Centre for Studies in Social Sciences, Calcutta

Documentation of rare Assamese books in collaboration with Assam Sahitya Sabha, Jorhat and the Ford Foundation: microfilmed and digitised in October 2006

Record No: 2006/ 165	Language of work: Assamese
Author (s) / Editor (s): ✓ Lakhinath Bezbaruah	
Title: বাঁহী	
Transliterated Title: Baanhi	
Translated Title:	
Place of Publication: Calcutta (Kolkata)	Publisher: Editor
Year: 1920 (1842 Sak)	Edition:
Size: 25 cms - 351 pages	Genre: Magazine
Volumes: 10 (2, 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12 Issue)	Condition of the original: Brittle
Remarks: Bound -	
Holding institute: Assam Sahitya Sabha, Jorhat	Microfilmed and digitised by: Centre for Studies in Social Sciences, Calcutta, 2006.

Microfilm Roll No:	From gate:	To gate:

Nalbari...
৬৩৭৪/আ:
১৫.৮.৯৯

বাঁহী।

দশম বছৰ। ১৮৪২ শক। আৱোণ। ৮ম সংখ্যা।

বীণবৰাগী।

(৮)

এদিন পুৱাতে উকলি মঙ্গল
শুনিলোঁ যাত্ৰীৰ ৰোল।
শুনোঁকি শুনোঁ বুজোঁকি বুজোঁ
মহা প্ৰয়াণৰ বোল॥

জনমৰে পৰা শুনি আহিছিলোঁ
সৰগী সুখৰ কথা।
দুখিত তাপিত মানুহে এদিন
পাহৰিব দুখ বেথা॥

সেই দিনলৈকে মহা আয়োজন
চিৰ জীৱনৰ বেথা।
সেই দিনলৈকে জীৱন উছৰ্গা
সেৱাৰ উপৰি সেৱা॥

সেই দিনলৈকে আছে বাট চাই
অধাৰ পৰাণে মোৰ।
সেই দিন আজি প্ৰাণৰ প্ৰাণত
উশাহেৰে ভৰপূৰ॥

গণিতা নেচাওঁ ভণিতা নেচাওঁ
ভাবিব সময় নাই।
যোগকালকেই বোলে শুভক্ষণ
যাত্ৰী আগবাঢ়ি যায়॥

একে উশাহতে লগ লগোঁ আহি
চিন্তাৰ পৰিল ওৰ।
বীণধ্বনি মাত্ৰ লগৰ লগৰী
জীৱন সম্বল মোৰ॥

দিন বাঢ়ে যাত্ৰী যেতেকতে বাঢ়ে
তেতেকতে কলৰৱ।
শুনা হাটিকৰা বাটিকৰা লোক
প্ৰয়াণৰ যাত্ৰীসব॥

হিয়াৰ মাজেদি অনন্ত সুখৰ
পৰি আছে ৰাজবাট।
মনৰ বেহানি কিন বিকি নাই
কৃত্ৰিম সংসাৰ হাট॥

সকলোকে কওঁ সুখৰ বাতৰি
যাকে পাওঁ ঘাটে বাটে,—
কোন যাবি তোৰ আহ ভাইহঁত
বীণ-বৰাগীৰে সাতে।

মহা-প্ৰয়াণৰ যাত্ৰী সৱাওঁটি
আমাৰ কিহৰ চিন্তা?
মহান প্ৰাণৰ অধিকাৰী আমি
সুখত আনন্দ গীতা।

ক

নিবেদন।

পিছা ঐ
পৰ্ব্বতে কান্দিছে ইনাই বিনাই,
তৃণতক অবাক হৈ ৰল;
চন্দ্ৰে সকৰে ভুমুকি মাৰিছে,
তৰাবোৰ থান্ বান্ হল।
ভাবিছে সাগৰে, পৃথিবী ঘূৰিছে,
বতাহ বিয়পি বলিছে ঐ;
ক্ৰব সৱ গোটা অৱৰ অচৰ
ধ্যানত মগন বিভোল হৈ!
আকাশে আবৰি ধৰিলে সকলো
চেনেহী হিয়াত সুমাই লৈ;
হাঁহিছে কান্দিছে গাইছে প্ৰকৃতি
প্ৰেমে মতলীয়া ব্যাকুল হৈ!

বিবিধ ভাবেৰে ভকতি ফুলেৰে
হৃদয় শৰাই সজাই লৈ,
যেয়ে যেনেকৈ পাৰে, সেয়ে তেনেকৈ
অৰাপিছে দেৱতা তোমালৈ!
অনন্ত আকাশ, অপাৰ সাগৰ
বহল পৃথ্বী নপৰে ওৰ!
ক্ষুদ্ৰ হিয়া মোৰ নিচেই অকণি
বিজানে নৰজে নহয় থোৰ।
সকৰো সক নিচেই সৰু মই
ডাঙৰ সকলো এহেলেই।
তথু কৃপা মাগি ভকতি জনাও
চোৱা বা নোচোৱা তেহেলেই।
"বিভূ"

৫৩৭৪/অ:

গান। *

(৺ডি. এল. ৰায়ৰ—জননী বঙ্গভাষা এজীৱনে— গানৰ সুৰ।)

আজি আসামৰ আকাশে বতাহে
বাজিছে তোমাৰ মহা আহ্বান,
বাটে অবাটে ঘূৰি ফুৰা আমি
মিলিছো সকলো একেটি প্ৰাণ।
আঁউসী নিশাৰ ঘোৰ এন্ধাৰত
অন্ধ আতুৰ আছিলো বিতং
তুমি আহি দেহ বন্তি জলাই
অমৰ আলোক কৰিলা দান।
তুমি আসামৰ জাতীয় দেৱতা,
তোমাৰ পাদুকা শিৰত লই,
মহামানৱৰ মুকলি বাটেৰে
বিজয় শঙ্খ বাওঁ বজাই।
ভাগি জহি যোৱা জীৰ্ণ আসাম
কৰিলা প্ৰেমেৰে সৱল সুঠাম,
ক্ষয়ে জাতিৰ বংশসকলে সজাই তুলিলে পুনু ই ধাম।

বামুণে চণ্ডালে একে পাতে খালে
ই শুভ বাতৰি জগৎ মুহিলে
বিশ্বপ্ৰেমেৰে শিখা গঢ়িলা অমৰ কৰিলা আসাম নাম।
তুমি আসামৰ জাতীয় দেৱতা……
বিজয় শঙ্খ বাওঁ বজাই।
প্ৰেমভকতিৰ মহাপ্ৰেৰণাত
মিলিছো সকলো ব্যাকুল হই
নতুন শিক্ষা নতুন দীক্ষা নতুন লক্ষ্য আগত লই।
আশা দিলা তুমি ভাষা দিলা তুমি
মঙ্গলভৰা আশীষেৰে চুমি
মুচিলা কালিমা দানিলা গৰিমা
ওলালো সকলো মানুহ হই।
তুমি আসামৰ জাতীয় দেৱতা………
বিজয় শঙ্খ বাওঁ বজাই।

শ্ৰীগণেশলাল চৌধুৰী

---

* ১৩২৬ সনত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ সৌৰৱণী সভাত শঙ্কৰ-মণ্ডত এই গানটি গোৱা হৈছিল।

সম্পাদকৰ চৰা।

সেই উৎকট সাম্প্ৰদায়িক মাহেকীয়া কাকতখনৰ গুৰিয়াল বৰদলৈদেৰে সৈতে আমি আৰু তৰ্ক-যুদ্ধ নকৰোঁ বুলি কৈছিলোঁ; কিন্তু গতি দেখি মনে মনে থাকিব নোৱাৰো। যি হওক সাধাৰণ ভাবে আমাৰ চেৰেক মাথোন আজি আমি কম।

পৰিস্কাৰকৈ দেখিবলৈ পোৱা গৈছে, যে বৰদলৈয়ে প্ৰদীপিকা-সম্প্ৰদায়ৰ "ব্ৰহ্ম" অৰ্থাৎ "কিচ" লৈ ওকালতী আৰম্ভ কৰিছে, নতুবা তেওঁ যিমান পাৰে বুৰঞ্জীৰ ঘটনাবোৰ, চৰিত পুথিৰ পাঠবোৰ twist কৰি অৰ্থাৎ নিজৰ ফাললৈ বেঁকাকৈ লৈ ইংৰাজী "লজিক" "চিকজিক্যোম" মাৰি তেওঁৰ মক্কেলক চমক লগাবলৈ "আৰ্গুমেণ্টম এড্ হমিনাম" আদি বোলে দুই হাতে তেওঁৰ পোনত নচপৰিয়ালেইছেতেন। আমাৰ মক্কেল নাই। শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ সুবিমল, সাৰ্ব্বভৌমিক সাৰ্ব্বজনিক, সাৰ্ব্বকালিক ধৰ্ম্মই নিজৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰিবলৈ আমাৰ নিচিনা অযোগ্য জনক নিযুক্ত কৰাও নাই নকৰেও, আৰু কৰিবৰ আৱশ্যকো নাই। আমি নিজেই নিজৰ হৈ দুই চাৰি আষাৰ, যাক অচল অটল ঐতিহাসিক সত্য বুলি জানিছোঁ, তাকে কৈছোঁ আৰু যি পৰ্য্যন্ত জীয়াই থাকিম কৈয়েই থাকিম। আমি যদি ব্ৰিফ্ লৈ কোনো মক্কেলৰ পক্ষে থিয় দি, আমাৰ বাগ্‌বিস্তৃতি, বাক্-পটুতা, দেখুৱাব লাগিল হেতেন, তেন্তে বৰদলৈৰ Argumentum ad hominum-অৰ ওপৰত উঠি খেলখেলাই হাঁহি আমাৰ মক্কেলক আশ্চৰ্য্যান্বিত কৰি, আদালতৰ আগত হাত জোকাৰি কলোঁহেঁতেন যে "Well, your worship! the haberfluous inflatuations of my client Humayun, have been dervendically gondolized by my enemy Akbar; সেই হেতুকে মোৰ মক্কেলৰ সপক্ষে এই গোচৰ ডিক্ৰি দিয়া উচিত। হজুৰ গোলাবালা গৰিপৰ মা-বাপ।" ইয়াতো যদি নহল হেতেন, তেন্তে সেই মিনা মকৰ্দ্দমাটো মনতকৈ ৰাখিবলৈ দৰ্খাস্ত দি, ৰাতি হজুৰৰ ঘৰলৈ গৈ হজুৰক মিনতি কৰি কলোঁহেতেন "হজুৰে আমাৰ অসাৰ দুৱাৰ যেনে বুজিছে তেনেকৈয়ে, অৰ্থাৎ নিজে যি ভাব বুজিছে ৰায় দিয়ক, তাত বক্তীব কৰলৈ একো নাই; কিন্তু ভগীয়াৰ অন্ন নেমাৰিব। কাইলৈ হজুৰে ৰায় লেখি থাকোঁতে, বক্তীক এবাৰ হজুৰৰ হাতৰ কলমটিক ধৰিবলৈ দিব, আৰু কবলৈ দিব যে হজুৰে এই ৰায় নেলেখিব, তেনে হলেই মোৰ হল; কাৰণ তেতিয়া মোৰ মক্কেলে বুজিব যে মোৰ উকিলৰ কোনো দোষ। সি মকৰ্দ্দমা হাৰিলেও বুজিব যে সেইটো তাৰ অদৃষ্টৰ দোষতহে, উকিলৰ দোষত নাইচোৱা।"

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে কিয় প্ৰতিমা সজাই পূজা কৰাইছিল; কিয় মহাপুৰুষীয়া সকলে কলীয়াঠাকুৰকে আদি কৰি কৃষ্ণৰ প্ৰতিমা থোৱাল, প্ৰকৃত ব্ৰাহ্মণক তেওঁ কিয় পৰম সন্মান কৰিছিল, আৰু পেট-পূজাৰ অৰ্থে ব্ৰাহ্মণৰ নিমৰ্জ্জন দিয়োঁতা ব্ৰাহ্মণক ঘৃণেৰে একো নকৈ, সেই ব্ৰাহ্মণৰ প্ৰাৰ্থনা মতে কৃপাৰ পাত্ৰ তেওঁক অনুকম্পা প্ৰকাশ কৰি তেওঁৰ জীৱিকাৰ উপায়ত কিয় হস্তক্ষেপ নকৰিছিল; কিয় ব্ৰাহ্মণ মাধৱক তেওঁ "গুৰু" সম্বোধন কৰিছিল; কিয় তেওঁ দেৱতাৰ প্ৰতিমা আৰু তীৰ্থক গৌণভাৱে মান্য কৰি মুখ্যৰূপে শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন ধৰ্মক তেওঁৰ সমস্ত প্ৰাণ, সমস্ত শক্তি দি প্ৰচাৰ কৰিছিল; কিয় তেওঁৰ শিষ্যৰ গঠন কৰিবলৈ যাতি তেওঁক লেখা-লেখেৰাকৈ ধৰোঁতা, ব্ৰাহ্মণক তেওঁ ৰামৰাম গুৰু আৰু দামোদৰদেৱৰ দ্বাৰাই preliminary স্বৰূপ লগাই পিছত প্ৰকৃত ঈশ্বৰতত্ত্ব, ধৰ্ম্মতত্ত্ব নিজে শিকাই তেওঁলোকক কৰুণা কৰিছিল; কিয় ধৰ্ম্মৰ ব্যৱসায় কৰি পাৰ্থিৱ ধন জন লাভ কৰি পাৰ্থিৱ হিচাপে ডাঙৰ হবলৈ ইচ্ছা কৰোঁতা তেওঁৰ কোনো কোনো শিষ্যক তেওঁলোকৰ আচল মন আৰু ঘৃণা বুজি তেওঁলোকক সেই বাটেদি যোৱাত তেওঁ একো নকৈছিল; আৰু কিয় তেনে শিষ্যক, আন কি নিজৰ সুযোগ্য বৰ পুতেক ৰমানন্দ ঠাকুৰকো তেওঁৰ ধৰ্ম্মৰ উত্তৰাধিকাৰী নাপাতি সংসাৰ-বিৰাগী মহাপুৰুষ মাধৱদেৱক উত্তৰাধিকাৰী পাতিলে আৰু

সেইবাবে disappointed অৰ্থাৎ হতাশমনোৰথ হৈ তেওঁৰ বৈকুণ্ঠ-প্ৰয়াণৰ পিছত তেওঁৰ ওপৰত অসন্তুষ্ট হৈ এৰুৱা হ'ল; আজ্ঞাকাৰী আৰু সহকাৰী এই দুটা শব্দৰ মানেৰ যে কি পাৰ্থক্য; চৈতন্যৰ ধৰ্ম্ম যে শঙ্কৰৰ ধৰ্ম্ম নহয়; গতিকে দামোদৰৰ ধৰ্ম্মও নহয়; চৈতন্যৰ ধৰ্ম্মক যে দামোদৰদেৱেও বঙ্গদেশীমত বুলি তাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধাৰ ভাৱ দেখুৱা নাছিল, আৰু সেই কথাৰ প্ৰমাণ যে দামোদৰদেৱৰ চৰিত্ৰ পুথিতে আছে; আৰু মাধৱদেৱেও যে চৈতন্যৰ ধৰ্ম্মক "বঙ্গদেশী মত" অৰ্থাৎ আচল শঙ্কৰদেৱৰ অসমদেশী ধৰ্ম্মমত নহয়, এইবুলি কৈছিল, শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীচৈতন্য ৰামানন্দ, হৰিদাস এই চাৰিজন যে কলিত নামধৰ্ম্ম প্ৰকাশ কৰিবলৈহে আহিছিল, কলিত ত্ৰেতা আৰু দ্বাপৰৰ যোগ যজ্ঞ পুনৰ প্ৰকাশ reveal কৰিবলৈ অহা নাছিল, ইত্যাদি কথাৰ আচল মৰ্ম্মত প্ৰদীপিকাৰ সম্পাদকৰ সুগভীৰ অজ্ঞতা, আৰু বোধ কৰো সেই অজ্ঞতা চিৰস্থায়ী। আমি সেইদেখি তেওঁক সেই অন্ধকাৰৰপৰা জ্ঞানৰ প্ৰদীপলৈ আনিবলৈ বৃথা চেষ্টা নকৰো; কাৰণ তেওঁ নিজেই কৈছে, যে সেইবোৰত তেওঁ "অজ্ঞ"; মাথোন আমাৰ উত্তৰ শুনিবলৈহে তেওঁ আমাডজন প্ৰশ্ন কৰিছিল। আমিও তথাস্তু বুলি কওঁ যে—

"নাস্তিকে শ্ৰদ্ধা নপাতয় কাণ।
আৰু সিটো দেয় নামক দান॥
নামৰ সিয়ো মহা অপৰাধী।"

) আৰু ভাগৱতৰ ১১শ স্কন্ধত কৃষ্ণদেৱে উদ্ধৱক কৈছে তাক দিয়া সেই কথা মনত ৰাখি।

৪ৰ্থ সংখ্যা প্ৰদীপিকাখন বৰ "ইম্পৰ্টেন্ট" অৰ্থাৎ বৰ মূল্যবান। তাত তিনটা ডাঙৰ পদাৰ্থ আছে। ১ম.—কলিযুগোৎপত্তিৰ বিষয়ে প্ৰচলিত পঞ্জিকাত আছে "মাঘীপূৰ্ণিমায়াং শুক্ৰবাৰে কলিযুগোৎপত্তিঃ। তৎপৰিমাণং ৪৩২০০০ বৰ্ষ। তত্ৰ ধৰ্ম্মমেকপাদং পাপং ত্ৰিপাদং। অৱতাৰঃ সম্ভলগ্ৰামে কল্কিভৰিষ্যতি। নৰাণাং বিংশত্যাধিকশতবৰ্ষং পৰমায়ুঃ। অন্নগতাঃ প্ৰাণাঃ। গঙ্গাতীৰ্থং। ব্যৱহাৰপাত্ৰনিৰ্ণয়োনাস্তি। ক্ষৌণী মন্দফলা নৃপাশ্চ কুটিলাঃ "শাস্ত্ৰেত্বৰা ব্ৰাহ্মণাঃ" লোকাঃ স্ত্ৰীবশগাঃ স্ত্ৰিয়োঽপি চপলাঃ পাপানুৰক্তাজনাঃ। তাৰক ব্ৰহ্মনাম.—হৰে কৃষ্ণ, হৰে কৃষ্ণ, কৃষ্ণ কৃষ্ণ হৰে হৰে। হৰে ৰাম, হৰে ৰাম, ৰাম ৰাম হৰে হৰে।" আমি কওঁ এইবোৰ ভুল। কিয় প্ৰদীপিকা মেলা দেখিবা, (২০৩ পিঠি)—

কলিযুগোৎপত্তিৰ বিষয়ে প্ৰদীপিকাত আছে:—"যিদিনাই মাধৱদেৱে প্ৰভু দামোদৰক এইদৰে মাতি নিঃকটু-কাটনা কৰিলে সেই দিনাই অসমৰ বৈষ্ণৱৰ ভিতৰত দুৰাচাৰ কলিয়ে প্ৰবেশ কৰি ললে। সেইদিনাই মহাপুৰুষীয়া আৰু দামোদৰীয়া ফাটিল। ... যি তাৰিখৰপৰা বাঁহীয়ে শঙ্কৰ দেৱক সকলোৰে গুৰু পাতি ব্ৰাহ্মণ মহন্ত গোস্বামীসকলক সময়ে সময়ে কটুকাটব্য কৰিবলৈ ধৰিলে সেই তাৰিখৰেপৰা আকৌ কলি বলী হল।"

পাঠক, বৰদলৈ "দৈৱং জানাতি" ইতিলোক; তেওঁৰ গণনাত ভুল নহয় বাঁহী উপজিবৰেপৰা কলি বলী হবৰ আজি প্ৰায় দহ বছৰ হল। দৈৱজ্ঞানাতি হাত বৰদলৈৰ অকল গণয়েই এৰা নাই; তেওঁৰ কৰ্ত্তব্য তেওঁ কৰিবলৈকো পাহৰা নাই; তেওঁ প্ৰশান্তি কাৰ কালক তুৰ্বলা কৰিবলৈ পূজা পাতিবৰ ব্যৱস্থাও দিছে, যেনে;— "এতিয়া কালক দুৰ্ব্বল কৰিবলৈ হলে, উভয় ধৰ্ম্মৰে শিক্ষিত অশিক্ষিত লোকসকলে নিজ নিজ গুৰুক শৰণ ভজন বা দীক্ষা আদি লৈ ধৰ্ম্মত দৃঢ়ে সোমাব লাগব। মুখেৰে কেৱল শঙ্কৰ মাধৱ, দামোদৰ আদিৰ বিষয়ে ইংৰাজী ধৰণেৰে সভাসমিতি পাতি বক্তৃতা বাদ বিতণ্ডা কৰিলেই নহব। (*) ধৰ্ম্মৰ তত্ত্ব নিজ নিজ গুৰুৰপৰা জানি লব লাগব।" (টীকাঃ—প্ৰদীপিকাৰপৰা নহয় নে?)

পঞ্জিকাৰ কলিত আছে "শাস্ত্ৰেত্বৰা ব্ৰাহ্মণাঃ" আমি কৈছো এইটোও ভুল, কাৰণ কলিৰ ব্ৰাহ্মণৰ ওপৰত আমাৰ বৰদলৈয়ে যি grand peroration অৰ্থাৎ তেওঁৰ বক্তৃতাৰ যি তয়ঙ্কাৰ উপসংহাৰ কৰিছে, "হে ব্ৰাহ্মণদেৱ!" (প্ৰঃ ১৯৯ পিঠি) ইয়াৰপৰা "দৈত্যাৰি ঠাকুৰৰ নিচিনা ৰচিত পুথি পুৰি পেলোৱা" (২০১ পিঠি) এইখিনিলৈকে। যাওক, ৰক্ষা পৰা গল। নতুন পঞ্জিকাও ওলাল; যুগলকুমাৰ গণৎকাৰও ওলাল; মধুকৈটভ দৈত্যৰ নিচিনা দৈত্যাৰি ঠাকুৰ বধৰ নিমিত্তে ৰজনীৰঞ্জন মধুসূদনো অৱতাৰ হল। এতিয়া পঞ্জিকাৰ কল্কি অৱতাৰৰ কি হব? দৈত্যাৰিনিসূদন মধুসূদন আহিল যেতিয়া, কল্কি পাছে-পৰে নৈ-বাৰ্ত্তি অৱতাৰ হলেও বোধ কৰো হব। অৱশ্যে এটা কথা আছে;—তেতিয়া ভগা সৰাহত কল্কিয়ে কৰিব কি? আমি কওঁ, আন একো নকৰিলেও নিমন্ত্ৰণ ৰক্ষা তো হব; সেয়েই যথেষ্ট।

পঞ্জিকাৰ কলিৰ আয়ু ৪৩২০০০ বৰ্ষ। বিশুদ্ধ সিদ্ধান্ত পঞ্জিকা প্ৰদীপিকাৰ কলিৰ আয়ু মাধৱ দেৱ দামোদৰদেৱৰ কাজিয়াৰ দিনৰেপৰা লোৱা, তাতে বাঁহীৰ দহ বছৰ যোগ দিলেই ওলাব। চিন্তা নাই।

পঞ্জিকাৰ কলিত পুণ্যং এক পাদং পাপং ত্ৰিপাদং। প্ৰদীপিকাৰ গণৎকাৰৰ মতে পাপং দ্বিপাদং অৰ্থাৎ মাধৱদেৱ আৰু বাঁহী। পুণ্যৰ কেই পাদ আমি থিৰ কৰিব নোৱাৰিলো; কাৰণ সি ত্ৰিপদীও হব পাৰে চতুষ্পদীও হব পাৰে। ত্ৰিপদী হলে, পুণ্যলৈ বল এক পাদং চতুষ্পদী হলে বল দ্বিপাদং। বৰদলৈয়ে এইটো পিছে-পৰে গণি আমাক কৈ দিলেও হব।

পঞ্জিকাৰ অৱতাৰ কল্কি। প্ৰদীপিকাৰ মতে বোধ হয় নতুন মধুসূদন।

পঞ্জিকাৰ মতে অন্নগতাঃ প্ৰাণাঃ। প্ৰদীপিকাৰ মতে বোধ কৰো শলাকানিত তেল, আৰু সি প্ৰসাদ আৰু নিৰ্ম্মালি স্বৰূপে আহিলে সুবিধাজনক।

পঞ্জিকাৰ মতে "গঙ্গা তীৰ্থং।" প্ৰদীপিকাৰ মতে কি নাজানো! পয়চা নে?

পঞ্জিকা মতে "ব্যৱহাৰপাত্ৰ নিৰ্ণয়োনাস্তি।" প্ৰদীপিকাৰ মতে? What? "যেতিয়া যেনেকুৱা তেতিয়া তেনেকুৱা" যদি নহয়, তেন্তে আমি জানিলেই সেইটো জ্ঞান আমাৰ লাভ হব।

প্ৰদীপিকাৰ ১৮৬ পিঠিত বৰদলৈয়ে কৈছে "শ্ৰীশ্ৰী৺ শঙ্কৰদেৱৰ ভক্ত কথংকৈ জ্ঞানৰ প্ৰখৰতা দেখি দেখিয়েই দামোদৰী, হৰিদেৱীসকলে তেওঁক শঙ্কৰৰ অৱতাৰকে বোলে। বিষ্ণুৰ অৱতাৰ নোবোলে। "অভেদ শিৱৰামযোঃ" অথবা হৰিহৰাস নঃ সেইবাবেই শঙ্কৰকো হৰিদেৱী দামোদৰীয়ে শ্ৰদ্ধা আৰু সন্মান কৰে।"

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ ৰক্ষা পৰিল। তেওঁ হৰিদেৱী আৰু দামোদৰীয়াৰপৰা শ্ৰদ্ধা আৰু সন্মান পালেই, আৰু কি লাগিছে। আৰু এই উদাৰ সনাতন ধাৰ্ম্মিকসকলে তো ভূত, প্ৰেত, বাঘ'ল, চিকা, নাঙ্গপিয়া প্ৰভৃতি সকলোকে পূজা শ্ৰদ্ধা আৰু সন্মান কৰে বুলি আগৰ প্ৰদীপিকাত বৰদলৈয়ে আমাক কৈছেই দিছে; এতেকে শঙ্কৰদেৱেই বা বাদ পৰিব কিয়? তেওঁ শিৱৰ অৱতাৰ যেতিয়া নিশ্চয় ওপৰোক্ত জীৱসকলতকৈ শ্ৰেষ্ঠ। আমি আমাৰ অলপ নাকক উলিয়াম নে? বৰদলৈৰ অনুমতি পালে উলিয়াব পাৰো। তেওঁলোকৰ মতে দামোদৰ বিষ্ণুৰ অৱতাৰ; শঙ্কৰ শিৱৰ অৱতাৰ। দুয়ো অভেদ। এতেকে দুইকো দুইৰো গুৰু বা দুইকো দুইৰো শিষ্য হবলৈ এৰি দিলে কেনে? দুয়ো দুটকা ৰূপ। এটকাৰ তলত আন এটকা থাকিলেও দুই টকাৰে সমান market value অৰ্থাৎ বজাৰ দৰ। কিন্তু শঙ্কৰদেৱ বছৰেচোৰেকৰ পুৰণি টকা; সেইবাবে প্ৰকৃতত্বৰ হিচাপত তেওঁ সিটো টকাৰ ওপৰতে থাকক; আৰু তেৱেঁই অৰ্থাৎ শিৱই বিষ্ণুৰূপী দামোদৰৰ গুৰু হৈ থাকক, শাস্ত্ৰমতেও তো এইটো মাৰাত্মক অন্যায় নহয়। বৰদলৈয়ে কি বোলে? আৰু দামোদৰদেৱৰ হুকুমোতো এইটোৱেই যথা—"তোমাক (শঙ্কৰক) আমাক যিতো ভিন্নভাৱ

কৰে মনে, শুনা কহো তোমাৰ আগত।
সিতো নৰ আত্মাঘাতী তাৰ আৰু নাই মুক্তি
সদায়ে থাকিব নৰকত।"

এতেকে বয়সত বৃদ্ধ শিৱকে গুৰুৰ শ্ৰেষ্ঠ আসনখন দি থওক দামোদৰীয়া বাইজ! তেনে নকৰি আত্মাঘাতী হৈ মৰি নৰকত পৰি থাকি-

(*) এই বাবেই বৰদলৈয়ে দামোদৰদেৱৰ তিথিৰ দিনা ভক্তি ইনষ্টিটিউচনত ইংৰাজী ধৰণে সভাসমিতি নাপাতি বক্তৃতা নপাঢ়ি বা নিদি, থোৱা আহি দেখুৱ ইছিল। টীকাকাৰ।

ৰৰ বাটে খোজ লবৰ সকাম কি ?

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ বৰদলৈৰ মতে "ভক্তি কৰ্ম্মতকৈ জ্ঞানত প্ৰখৰ বেছি।" আকৌ (২০৪ পিঠি প্ৰ) "এই অসমতো ঠিক সেই সময়তে জ্ঞানৰ আধাৰ শঙ্কৰদেৱে, কৰ্ম্মৰ আধাৰ দামোদৰদেৱে আৰু ভক্তিৰ আধাৰ হৰিদেৱে মিলি-জুলি নামধৰ্ম্মৰ সোঁত বোৱাই দিলে।"

বৰদলৈৰ এই মীমাংসাত আমি সন্তুষ্ট হৈছো। কিয় ? ভাড়ি-পাতি কৰ লাগিলে মুখেৰে তেওঁক কব লাগিব ; বেছি নহয়। দামোদৰদেৱক অকল কৰ্ম্মৰ আধাৰ পাতি, জ্ঞান আৰু ভক্তি আন দুজনক ভগাই দিয়াত বেয়া হোৱা নাই। কিন্তু আশাকৰোঁ, পিছত বৰদলৈয়ে যেন তেওঁৰ কথা নসলায়, আৰু কান্দুনা মাছৰ দৰে ইলুটি-সিলুটি নকৰে। যাওক আৰু এটি কথাৰ মীমাংসা হল, তিনিও মিলি নামধৰ্ম্মৰ সোঁত হে বোৱাইছিল— শক্তিপূজা, ভূত, প্ৰেত খেচৰ জলচৰ বনচৰৰ, আৰু যাগযজ্ঞ জপ, তপ, যোগৰ (হঠ, ৰাজ, লয়, বৰদলৈৰ পৰা আমাৰ শিক্ষা) সোঁত বোৱা নাছিল। এতিয়া যদি সেইবোৰৰ সোঁত এওঁলোকৰ মতীয়া কোনো কোনো সত্ৰত বৈছে, তেন্তে সেইবোৰে অনধিকাৰ প্ৰবেশ কৰিছে, আৰু প্ৰবেশ কৰিবলৈ দিওঁতা উৰৰানকল এই Triumverate-অৰ Tribunal-অত অৰ্থাৎ ধৰ্ম্মালয় আদালতত ধৰ্ম্মৰ আইন মতে দায়ী।

কিন্তু শঙ্কৰদেৱৰ সম্পৰ্কে বৰদলৈৰ এই estimate সঁচা নে ? শঙ্কৰদেৱৰ জীৱনৰ mission ব্ৰত আৰু কাৰ্য্য ভক্তিধৰ্ম্ম নামধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ নহয় নে ? জ্ঞানতকৈ তেওঁ ভক্তিক শ্ৰেষ্ঠতা দিয়া নাই নে ? তেওঁৰ ৰচিত পুথিৰ পাতে পাতে দেখোন তেওঁ তেওঁৰ মত ব্যক্ত কৰিছে। শাস্তি-শাম পুৰাভৱতেৰে সৈতে বক্তৃভাবে পত্ৰা ধৰ্ম্মালাপতো তেওঁ এই তত্ত্বটো আৱিষ্কাৰ কৰিব নোৱাৰিলে নে ? অৱশ্যে সি তুলনাতকৈ শঙ্কৰদেৱৰ জ্ঞান মাৰ্গত অতি পৰিপক্ক আছিল, এই কথা যদি বৰদলৈয়ে কৈছে, তেন্তে তেওঁৰে সৈতে আমাৰ খৰিয়াল সমূল নাই। শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন ৯ বিধ ভক্তিৰ দুবিধ। এই শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনেৰে সৈতে দাস্য আৰু প্ৰেম এই দুবিধতো শঙ্কৰে পৰনতি দেখুৱাইছিল। শঙ্কৰৰ প্ৰধান গ্ৰন্থ কীৰ্ত্তনঘোষাৰ পাত মেলিলেই আমি তেওঁৰ অৱলম্বিত আৰু প্ৰচাৰিত ভক্তিমাৰ্গৰ শ্ৰেষ্ঠতা তেওঁ দেখুৱাটো দেখো :—

(১) "ধৰ্ম্ম হোম ব্ৰত তীৰ্থত স্নান।
যতেক আছে মহাযজ্ঞ দান॥
আকে এৰে কৰে নামক সৰি।
কতনো যাতনা ভুঞ্জিবে মৰি॥
(২) নাম বিনে নাহি কলিত গতি।
কলিৰ লোক হৈবে পাপ মতি॥
কন্তৰ ধৰ্ম্মে নাহি অধিকাৰ।
জানিবা কলিত নামেসে সাৰ॥
(৩) সত্য যুগে কৰি ধ্যান সমাধি।
ত্ৰেতাত সমস্ত যজ্ঞ আৰাধি॥
দ্বাপৰে পূজে নানা ভক্তিভাবে।
কলিত কীৰ্ত্তনে গতি পাৱে॥
(৪) দুষ্ট-চিত্তো যদি হৰি স্মৰে।
তথাপিতো তাৰ পাতক হৰে॥
অনিচ্ছাতো যেন অগনি পোৰে।
(৫) হৰি নামে নাম নামে নিশ্চয়।
মোহাৰ জীৱন নাৰদে কয়॥
কলিৰ কালে আৰ আত পৰ।
নাই নাই নাই গতি লোকৰ॥
নাৰদে দিলন্ত তিনি কতপা।
নমানিবে আৰু কোন লো লপা॥
নাৰদৰ বাণী শিলাৰ লেখা।
* বৃহত নাৰদী বিচাৰি দেখা॥"
(৬) জ্ঞানতো কৰ্ম্মতো কৰি সম্প্ৰতি।
হৰি কীৰ্ত্তনেসে পৰম গতি॥
পুৰাণ-সূৰ্য্য মহাভাগৱত।
বেদান্তৰো ইতো পৰম তত্ত্ব॥

* এই নাৰদেই হাজোত দামোদৰদেৱক দীক্ষা দিওঁতে ভূত প্ৰেত আদিৰ পূজাকে আদি কৰি পূজা আৰু যজ্ঞ যোগ, ইত্যাদি শিকাই গৈছিল নে ? আৰু ভবিষ্যতত বনমালীদেৱক শক্তিমন্ত্ৰ দিবলৈ কৈ গৈছিল নে ? বৰদলৈয়ে দুখীয়াৰ সন্দেহ ভঞ্জন কৰিলে কৃতাৰ্থ হওঁ।

(৭) কীৰ্ত্তন মাহাত্ম্য শুনা উৎসুকে।
বাৰম্ব স্কন্ধত যি কৈলা শুকে॥
সকল ধৰ্ম্মত কাৰ বিশিষ্ট।
হৰি কীৰ্ত্তনেসে ধৰ্ম্ম গৰিষ্ঠ॥
অনাদাৰ আন ধৰ্ম্ম সম্প্ৰতি।
দিওঁ উপদেশ হৰি ভকতি॥
(৮) ব্যাসৰ চিত্ত শুনি শান্ত ভৈল।
প্ৰথম স্কন্ধত নাৰদে কৈল॥
চাৰিও বেদক ব্ৰহ্মায়ে আনি।
বিচাৰিলা তিনিবাৰ প্ৰমাণি॥
এহি মানে মাত্ৰ কাৰণা সাৰ।
হৰি কীৰ্ত্তনেসে তৰে সংসাৰ॥
(৯) সেহিসে কুলীন বেদক বুজে।
যাহাৰ মুখে হৰিনাম সিজে॥
(১০) ব্ৰহ্মবধী গুৰুবধী যতেক।
পিতৃমাতৃবধী পাপী অনেক॥
কুক্কুৰ খায় হেন ম্লেচ্ছগণে।
সিও শুদ্ধ হোৱে হৰি কীৰ্ত্তনে।
চণ্ডালো হৰি নাম লৱে মাত্ৰ।
কৰিবে উচিত যজ্ঞৰ পাত্ৰ॥
(১১) নলাগে দেৱ দ্বিজ ঋষি হুইবে।
নলাগে সমস্ত শাস্ত্ৰ জানিবে॥
মিছাতে মৰে আন কৰ্ম্ম কৰি।
হোৱয় ভকতিত তুষ্ট হৰি॥
(১২) মুকুতি ৰসকো স্বৰে ভকতি।
তাক এৰি কৰে জ্ঞানত ৰতি॥
দুঃখ মাত্ৰ পাৱে পাছেসে জানে।
কাঠ পতানক যেন বাহানে॥
(১৩) কৃষ্ণ কথাত যিটো ৰসিক।
ব্ৰাহ্মণ-জন্ম তাৰ লাগে কিক॥
স্মৰোক মাত্ৰ হৰি দিনে ৰাতি।
নবাছে ভকতি জাতি অজাতি॥
(১৪) একান্তে মৰে কৰ্ম্মমাত্ৰ কৰি।
হৃদয়ে থাকিয়া বিদূৰ হৰি॥
শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তনে যাৰ অভ্যাস।
নাছাড়ে হৰি তাৰ আসি পাশ॥
(১৫) মিছা তৰ্ক নাৰে ভৈলো আন্ধাৰ।
নাপাওঁ জ্ঞান-পন্থ কৰি বিচাৰ॥
মাধৱ মাধৱ গোবিন্দ বুলি।
কৈসানি মুকুত হৈবো সমূলি॥
(১৬) কৰ্ম্ম তপ জ্ঞানে সাধে যি গতি।
দানে সন্ন্যাসে যি পাৱে সম্প্ৰতি॥
ভকতে সুখে ৰসি পাৱে তাক।
উদ্ধৱৰ আগে কৃষ্ণৰ বাক॥
(১৭) কালত হৰিৰ কীৰ্ত্তন এৰি।
ফুৰিবে লোকে আন কৰ্ম্ম কৰি॥
পাইলেক শ্ৰম তপ ব্ৰত কৰি।
একান্তে যিতো সুমৰে হৰি॥
জ্ঞানতো কৰ্ম্মতো কাৰিয়া নৰ।
হৰি কীৰ্ত্তনত কৰা আদৰ॥

ইয়াৰ পিছত, প্ৰদীপকাৰৰ পিছত বিসকল থিয় দি আছে, তেওঁলোকক কওঁ যে— উকিল সলাওক, উকিল সলাওক ! সৰহ "কিছলে" চালে নহলিব, গোচৰ যায়-যায়।

শঙ্কৰদেৱৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মটো যোগৰ কাৰৰপৰা বৰদলৈয়ে নতৈ ব্যাখ্যা কৰিছে। বাস্তৱিকতে হঠ-যোগ, ৰাজ-যোগ আৰু লয়-যোগ, যোগৰ এই তিনি অঙ্গৰ যোগাযোগত তেওঁ পাণ্ডিত্য দেখুৱাই আমাৰ কাণ থকাসৰকা কৰিছে। দেখি শুনি, আমি সৈ কাঢ়িবলৈ বাধ্য হৈছো যে বৰদলৈ এজন যোগী, আৰু সেইপাটেই তেওঁৰ পাশুপত অস্ত্ৰ। সঁচাকৈয়ে তেওঁৰ যোগৰ জ্ঞান দেখি আমাৰ মনত খেলাইছে, যে এই ২৫।২৬ বছৰ তেওঁ কেছাৰীত বহি হাকিমী কৰা নাছিল, মাথোন যোগতে নিজক নিযোগ কৰি ৰাখিছিল। অৱশ্যে তেওঁৰ এই যোগশিক্ষাত কোন গুৰু তেওঁ এতিয়ালৈকে আমাক কোৱা নাই। আমি অনুৰোধ কৰোঁ, বৰদলৈ ডাঙৰীয়া, কৈ থওক ; নতুবা আমি পিছত আপোনাৰ যোগী-গুৰু বিচাৰি হাৰাশাস্তি হৈ মৰিব লাগিব। বটতলাৰ-পৰা ওলোৱা যোগবিষয়ক বহুলা গ্ৰন্থৰপৰা আপোনাৰ নিচিনা লোকে কেতিয়াও যোগ শিক্ষা কৰা নাই, আপোনাৰ practical teacher গুৰু নিশ্চয় আছে। হে দেও, মুলুকাৰ, মুলুকাৰ, আমাক এতিয়াই কৈ থওক। এতিয়া নকলে মাধৱ দেৱৰ নিচিনা আপোনাৰ কোনোৱা "উগ্ৰমূৰ্ত্তি" ভক্তই আপোনাৰ গাত অলৌকিকতা আৰোপ কৰিবৰ নিমিত্তে সেইগুৰুৰ নাম এক-

বাবেই 'গাপ' ক'বিব খুজিব।

বৰদলৈয়ে লৈছে "যোগ বোলা বস্তুটো কোনেও কিন্তু practical teacher এ শাস্ত্ৰ চাই কৰিব নোৱাৰে ;"—Ergo, অৰ্থাৎ সেই-দেখুনে শঙ্কৰৰ যোগীগুৰু আছিল, অৰ্থাৎ শঙ্কৰে কোনো গুৰুৰ যোগৰ practical ভাগ শিকিছিল। সেইজন বৰদলৈৰ মতে মাধৱ দেৱো হব পাৰে, ব্ৰহ্মানন্দ আচাৰ্য্যও হব পাৰে, মহেন্দ্ৰ কন্দলিও হব পাৰে, মাধৱ কন্দলিও হব পাৰে, আন কি চৈতন্যও হব পাৰে, অভাৱে "আপৎকালে সমুৎপন্নে" মাজুলিৰ পৰা নহ'লেও পুৰোহিত ভদো ভট্টাচাৰ্য্যও হব পাৰে নিশ্চয় নিশ্চয়। কি "আপৎশোচৰ" কথা বৰদলৈৰ আজিকালি উপস্থিত, নহ'লে তেওঁৰ claim-অকে বা ওকৰায় কোনে? আমি সোধোঁ, বৰদলৈক কোনো এটা বিদ্যা,—ধৰা অঙ্ক, বা কলিকতাৰ মেডিকেল কলেজত মৰা শ কটা বিদ্যা,— practically কিহ কেইজনে শিকাইছিল, তেওঁ লোকো দেখোন সেই সেই বিষয়ত তেওঁৰ দীক্ষা-গুৰু। অঙ্ক শিকোৱা জনৰ নাম আমি ভাগ্যক্ৰমে জানো : তেওঁৰ নাম ৰমণীমোহন চট্টোপাধ্যায়। (ভাগো তেওঁ ব্ৰাহ্মণ আছিল।) কিন্তু মৰা কাটিবলৈ শিকোৱা জনৰ নাম পাহৰিলোঁ। তেওঁ ব্ৰাহ্মণ নে য়ুৰোপীয় তাকো পাহৰিলোঁ। সুৰক্ষাৰ নিমিত্তে সেইটোও জানি থবৰ আৱশ্যক কিন্তু।

আমি এটি কথা লাহেকৈ এইখিনিতে সোধোঁ, শঙ্কৰদেৱ তো বৰদলৈ আৰু তেওঁৰ দামোদৰীয়া সকলৰ মতে সাক্ষাৎ শিৱৰ অৱতাৰ। শিৱইও বিনা practical teacher-এ শাস্ত্ৰ চাই যোগ শিকিব নোৱাৰিলে নে? এইজন শিৱ বৰ ভোটা বুদ্ধিৰ দেখিছোঁ। কিন্তু বৰদলৈয়ে দামোদৰী আৰু হৰিদেৱী সকলেৰে সৈতে শঙ্কৰদেৱৰ জ্ঞানৰ প্ৰখৰতা দেখি আগেয়েই শঙ্কৰক শিৱৰ অৱতাৰ পাতি থৈছে এতিয়া নো ভোটা-বুদ্ধীয়া এইজন কৰ শিৱ আহি শঙ্কৰৰ গাত লম্বিল? বিষ্ণুৰ অৱতাৰ সিজন কেনে চোকা চোকা :— এক মন, নাৰদ আৰু চৈতন্যক তলপ ; আৰু তেওঁলোকে ওৰো ক্ষেত্ৰক দুৰ্ক দিলে ; আৰু "বস্তু"!

এইজন শিৱৰ আৰু এটা ডকোটা বুদ্ধি আমাৰ চকুত বৰদলৈৰ অনুগ্ৰহত পৰিছে। শঙ্কৰাচাৰ্য্যও শিৱৰ অৱতাৰ। এই কথা আন নেলাগে দামোদৰীয়া গ্ৰন্থবোৰতে উদাত্ত-সুৰাই কোৱা আছে। এই শিৱই বা শিৱাৱতাৰে বৌদ্ধ ধৰ্ম্মৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰাম কৰি বৌদ্ধধৰ্ম্মক ভাৰতৰপৰা বাহিৰ কৰি দিলে। অথচ আচৰিত কথা, দ্বিতীয়জন শঙ্কৰ-শিৱই তেওঁৰ প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মক, বৰদলৈৰ মতে, বগলাই বৌদ্ধধৰ্ম্মলৈ লৈ গৈছিল, ভাগো "সংসঙ্গ" দামোদৰদেৱ আৰু হৰিদেৱ ওচৰতে আছিল, তেওঁলোক ভূয়ো আগচি ধৰি সেই ধৰ্ম্মটো বৌদ্ধ হৈ যোৱাৰ পৰা ৰক্ষা কৰিলে দেখিছে ৰক্ষা ; নহ'লে গৈছিলেই। শিৱ শম্ভো! বম্ বম্ বম্! তোমাৰ লীলাৰ মৰ্ম্ম আমি কি বুজিম?—প্ৰদীপিকাৰ বৰদলৈয়েও নোৱাৰিলে যেতিয়া।

বৰদলৈ বৰতি :—"শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে যে নিজৰ গুৰুৰ নাম উল্লেখ নকৰি সকলো ভণিতাতে" "কৃষ্ণৰ কিঙ্কৰ শঙ্কৰ" বুলিলে, ইয়াৰ কাৰণেই বুজায় যে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ গুৰু নাছিল, এইটোৰ দ্বাৰাই জনাৰ পক্ষে এইটোহে স্থিৰ সিদ্ধান্ত হয়, * যে শঙ্কৰদেৱে মন্ত্ৰযোগ আৰু হঠযোগ কৰি শেহত এনেকুৱা লয়যোগত সুৱাহিল যে তেওঁসকলোতে কৃষ্ণকেহে দেখিছিল। তেওঁৰ পক্ষে গুৰুৱেই কৃষ্ণ, কৃষ্ণই গুৰু হৈছিল, সেই দেখিয়েই তেওঁ তেওঁৰ ভণিতাত সদায় এইদৰে লেখিছিল। মাধৱ কন্দলি বা ব্ৰহ্মানন্দ আচাৰ্য্য বা তেওঁৰ মন্ত্ৰদাতা-গুৰুৰ নাম লবৰ একো আৱশ্যক নাছিল।"

কেনে চাতুৰী ব্যাখ্যা! এইজন উকিলৰ ভবিষ্যতত প্ৰেকটিচ জমবও পাৰে। কিন্তু সম্প্ৰতি বৰ ফাজলামি দেখা গৈছে। "বলি, কোথাকাৰ জেঠা ছোকৰা হে তুমি! আৰ জেঠামি কৰতে হবেনা। ঢেৰ হয়েছে, থাম।"

আমি আকৌ প্ৰদীপিকাৰ পাক কেইটিক কওঁ, উকিল ৰামলাওক। এই উকিলে ক'ত

* বৰদলৈ কৃত বিশুদ্ধ সিদ্ধান্ত পাঠকাঃ সৎসাহসাদে ইতি শিক্ষাৰ্থঃ। টীকাকাৰ।

আইনৰ তৰ্ক কৰিব, নাই জেঠামি আৰম্ভ কৰি দিলে।

বৰদলৈৰ বিদ্যাৰ নমুনা আৰু এফেৰি দিওঁ— "শঙ্কৰদেৱে উলটি আহি ঘৰতে জগন্নাথ দাৰু ব্ৰহ্মই পঠাই দিয়া জগদীশ মিশ্ৰৰ মুখে ভাগৱতী বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম লাগে আৰু প্ৰচাৰ কৰিলে।"

বাস্তৱিকাতে বৰদলৈ আৰু তেওঁৰ দলৰ বৰ শোচনীয় অৱস্থা হৈছে। শঙ্কৰৰ গুৰু বিচাৰি তেওঁলোকে কৰ্কৰাই ফুৰিছে, প্ৰাণ যায় যায়। আমি যেন শুনিছো তেওঁলোকৰ কোনোৱে গীত গাইছে "প্ৰাণ যায়, শুন ৰাম, মায়েৰ বচন। কৰোনা কৰোনা বাছা বিপিনে গমন॥" হে প্ৰভু, আমাৰ প্ৰাণ যায়। শঙ্কৰে গুৰুৰ নাম নটোকয় (নিশ্চয় মাধৱদেৱৰ কুচুলনিত) বৈকুণ্ঠ-বিপিনলৈ গুচি গল। এতিয়া "আমাৰ গতি কি হবে?"

আগৰ কালত বিশেষকৈ শ্ৰীক্ষেত্ৰ আৰু কাশী আদিত, কোনো ছাত্ৰে কোনো এটা বিষয়ত, বিশেষকৈ ভাগৱত, গীতা আৰু পুৰাণাদি শাস্ত্ৰ অধ্যাপকৰ ওচৰত পঢ়ি পাৰ্গত হৈ জগন্নাথ বা বিশ্বেশ্বৰৰ মন্দিৰত সেই সমগ্ৰ শাস্ত্ৰ ব্যাখ্যা কৰি শুনোৱা ৰীতি আছিল। অৰ্থাৎ "কৃষ্ণাৰ্পণমস্তু।" ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহত ছাত্ৰজনে বিদ্যা লাভ কৰিছে, সেইনিমিত্তে ঈশ্বৰৰ চৰণত সেই ফল উৎসৰ্গ কৰি কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰে। কোনো মহৎ জ্ঞানী সাধু নতু মহাপুৰুষৰ আগতো, এইদৰে বিদ্যা লাভ কৰোঁতা ছাত্ৰে শাস্ত্ৰ পঢ়ি শুনায়। জগন্নাথৰ স্বপ্নাদেশতেই হওক বা নিজৰ ইচ্ছাতেই হওক বা আমাৰত সুগাতঃ তীৰ্থ কৰিবলৈ আহি, সুপ্ৰসিদ্ধ শঙ্কৰদেৱৰ নাম শুনি জগদীশ মিশ্ৰৰ এইটো after thought-এই হওক, তেওঁ শঙ্কৰদেৱৰ আগত সাৰ অঙ্ক ভাগৱত পঢ়ি শুনালে এইটো fact। একেবাৰেই বিদ্বান, দেৱজ্ঞানাতি ইতি বৰদলৈয়ে তেওঁৰ বিশুদ্ধ সিদ্ধান্ত পত্ৰিকা মতে সিদ্ধান্ত কৰিলে "শঙ্কৰে জগদীশ মিশ্ৰৰ মুখে ভাগৱত শিকি ভাগৱতী বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম লাগে আৰু প্ৰচাৰ কৰিলে।" আৰু সিদ্ধান্ত কৰিলে "ব্ৰাহ্মণ জগদীশ মিশ্ৰক শঙ্কৰৰ ব্ৰাহ্ম যোগত তোলা গুৰু বা উপগুৰু বুলি ধৰিব নোৱাৰিবনে?" (১৮৯ পিঠি প্ৰদীপিকা)। আমি সমিধান দিওঁ—পাৰি, আৰু এওঁ শেহলৈকে নিটিকিলে। মাজুলীৰ পৰা সংস্কৃত পুৰোহিত ভদো ভট্ট আহে নহয়, তেওঁৰ কান্ধতে ভাৰখন দিয়া যাব, চিন্তা নাই।

বৰদলৈয়ে এই গভীৰ বিদ্যা লৈয়েই "অসমীয়া" কাকতৰ সম্পাদকক বা লেখকক "অল্প বিদ্যা ভয়ঙ্কৰী" বুলি পেংলাই কৰিছিল নে? প্ৰদীপিকাৰ পৃষ্ঠপোষকসকল! উকিল সদাগুৰু ; আৰু পলম নকৰিব। "বিলম্বে কাৰ্য্য নাশ।"

বৰদলৈয়ে জগতক আৰু এটি মূল্যবান খবৰ দিছে। যেনে—"পাঠক! জগদীশ মিশ্ৰ কোন জানেনে? বঙ্গদেশৰ চৈতন্য গ্ৰন্থাৱলীত দেখা যায় যে অদ্বৈত মহাপ্ৰভুৰ ৫ পুত্ৰক। জগদীশ মিশ্ৰ সকলোতকৈ কনিষ্ঠ।" মূৰ্খ পাঠকে সুধিছে, প্ৰমাণ? আমি বৰদলৈৰ হৈ উত্তৰ দিওঁ, "আৰে বোকা! অদ্বৈতৰ পুত্ৰক জগদীশৰ নামেৰে সৈতে যে এই জগদীশ মিশ্ৰৰ নামৰ মিল, সেইটো বৰদলৈয়ে আত প্ৰমাণ কৰ বঙ্গদেশৰ চৈতন্য গ্ৰন্থাৱলী খাটি-খুটি উলিয়াইছে, আৰু কি লাগে? অবুজন পাঠকে আকৌ সুধিছে, সেই গ্ৰন্থাৱলী বোৰত "দামোদৰ" "শঙ্কৰ" ইত্যাদি নামো আছে দেখোন ; সেই "দামোদৰ" সেই "শঙ্কৰ" আমাৰ দামোদৰ-শঙ্কৰ নে?

আমি কওঁ "বৰ্বা, বৰ্বা, চুপ, চুপ ধীৰে! ধীৰে! এতিয়া তাই উক্ত'ম নকৰিবা, পিছত শুনাব। নামৰ মিল থকা সেই 'দামোদৰ' 'শঙ্কৰেই' আমাৰ দামোদৰ শঙ্কৰ। অৱশ্যে পোনপটিয়ে এতিয়া কথাষাৰ কলে বাঢ়ীয়ে নামানে ; এইটো বৰদলৈয়ে গম পাইছে ; সেই দেখি বৰদলৈয়ে তেওঁৰ বৃহৎ ভাষাৰে ব্যাখ্যা কৰি, লজিকেৰে সমৰ্থন কৰি, বাকা জালেৰে তাক বান্ধি-চিটি Peroration অৰ্থাৎ চমৎকাৰ বক্তৃতাৰ উপসংহাৰেৰে তাক সংহাৰ কৰি, একেবাৰেই "নিশ্চয়" "নিশ্চয়"ৰ ছাব মোহৰ মাৰি স্বহস্তে তাৰ এচুকত চহি দি, জগতক সেই মহা উপহাৰ দিব লাগে। বৰদলৈৰ মাথোন এইখিনিতে কব বুলি আমি

কল্পনা কৰিছোঁ যে—" হে মোৰ পণ্ডিত পাঠক ! তোমাক কওঁ যে মোৰ কথাৰ এটি ব্যতিক্ৰম আছে, আৰু ব্যতিক্ৰমেই খাই নিয়মক প্ৰমাণ কৰে, অৰ্থাৎ Exception proves the rule। সেইটি হৈছে, মহাপুৰুষীয়া চৰিত্ৰত থকা দামোদৰ বিপ্ৰৰ নামটোৰে সৈতে যদিও প্ৰভুদামোদৰ দেৱৰ নামৰ মিল আছে, সেই দামোদৰ এই দামোদৰ নহয়। (প্ৰঃ ২০১ পিঠি)। মই কৈছোঁ যোৱা ঠিক জানিবা ; কাৰণ মই প্ৰদীপিকাৰ সম্পাদক ; অৱসৰ প্ৰাপ্ত ই. এ, চি ; "অসমীয়াৰ" সম্পাদকৰ অল্পবিদ্যা ; কিন্তু মোৰ বহু বিদ্যা; মই তিনটাকৈ যোগৰ মাৰ্গ জানো, আৰু তাত সৰকিছোঁও কিজানি ; মই ধৈৰ্য্যশালী, মই নিৰপেক্ষ ; মই ২৬বছৰ শৰণ ভজন লৈ থকি আছোঁ ; মই মহাপুৰুষীয়াৰ ধৰ্মতো "পোক্ত" কাৰণ বৰপেটাত হাকিমি কৰিছিলোঁ, কীৰ্ত্তনঘৰৰ প্ৰসঙ্গত বহিছিলোঁ, কণীয়া ঠাকুৰক দৰ্শন সেৱন কৰিছিলোঁ, আৰু last but not the least শান্তিৰাম বুঢ়া ভকতৰে সৈতে বন্ধুভাৱে (ছাত্ৰভাৱে নহয়, সেইটো নাপাহৰিবা) ধৰ্ম্মতত্ত্বালোচনা কৰিছিলোঁ এতেকে মোৰ কথা মানিবই লাগিব।" আশা কৰোঁ বৰদলৈয়ে তেওঁৰ হৈ দিয়া এই কাল্পনিক উত্তৰটো sanction কৰিব।

বৰদলৈয়ে আমাৰ মহাপুৰুষ মাধৱদেৱক যথাসাধ্য আক্ৰমণ কৰিছে। প্ৰথমতে লেখিছে, "মাধৱ দেৱে তেওঁৰ নিজগুৰু শ্ৰীশ্ৰী৺শঙ্কৰদেৱক সম্পূৰ্ণভাৱে গুপ্ত কৰাটো উদ্দেশ্যৰপৰাই চৰিত্ৰবিলাকত শ্ৰীশ্ৰী৺শঙ্কৰদেৱৰ দীক্ষাগুৰুৰ নাম লুপ্ত হল বুলি আমি ভাবোঁ।"

এইটো ডাঙৰ অভিযোগ। ইয়াৰ দ্বাৰাই মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম্মৰ শিৰৰ মুকুট মাধৱদেৱক deliberately অচল কথা আৰু সত্য গোপন কৰোঁতা unscrupulous বোলা হৈছে। প্ৰতিপক্ষক আমি কওঁ, যে এইবোৰ বঢ়াবঢ়িৰ মহতালি। তেওঁৰ কথাৰ প্ৰমাণ কি? এটা ডাঙৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্প্ৰদায়ৰ গুৰিয়াল, পৰম ধাৰ্ম্মিক, জিতেন্দ্ৰিয়, সত্যনিষ্ঠ এজনক—যাক সকলোৱে মহাপুৰুষ বুলি সন্মান কৰে, লক্ষ লক্ষ লোকে যাৰ চৰণৰ ধূলি মূৰত লৈ নিজক ধন্য মানে, তেনে মহাপুৰুষৰ চৰিত্ৰত এনে কলঙ্ক আৰোপ কৰিবলৈ যে ডাঙৰীয়া বৰদলৈ ৰজনীকান্তই কৰিছে কি? তেওঁৰ এইখন বুৰঞ্জী নে ধৰ্ম্মব্যাখ্যা নে, কি? তেওঁ বৰপেটাত আছিল যেতিয়া ; সেই ঠাইৰ মহাপুৰুষীয়া সকলৰ মনৰ বেদনাৰ তেওঁৰ এবাৰো চিন্তা যোৱা নাই নে? যিদিনা মাথোন দামোদৰীয়া এজনে অশ্লীল কিতাপ এখন উলিয়াই নতুৰ্থাগীত, তোমাটো তেওঁ নাজানে নে? আমি আৰু তেওঁক কি কম? দামোদৰ দেৱক কোৱা দামোদৰ বোলোঁতা মহাপুৰুষীয়াক বৰদলৈয়ে পাষণ্ড বুলিছে। মহাপুৰুষ মাধৱদেৱক এনে mean নীচ আক্ৰমণ কৰোঁতাক মহাপুৰুষীয়াই কি বোলা উচিত বৰদলৈয়ে কবনে?

ইয়াৰ পিছত বৰদলৈয়ে মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ উদাহৰণ ৩ টা দিছে। উদ্দেশ্য মাধৱদেৱ ইমান চতুৰ চালাক অৰ্থাৎ wily যে তেওঁৰ পক্ষে শঙ্কৰৰ গুৰু 'গাপ' আৰু চৰিত্ৰপুথিবোৰ distort অৰ্থাৎ তাত ভাঙ্গ লগোৱা কিমান উজু চোৱা। আমি আৰু এৰো বিশেষ নকৈ, প্ৰদীপিকাৰ ফালে বৰপেটাৰ মহাপুৰুষীয়া সকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰো মাথোন।

মাধৱদেৱৰ বিৰুদ্ধে বৰদলৈৰ আৰু এটি serious charge অৰ্থাৎ গুৰুতৰ অভিযোগ যে, মাধৱদেৱেই দামোদৰ দেৱৰ সৈতে কাজিয়াৰ গুৰি ; মাধৱদেৱে দামোদৰ দেৱক মাতি আনি অপমান কৰিলে ; আৰু মাধৱদেৱৰ "উগ্ৰস্বভাৱ।" তেওঁৰ কথাৰ সমৰ্থন কৰি তেওঁ চৰিত্ৰৰ পৰা যি পদ তুলি দিছে, সেইপদ আকৌ আমি ইয়াত তুলি ঠাই নোহোৱাবো, তাৰ মানে কি তাকে মাথোন কৈ দিয়াই দেখুৱাম :—এদিন মাধৱদেৱে দামোদৰদেৱক মাতি আনি সুধিলে যে আমাৰ সত্ৰত দোষ কৰোঁতা লোকক মই দূৰ কৰি দণ্ড দিলে, তুমি তাক তোমাৰ সত্ৰত ঠাই দিয়া কিয়? তুমি এখন সত্ৰত আচাৰ্য্য হৈ আছা তাত "বিধৰ্ম্ম দোষৰে" (অৰ্থাৎ ধৰ্মাচৰণৰ discipline ভাঙোঁতা দোষীক) আশ্ৰয় দিয়া কিয়? (আমি ইয়াৰ মৰ্ম্ম বুজিছো,—তোমাৰ সত্ৰ আৰু মোৰ সত্ৰ একে পন্থৰ একে গুৰুৰে গঢ়া, নতুবা তোমাক এইকথা কলোহেঁতেন কেলৈ? আৰু একেবাৰেই বাহিৰা মানুহক কবলৈকে বা মোৰ অধিকাৰ কি আছে? আমাৰ একে পন্থীয়া সত্ৰবোৰৰ ভিতৰত এটা পৰস্পৰ সহানুভূতি আৰু বান্ধোন থকা উচিত)।

দামোদৰদেৱে উত্তৰ দিলে :—মই কাক খেদিম, কাক ৰাখিম? মোৰ মানত দোষীনিৰ্দোষী সকলো সমান ; যি দোষ কৰে যি নিজৰ কৰ্ম্মফল নিজে ভুঞ্জিব। (এই উত্তৰৰপৰা আমি এইটো দেখিছোঁ, যে indirectly দামোদৰদেৱে মাধৱদেৱৰ Strict discipline-অত থকা শিষ্য বা ভকতক নিজৰ দলভুক্ত কৰিবলৈ encourage কৰি নিজৰ দলপুষ্টিৰ চেষ্টাত ৰল। মাধৱদেৱৰ কট্ কটীয়া বান্ধ ; তেওঁ নিজৰ বান্ধ ঢিলাই দিলে নিজৰ সত্ৰৰ ফালে "দলধাৰী" হয়। অথবা, এইটোও হব পাৰে যে তেওঁ এখন সত্ৰৰ মালিক হৈও সত্ৰৰ discipline strict ৰকমে ৰাখিবলৈ অপাৰগ বা নাৰাখিছিল। বন্ধুভাৱে কোনো এটা important matter-ৰ বিষয়ে conference বা discussion কৰিবলৈ মাধৱদেৱৰ দামোদৰ দেৱক মাতি আনি discussion কৰাটোৰ মানে তেওঁক অপমান কৰিবলৈ মতা? আদালতলৈ নগৈ ভাৰতত arbitration, conference, discussion কৰি dispute settle কৰিবলৈ আশা কৰোঁতা কংগ্ৰেছমেন সকলে কি কয়?

দামোদৰদেৱে আকৌ উত্তৰ দিলে যে তোমাক শঙ্কৰদেৱে থাপিছে, তোমাৰ সত্ৰৰ দোষীৰ দোষ গুন লেখি দণ্ড বা পুৰস্কাৰ দিবৰ অধিকাৰ তোমাৰতে আছে, কাৰণ তোমাক শঙ্কৰদেৱে সত্ৰৰ অধিকাৰ পাতি গৈছে, মোক পাতি যোৱা নাই, সেইদেখি মোৰ অধিকাৰ নাই।

ওপৰৰ কথাৰ মানে আমি পোনভাৱে বুজোঁ, আৰু সকলো মহাপুৰুষীয়াইও বুজে ; আৰু চৰিত্ৰলেখক, মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ অন্ধ পক্ষপাতী (বৰদলৈৰ মতে) দৈত্যাৰি ঠাকুৰেও

৫৩৭৪/অ:

বুজি লেখিছে। সেইটো হৈছে, দামোদৰদেৱে কৈছে, যে শঙ্কৰদেৱে তোমাক তেওঁৰ ধৰ্ম্মৰ উত্তৰাধিকাৰী পাতিলে, মোক নাপাতিলে, সেইদেখি জগৰীয়াক দণ্ড দিবৰ অধিকাৰ আমাৰ হে আছে। (মই স্বকীয়া হৈয়েই থাকি স্বকীয়াকৈয়ে মোৰ সত্ৰ চলাই থাকিম।) পাঠক, এইটিয়েই কাটিৰৰ আচল গুৰি, Sore point. দামোদৰদেৱে আশা কৰিছিল, বোধকৰোঁ, যে শঙ্কৰে তেওঁকহে ধৰ্ম্মৰ উত্তৰাধিকাৰী পাতি যাব ; কিন্তু সেইটো নকৰি তেওঁৰ rival মাধৱদেৱক পাতি গল। কাজেই ভিন্ন বাট অৱলম্বনৰ সঙ্কল্প।

ইয়াৰ পিছত মাধৱদেৱে পুৰাণৰপৰা শতদেহ বধৰ কথা তুলি দামোদৰদেৱক বুজালে যে তেওঁৰ কথা ঠিক নহয়। দামোদৰ দেৱে তৰ্ক নকৰি কলে যে পুৰাণৰ কথা মই নামানো। মাধৱদেৱে (অৱশ্যে আচৰিত হৈ) সুধিলে, শ্ৰীধৰ স্বামীয়েও পুৰাণৰ উক্ত তুলি দি টীকা কৰিছে, আৰু তুমি পুৰাণৰ কথা নামানা বোলা? দামোদৰদেৱে উত্তৰ দিলে, শ্ৰীধৰ স্বামীয়ে কৰক টীকা, কিন্তু ভাগৱতৰ কথাৰ বাহিৰে মই আন একো নামানো। মাধৱদেৱে (আৰু আচৰিত হৈ) আকৌ সুধিলে, (আমাৰ মান্যৱন্ত গুৰু) শঙ্কৰদেৱে পুৰাণৰ শ্লোক তুলি ৰত্নাকৰ গ্ৰন্থখন ৰচনা কৰিছে, সেইখন (তুমি শঙ্কৰৰ পন্থৰ মানুহ হৈ) কি কৰিবা, কত দলিয়াই পেলাবা? (মাধৱদেৱে ভাবিলে, এইটো দামোদৰদেৱে দলিয়াই পেলাব নোৱাৰা ডাঙৰ কথা point) কিন্তু দামোদৰদেৱে তেওঁক অবাক কৰি দিলে এই বুলি কৈ, যে ভগৱন্তই চতুৰ্ভুজ ৰূপ ধৰিও যদি এই কথা কয়, মই নামানো। মাধৱদেৱে (উত্তৰ শুনি অবাক আৰু বিষণ্ণ হৈ, আৰু একো নকৈ অথচ ব্ৰাহ্মণ আৰু বৈষ্ণৱ ভাই বুলি) তেওঁক চিৰাৰ জলপান খুৱাই এজোৰ কাপোৰ দি প্ৰবোধ বচন বুলি (তেওঁক সৎকাৰ কৰি) বিদায় দিলে, (আৰু শঙ্কৰৰ ৰচিত শাস্ত্ৰকো নামানো বোলা দামোদৰদেৱৰে সৈতে ধৰ্ম্মৰ একেখন নাৱতে যে তেওঁ যাব নোৱাৰে এইটো জানি) কলে তোমাৰে সৈতে মোৰ আজিৰে পৰা বিচ্ছেদ।

এই কথাকে বৰদলৈয়ে কেনেকৈ ব্যাখ্যা কৰিছে "প্ৰভু দামোদৰদেৱক এনেকৈ শঙ্কৰদেৱৰ বৈকুণ্ঠী তোমাৰ পিছত পাঠিবা নোৱাৰিবা মাধৱদেৱে মাত আনি অপমানজনক কথা শুনাইছিল।" (প্ৰঃ ১৯৮ পিঠি)। আকৌ "শঙ্কৰদেৱে বৈকুণ্ঠী হলতে মাধৱদেৱে দামোদৰদেৱক মাতি আনি এনেকুৱা অপমানসূচক কথা কলে। যদি প্ৰভু দামোদৰদেৱে জানিলে হৈছেন যে তেওঁক এনেকুৱা অপমান কৰিলে হৈছেন হয়তো দামোদৰদেৱ মাধৱদেৱৰ ওচৰলৈ নগলেহেঁতেন" (প্ৰঃ ২০২ পিঠি)। আমি ইয়াৰ টীকা অলপ কৰি কওঁ, হয়তো তেতিয়াও সেইটো দামোদৰদেৱে মাধৱদেৱে মাত আনি অপমান কৰিছে বুলি নাজানিছিল; জনাহেঁতেন তেতিয়াই আৰ্থাৎ এই কথা-বাৰ্ত্তা শেষ হলতে মাধৱদেৱে দিয়া চিনাকে জলপান নাখালেহেঁতেন আৰু আপোনাৰ কোৰ ঘৰলৈ নে নগল হৈছেন। এতিয়া বৰদলৈৰ কথা শুনি সেইটো দামোদৰদেৱে নিশ্চয় বুজিছে!! বৰদলৈক ধন্যবাদ।

পাঠক! এতিয়া মাধৱদেৱে দামোদৰদেৱক মাতি আনি কৰা মস্ত অপমানটোৰ গম পালেনে? আমাৰ ক্ষুদ্ৰ সঁচাকৈয়ে শ্ৰীযুত ৰজনীকান্ত বৰদলৈৰ ধৰ্ম্মৰ সূত্ৰাৰ্থ, বুৰঞ্জীৰ পিণ্ডিতাৰ্থ, ঘটনাৰ ব্যাখ্যা দেখি ভয় লাগিছে। হে ঈশ্বৰ! বৰদলৈক কিহৰ মোহ দিলা? হে মধুসূদন! ত্ৰাহি ত্ৰাহি!!

বৰদলৈৰ বিশুদ্ধসিদ্ধান্ত পঞ্জিকাৰ সিদ্ধান্ত আৰু এটি যে শঙ্কৰদেৱে প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ কৰিবলৈ গৈছিল অতি কমেও ৫০ বছৰ বয়সত। উভতি আহিল ৬০।৬২ বছৰত। তেতিয়া (অৱশ্যে দ্বিতীয়বাৰ বিয়াও কৰালে, ৪ লৰা-ছোৱালীৰ বাপেকও হল) চৈতন্যৰ বয়স ২৩।২৪ বছৰ। ২৪ বছৰ বয়সত চৈতন্যই সন্ন্যাস লয়। ইয়াৰ আগেয়ে তেওঁ (চৈতন্যই according to এই বিশুদ্ধ পঞ্জিকা প্ৰবৰ্ত্তক বৰদলৈ) সংসাৰত থাকিয়েই নামধৰ্ম্ম চলায়।"

আমি কওঁ তথাস্তু। এই নতুন পঞ্জিকা ঠিক চলিব। কাৰণ ইয়াৰ authority দৈবজ্ঞানাৰ হাত শ্ৰীযুত ৰজনীকান্ত বৰদলৈ অৱসৰ প্ৰাপ্ত হাকিম, হঠযোগ লয়যোগত বিশ্বাস; শান্তিৰাম বুঢ়া আতৈৰ বন্ধু; ধৰ্ম্মতত্বালোচক, ইত্যাদি ইত্যাদি।

অসমৰ শঙ্কৰদেৱক বঙ্গৰ শ্ৰীচৈতন্যৰ বা অদ্বৈতৰ বা যাৰে হওক (যাৰ হলেই হল) টানি নিশিষ্য নকৰিলে বৰদলৈৰ টোপনি নাহে। He must have it, like the Pear's soap Baby. সেইবাবে শঙ্কৰৰ তীৰ্থৰ বয়স যিমান পাৰে চোচোৰাকৈ তেওঁ তেওঁৰ নতুন পঞ্জিকাৰ গণনাৰ গৰিকাত টানি লৈ গৈ আছে। আমিও কওঁ বৰদলৈয়ে ঠিক কৰিছে, নতুবা কুমলীয়া চৈতন্যক বুঢ়া শঙ্কৰৰ গুৰু পাতিবলৈ বয়সৰ margin ওলাব কেনেকৈ? বৰদলৈৰ বুদ্ধি আছে। এতেকে বৰদলৈ নমস্তে!

বৰদলৈয়ে শঙ্কৰদেৱ আৰু চৈতন্যৰ সম্পৰ্কে বিতৰ্ক সিদ্ধান্ত কৰিছে—"যাৰ মনা শুনা নাথাকিলে উভয়ৰ মাজে পৰস্পৰলৈ ইমান প্ৰেমভাব কেনেকৈ হব?" আমি কওঁ তাকোচ দামোদৰ আৰু চৈতন্যৰ প্ৰথম মিলনতে (দামোদৰীয়া পুথিৰ মতে) প্ৰেমভাৱ উপজি প্ৰেমালাপ কেনেকৈ হৈছিল, এই সঙ্কটটি বৰদলৈৰ পৰা পালেহে আমি ওপৰৰ কথাৰ সঁচাৰ পাম। অৱশ্যে হব পাৰে দামোদৰ যতিয়া বিক্ৰম অৱতাৰ তেওঁৰ পক্ষে তেনে কোৱাটো অসম্ভৱ নহয়। যত গোলমাল নিৰ্ম্মাৰ বেলিকা। আমি সেইদেখি গাওঁ, "ভাং খাই পগলা হৈয়া মহাদেউ, ভাং খাই পগলা হলা।" তুমি নকলো কথাতে গোলমাল কৰি কুৰা হে শিৱ! তুমি চিনিব নাজানা। আনকি বাত ঘৰলৈ উভতি আহি নিজৰ বৈনীয়েৰা আৰু পাৰ্ব্বতীৰে সৈতে কথা কটাকটি কৰিও হাঁৰ চৰাৰৰ বাহিৰত পাব থাকিব লগীয়া হোৱা! "কস্তুং? শূলী। প্ৰবেশ ভিষক সদৃৰং ৰোগ ৰাশে। স্থাণুৰ্ভদ্ৰে। নবদতি ভক"—ইত্যাদি তোমাৰ কাণ্ড! এইবোৰ বেয়া কথা। সেই দেখিহে তোমাক বিষ্ণুৰ Subordinate position দিছে। ইক!

বৰদলৈয়ে শঙ্কৰদেৱৰ চৈতন্যৰে সৈতে, ৰূপ সনাতনৰ সৈতে সম্পৰ্কৰ অনেক কথা কৈছে, এটাইবোৰ তেওঁৰ বিশুদ্ধ সিদ্ধান্ত পঞ্জিকাৰ মতে

সত্য। সেইবোৰৰ উত্তৰ আৰু কিমান দিম: আজিৰ প্ৰবন্ধ বৰ দীঘল হল। কোনোবাই আহৰি পালে সেই আৱৰ্জ্জনাবোৰ বাছি চাব পাৰে; আজিলৈ ইমানতে।

ব্ৰাহ্মণৰ দ্বেষৰ ঘটনা সাধুকথা বুলি বৰদলৈ পঞ্জিকাকাৰে যিবোৰ কথা কৈছে, সেইবোৰ ইমান অসাৰ rubbish যে তাৰ ওচৰলৈ যাবও নোৱাৰি। মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম্মত পাৰগ শান্তিৰাম বুঢ়া ভকতৰ বন্ধু বৰদলৈয়ে, 'দৈত্যাৰি ঠাকুৰে এনেকৈ গল্প সৃষ্টি কৰি ব্ৰাহ্মণৰ ওপৰত কেনে লোকক তুলিছে' বুলি কৈছে। ধন্যবাদ বৰদলৈ। "জোহাৰ" বৰদলৈ! বৰদলৈৰ শাস্ত্ৰ-জ্ঞান বুৰঞ্জী জ্ঞান অসীম অগাধ। এই বুৰঞ্জীৰ জ্ঞানেৰে তেওঁ আৰু অনেক মনোমতী আৰু মীৰ-জায়ৰী লেখক পাব নিশ্চয়। অসমীয়া মহাভাৰত ৰচক মহাকবি ব্ৰাহ্মণ ৰামসৰস্বতীয়ে তেওঁৰ কুলাচিন বধৰ অন্তৰ ভণিতাত লেখিছে।—

"শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ, আপুনি ঈশ্বৰ,
নৰৰূপে জাত ভৈলা।
তাহাক নমাত ব্ৰাহ্মণসকলে
ৰাজা আগে ধৰ দিলা॥
যদুকুলে হৰি জন্মিয়া আসিয়া
ক্ষিতি ভাৰ দূৰ কৈলা।
এহি মনে গুণি ব্ৰাহ্মণ সবৰ
কিছু মনে কোপ ভৈলা॥
আমাৰ জীৱিকা মান্য ভঙ্গ হবে,
এহিমনে বৰ ভয়।
এহিসে কাৰণে হৈতো বিপ্ৰসৱে
শঙ্কৰক নসহয়॥" (ছপা কিতাপ
৪০৯ আৰু ৪১০ পিঠি)।

ৰামসৰস্বতীৰ "শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰ আপুনি ঈশ্বৰ নৰৰূপে জাত ভৈলা" এই কথাত বৰদলৈয়ে খাৰ্য্যাল নকৰে, কাৰণ তেওঁ শঙ্কৰক শিৱৰ অৱতাৰ বুলি কৈছে। থিয়াৰ হব—ব্ৰাহ্মণে তেওঁ বিৰুদ্ধে ধৰ লগোৱা, আৰু তেওঁক নসহা, আৰু তেওঁ তেওঁলোকৰ জীৱিকা মৰাৰ ভয়ৰ কথাত। আমি কওঁ, বৰদলৈ, আপুনি এই ৰামসৰস্বতীৰ কথাত আহকাল নাপাব। তেওঁ যদিও শঙ্কৰৰ সমসাময়িক আৰু সকলো কথা নিজ চকুৰেই দেখিছিল, তথাপি তেওঁ পক্ষপাতী, কাৰণ তেওঁৰ মত আপোনাৰ দ্বাৰা ৰচনা কৰা বিশুদ্ধ সিদ্ধান্ত পঞ্জিকাৰ অমিল।

শেষত কওঁ যে বৰদলৈ ডাঙৰীয়াৰ বা তেওঁৰ ৰচিত সাত কাণ্ড ৰামায়ণ শুনাব পিছতো এতিয়াও আমি তেওঁক সুধিব লগীয়া হৈয়েই বলো যে দামোদৰ দেৱৰ গুৰু কোন? ক ঠিকনা হল? তেওঁলোকৰ ফালৰ চৰিত্ৰ মতে নাৰদ আৰু চৈতন্য। প্ৰদীপিকাৰ দণৰ ভাষা মতে এজন সন্ন্যাসী আৰু চৈতন্য, অথবা নাৰদীয় পঞ্চৰাত্ৰ তন্ত্ৰ মতাৱলম্বী এজন সন্ন্যাসী অথবা হাতত বীণ লৈ নাৰদৰ বেশ ধৰোতা চৈতন্য। আমাক এতিয়াও বৰদলৈয়ে হাবিৰ ভিতৰতে বুৰাই তেওঁলোকৰ তেৰ হাত বাখ্যা, টীকা আৰু ভাষাৰ গুটীৰে বাৰ হাত কলা দেখুৱাই ভুৰুকাবহি লাগিছে। অস্তু। অন্তত আমিও পেট্ৰিয়টিক বৰদলৈৰ অনুহিতে আমাৰ এই প্ৰবন্ধৰ যৎকিঞ্চিত peroration উপসংহাৰ কৰো বুলিছে।—হে অসমীয়া ভ্ৰাতৃসকল! হে স্বদেশহিতৈষী 'ইয়ং আসাম'! আপোনালোকে ভালকৈ চকু মেলি চাওক পেট্ৰিয়ট শ্ৰীযুত ৰজনীকান্ত বৰদলৈয়ে কেনেকৈ আমাৰ অসমৰ ধন, অসমৰ গৌৰৱ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱক টানি আজুৰি ইতিহাস, বুৰঞ্জী মুচি মামাৰ, বঙ্গালী চৈতন্য দেৱ নাইবা অদ্বৈতাচাৰ্য্যৰ শিষ্য পাতি নাইবা বিদেশী যাৰে তাৰে "চেলা" পাতি লঘু কৰিবলৈ বাস্ত হৈ পৰিছে। ইয়াৰ কাৰণ কি জানেনে? সেইটো হৈছে ব্ৰাহ্মণেতৰ জাতিৰ প্ৰতি ব্ৰাহ্মণৰ বিদ্বেষ। ক্ৰমশঃ গতিশীল, তাৰ অপব্যৱহাৰ কৰি কাৰ, নিজক আৰু সনাতন হিন্দুধৰ্ম্মক যথেষ্ট অধঃপাতলৈ নি, তেওঁলোক এনে হৈছে যে ব্ৰাহ্মণেতৰ কোনো মহৎলোকৰ গাত তেওঁলোকতকৈ শ্ৰেষ্ঠ গুণ দেখিলেই তেওঁলোক জ্বলি-পুৰি-দহি মৰে আৰু সেই মহৎ লোকৰ পৰা যথাসৰ্ব্বস্ব লাভ কৰি অগুণকাৰী হৈ ঋণ স্বীকাৰ নকৰাৰ মহত্তাল দেখুৱায়। বৰদলৈৰ নিজৰ ওপৰত ব্ৰাহ্মণত্বৰ দাবী কিমান আছে কব নোৱাৰো (সম্ভৱতঃ—কোনে জানে কিমান? আমাৰ সেইটোৰ হিচাব কৰিবৰ গৰজো নাই) কিন্তু ব্ৰাহ্মণ গোসাঁইসকলৰ পক্ষ তেওঁ অন্ধভাৱে সমৰ্থন কৰিবলৈ গৈ পদে পদে শঙ্কৰদেৱৰ মাধৱ

দেৱ আৰু শঙ্কৰৰ পুত্ৰ-নাতি বৈষ্ণৱসকলক অ-যাচা অপমান কৰিবৰ প্ৰয়াস কৰিব লাগিছে। এই বৰদলৈয়েই আমাক স্বদেশদ্ৰোহী পাতি, ভাই ভাই বিভেদ দলৰ লগোৱা বুলি প্ৰতি-পক্ষক অভিযোগ কৰিছে—যি বৰদলৈৰ চকুত গোপালি অতা নাই অসমীয়া শঙ্কৰ বা সেই দেশৰে ৪।৫ জনৰ Follower কোনেও পাব পাৰি নে? সেইটোৰ ফিকৰত থাকক;—যি বৰদলৈৰ মনত অসম অশান্তি বেদিয়াইলৈকে অসমৰ indigenous স্থানীয় শ্ৰেষ্ঠ সম্পত্তি শঙ্কৰ-প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্মটো বঙ্গদেশৰ ধৰ্ম প্ৰচাৰক একজনৰ চাপত সমৰ্পন কৰি দিব খোজাৱে !! কাৰ প্ৰৰোচনাত ? যিসকলৰ অনেকে শিষ্য সকলৰ উপৰত নবাবী কৰি Luxury-ৰ চূড়ান্ত কৰি স্বদেশী সাহিত্য, স্বদেশী বস্তুবাদ—শঙ্কৰ মাধৱৰ ৰচনাক অৱজ্ঞা কৰি, বঙলা ভাষাক নাটি বচি ভাৱনা কৰি, অসমৰ জাতীয় জীৱন, জাতীয় মনুষ্যত্ব আৰু আত্ম-সন্মানক পদে পদে অপমান কৰিব লাগিছে সেইসকলৰ। শিক্ষিত বৰদলৈয়ে সেইসকলৰে কৰ্ণধাৰ হৈ আমাক স্বদেশদ্ৰোহী, ভাই-ভাই বিৰোধী বুলি সাব্যস্ত কৰিছে। তেওঁৰ ভিন্ন তেওঁ নাজানে বা ভবাই নাই যে আমি আজি কত কাৰণত যেনে অৱস্থাত, যেনে দূৰ দেশত আৰু বাহিৰে ভিতৰে যেনে বিদেশী atmosphere-অত পৰি আছো, আমাৰ পবিত্ৰ জন্ম ভূমি, জননী অসমৰ, "আই মোৰ অসমৰ" পুণ্য স্মৃতিৰ বহিৰে প্ৰায় সকলো সম্পৰ্কই আমাৰ পৰা গুচিছে; অথচ অসমৰ এক মনচুমানো অনিষ্ট হলেও, অসম আইৰ গাত এতিল মানো দাগ পৰিলেও অসমৰ গৌৰৱ অসমৰ শ্ৰেষ্ঠৰত্ন-সকলৰ বিন্দুমাত্ৰ অসন্মান, আমাৰ বা প্ৰকৃত মূল্যৰ কোনোৱে ইচ্ছাপূৰ্ব্বক কম প্ৰদান কৰা দেখিলেও প্ৰাণত ভয়ানক আঘাত লাগে, এনে আমি হলো বৰদলৈৰ মতে স্বদেশ-দ্ৰোহী! ভাই-ভাই বিৰোধী !! আৰু অসমৰ চুকতে থাকি বুকতে কামোৰা শঙ্কৰ-মাধৱক কেঁচু কৰি বঙ্গালী বিদেশীৰ চৰণত দিবলৈ তাতত প্ৰধান অগ্ৰ হৈ মিছাৰ জাল পতা সকল হল দাম্ভিক পেট্ৰিয়ট আৰু স্বদেশ মিত্ৰ! বিধিৰ কি বিড়ম্বনা!

শ্ৰীলক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা।

বিবিধ কথা।

বেহাৰেপাৰ আৰু কাৰবাৰ।—

যোৱা জুলাই মাহত ভাৰতবৰ্ষত ২৩৭ লাখ মূলধনৰ ৯৪ টা যুটীয়া কাৰবাৰ খোলা হৈছে। ইয়াৰ ভিতৰতে বঙ্গদেশত ৩ কোটি ৯২ লাখ মূলধনেৰে ৪৩ টা কোম্পানী, বোম্বাই প্ৰেসিডেন্সিত ৪ কোটি ২ লাখ মূলধনেৰে ২০ টা যুটীয়া কাৰবাৰ খোলা হৈছে। যোৱা জুলাই মাহত যিবোৰ কোম্পানী হৈছে তাৰ ভিতৰত বাঙালোৰৰ "মহীশুৰ শ্ৰম-শিল্প বেঙ্ক" সকলোতকৈ ডাঙৰ। ইয়াৰ মূলধন ৫ কোটি টকা।

মিঃ গান্ধি আৰু দেৱনাগেৰি আখৰ।

মাজতে খবৰ ওলাইছিল যে মিঃ গান্ধিয়ে উৰ্দ্দু আখৰক ভাৰতৰ জাতীয় আখৰ কৰিব খুজিছে। লগে লগে এইটো খবৰো ওলাইছিল যে এই উপায়েৰে গান্ধিয়ে মুছলমানবিলাকক সন্তুষ্ট কৰিব খুজিছিল। পিছে এতিয়া মিঃ গান্ধিয়ে কৈছে যে তেওঁ কেতিয়াও তেনে কথা কোৱা নাছিল। তেওঁৰ মনেৰে দেৱনাগেৰিয়েই ভাৰতৰ জাতীয় আখৰ হোৱা উচিত। অৱশ্যে হিন্দু মুছলমানৰ ভিতৰত মিলা প্ৰীতি ৰাখিবৰ কাৰণে সকলো শিক্ষিত হিন্দু মুছলমানে দুই বিধ আখৰ জনা উচিত বুলি তেওঁ এতিয়া জনাইছে।

মানুহৰ সৈতে বান্দৰৰ সম্বন্ধ।—

বান্দৰ যে মানুহৰ আদিম পুৰুষ এই কথা ইতিপূৰ্ব্বে ডাৰবিন প্ৰভৃতি প্ৰসিদ্ধ বৈজ্ঞানিক জন্তুতত্ত্ববিদ্ পণ্ডিতসকলে ঘোষণা কৰি গৈছে। বান্দৰৰ লগত মানুহৰ এই সম্বন্ধ স্বীকাৰ কৰিবলৈ বহুতে বেয়া পায়। কিন্তু [illegible] পণ্ডিত

বিলাকে বান্দৰ আৰু মানুহৰ মাজত সম্বন্ধ ঠিক কৰিবৰ নিমিত্তে বিশেষভাৱে চেষ্টা কৰিছে। আমেৰিকাৰ যুক্তৰাজ্যৰ "এমেৰিকান এছিয়াটিক ছোছাইটিৰ" এ এই পৰীক্ষাৰ নিমিত্তে ৭৫০০০ টকা দান কৰিছে। পৰীক্ষকবিলাক অহা ফেব্ৰুৱাৰী মাহত নিউয়ৰ্কৰ পৰা পিকিন আৰু তাৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষৰ হিমালয় অঞ্চললৈ আহিব। ভাৰতবৰ্ষ আৰু আমেৰিকা—এই দুই ঠাইৰ মিউজিয়ামত এইবিষয়ে পৰীক্ষা হবলৈ ধৰিছে।

গুজৰাট মহাবিদ্যালয়।—

নন্-কো-অপাৰেশ্যন আন্দোলনৰ ফলত গুজৰাটত জাতীয় শিক্ষা দিবৰ নিমিত্তে এখন জাতীয় মহাবিদ্যালয় স্থাপিত হল। এই নেশ্যনেল য়ুনিভাৰ্চিটিৰ চেন্সেলাৰ মহাত্মা গান্ধি। ইয়াত ভাৰতীয় ধৰণত শিক্ষা দিয়া হব। ধৰ্ম্ম, বিজ্ঞান, সাহিত্য, দৰ্শন, বুৰঞ্জী আদিৰ শিক্ষা হব। লগে লগে টেক্‌নিকেল শিক্ষাৰো বন্দৱস্ত হব। এই মহাবিদ্যালয়ত যাতে কিছুমান প্ৰকৃত মানুহ তৈয়াৰ হব পাৰে তাৰ চেষ্টা হব। ইয়াৰ প্ৰিন্সিপাল হৈছে মিঃ গিদ্বানি। এওঁ আন এখন গৱৰ্ণমেণ্ট কলেজত প্ৰিন্সিপাল কাম কৰিছিল। পিছে জাতীয় বিদ্যালয় খোলাত আগৰ কাম এৰি অতি কম দৰমহাতে এই বিদ্যালয়ত খাটিবলৈ আহিছে। বহুত ভাল ভাল অধ্যাপক নিযুক্ত হৈছে। সকলোৱেই স্বদেশ প্ৰেমৰ বশ হৈ নামমাত্ৰ দৰমহাত খাটিবলৈ আহিছে। ভাৰতত এইখনেই প্ৰথম জাতীয় মহাবিদ্যালয় (নেশ্যনেল য়ুনিভাৰ্চিটি)। ইয়াত মুছলমানে হিন্দুৰ শাস্ত্ৰ আৰু হিন্দুৱে মুছলমানৰ কোৰাণ পঢ়িব পাৰিব। এই য়ুনিভাৰ্চিটিৰ নিমিত্তে মহাত্মা গান্ধিয়ে প্ৰায় ২ লাখমান টকা পাইছে।

অদ্ভুত মেধা শক্তি।

এড্‌ৱাৰ্ড বাচ হাৰ্ডি এজন আমেৰিকাৰ নিউয়ৰ্কৰ লৰা। এওঁৰ বয়স বাৰ বছৰ হৈছে। এওঁ এতিয়া কলম্বিয়া য়ুনিভাৰ্চিটিত পঢ়িছে। এই বাৰ বছৰৰ ভিতৰতে তেওঁ বাৰটা ভাষা ভালকৈ শিকিছে। এই বাৰটা ভাষাত তেওঁ এজন ভাল পণ্ডিত হৈ উঠিছে। ভাষা শিকাৰ বাহিৰেও এছিৰিয়া আৰু বেবিলনৰ বুৰঞ্জী তেওঁ যত্ন কৰি অধ্যয়ন কৰিছে।

শিক্ষাৰ ওপৰত জাতি ভেদৰ প্ৰভুত্ব—

মধ্যৰ সিন্ধু প্ৰদেশত ভাঙি নামে জাতি এটা আছে। ইহঁত আন জাতৰ মানুহৰ অস্পৃশ্য। এজন ভাঙিৰ লৰাই পাঠশালা স্কুল এখনত নাম লগাবলৈ কিছু দিনৰ পৰা চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু তাক নাম লগাবলৈ দিয়া নহল। তাৰ পিছত এই কথা সিন্ধু প্ৰদেশৰ স্কুল ইনস্পেক্টৰক জনোৱা হল। ইনস্পেক্টৰে মিউনিচিপেলিটিক জনালে যে ভাঙি লৰাটোক স্কুলত নাম লগাবলৈ দিব লাগে। মিউনিচিপেলিটিৰ সভাত থিৰ হল যে ভাঙি লৰাটোক স্কুলত নাম লগাবলৈ দিব নোৱাৰি আৰু সেই কাৰণেই ভাঙি লৰাটোৱে শিক্ষা নোহোৱাকৈ দিন নিয়াব লাগিব। ভাৰতত আজিও জাতি ভেদৰ ইমান নিষ্ঠুৰ বান্ধ।

সিংহল দ্বীপত চাহ আৰু ৰবৰ খেতিৰ অৱস্থা।—

সিংহল দ্বীপত চাহ আৰু ৰবৰৰ খেতিত বৰ লোকচান হৈছে। সেই দেশত অনেক বাগচাৰ কাম বন্ধ হৈছে। তাৰ ফলত প্ৰায় ১ লাখ ৫০ হাজাৰমান কুলিৰ কাম নোহোৱা হৈছে। শুনিবলৈ পোৱা গৈছে গৱৰ্ণমেণ্টে সিংহল দ্বীপত ওপজা তামিল কুলিবিলাকক অলপ অৰ্থ সাহায্য কৰিব। এই দুই বিধ খেতিত লাভ নোহোৱাত সিংহল দ্বীপৰ গৱৰ্ণমেণ্টে চকাৰি খৰচ ৫০ লাখ টকা কমাইছে।

ফ্ৰান্সত বিবাহ-প্ৰথা।

ডাঃ পোল কাৰণটে ফ্ৰান্সৰ লোক সংখ্যা বঢ়াবৰ নিমিত্তে এটা অদ্ভুত উপায় দিছে। তেওঁ কৈছে যে ফৰাচী জাতিটো ২০ বছৰৰ ভিতৰত পৃথিবীৰ পৰা লোপ পাব যদি ফ্ৰান্সৰ তিৰোতা বিলাকে লোক সংখ্যা বঢ়াবৰ নিমিত্তে অলৌকিক শক্তি প্ৰয়োগ নকৰে। এতিয়া ২০ লাখ বিয়া কৰিব পৰা তিৰোতা আছে; কিন্তু যুদ্ধত অনেক মানুহ মৰাৰ নিমিত্তে এই আঠাই-

বিলাক তিৰুতাই বিয়া কৰিবলৈ মানুহ নাপাব। গোটেই য়ুৰোপত এতিয়া মটামুটি তিৰুতাৰ সংখ্যা ১৫০ লাখ বেচি। কিছুমানে বহুবিবাহ চলাবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিছে। কিন্তু তাৰ কাৰণটো এনেকৈ বুলিছে, কিয়নো এজন মানুহে এক্‌টা এপাল লৰা-ছোৱালীক পোহপাল দিব নোৱাৰিব। কিছুমানে আকৌ বিদেশীৰে সৈতে ফৰাচী মহিলাক বিয়া দিব খোজে, কিন্তু এইটোও সিমান ঠিক নহয়। ডাঃ কাৰণটো কয় যে বিয়া কৰা প্ৰথা তুলি দিব লাগে। বিবাহ তুলি দি তেওঁ মানুহক আদি অৱস্থালৈ যাবলৈ কয়। সেই অৱস্থাত কেৱল মাক আৰু লৰা-ছোৱালীৰহে ইছাপ থাকিব। বাপেকৰ সিমান ঠিক নাথাকিব। তেওঁ কয় যে সন্তানটোৰে প্ৰতি মাকক গৱৰ্ণমেণ্টে কিছু টকা দিব লাগিব। ভাৰত বাসীৰ নিমিত্তে এই প্ৰস্তাৱ বৰ আদৰৰ যেন লাগে।

খৃষ্টানৰ হিন্দু ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ আৰু বৰ্ত্তমান যুগৰ হিন্দুধৰ্ম্মত ৺শঙ্কৰদেৱ।

সিদিনা বাতৰি কাকতৰ পৰা শুনিলোঁ যে দক্ষিণ ভাৰতত ২৬ জন মানুহে খৃষ্টিয়ান ধৰ্ম্ম এৰি হিন্দুধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰিছে। বঙ্গৰ হিন্দু মিছনেৰী বা মহন্ত মিঃ জি, বি, দেৱা বি এই তেওঁলোকক দীক্ষা দিছে। ২০০ বছৰৰ আগেয়ে এই মানুহবিলাকৰ উৰ্দ্ধপুৰুষ হিন্দুয়েই আছিল। খৃষ্টানে হিন্দু ধৰ্ম্ম গ্ৰহণ কৰা এই সংবাদটি পাই ৺শঙ্কৰদেৱৰ সাম্য-বাদ নীতি (The principle of Democracy) মতে ধৰ্ম্ম-শাসন যন্ত্ৰ চলাই নানা বিধৰ্ম্মী লোকক মালা-মন্ত্ৰ দি ভকত কৰোৱা প্ৰথালৈ মনত পৰি বৰ্ত্তমান যুগ শঙ্কৰ-যুগ যেন লাগিল আৰু তাৰ লগে লগে তেওঁলৈ অপাৰ শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তি আহিছিল। তেওঁৰ মিছন বৰ্ত্তমান যুগৰ মিছন। তেওঁৰ দূৰদৃষ্টি অতি মহান! কোনে কয় হিন্দুধৰ্ম্ম অনুদাৰ বুলি? কোনে কয় খৃষ্টান মুছলমানআদিয়ে হিন্দুধৰ্ম্মত দীক্ষা লব নোৱাৰে বুলি? হিন্দু ধৰ্ম্ম ইমান ঠেক নে যে কেইজনমান স্বাৰ্থপৰ ভাৱৰ মানুহৰ ঘৰতে ই সোমাই আবদ্ধ হৈ থাকব! স্বাৰ্থপৰ লোকৰ নিমিত্তে ই আদৰ-মানতি কুলৰ গছ হব পাৰে যে ইয়াক কোনোৱে চুলেই জাপখাই জয় পৰি যাব। ধৰ্ম্মই সমাজক সংগঠন (Construct) কৰে নে নাই সংহাৰ (destruct) কৰে? ধন্য শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ নে নাই বাৰণ! শঙ্কৰ! তুমি এবাৰ আসামলৈ পাক মাৰি যদি আহিলাহেঁতেন?

আসাম ছাত্ৰ-সম্মিলনলৈ আমাৰ স্নেহ।

আসাম ছাত্ৰ-সম্মিলন আজি পাঁচ বছৰত সোমাইছেহি যেতিয়া আমি সম্মিলনৰ আগত আমাৰ শিক্ষকতাৰ সম্বল দিবৰো সময় পাইছোঁ বুলি দুই আষাৰ এআষাৰ কবলগীয়া কথা কৈ যাম। সম্মিলনে যি বেগেৰে বৰ্ত্তমান বয়সত নিজৰ কলেৱৰ বঢ়ালে সেই বেগ অতি প্ৰশংসনীয়। এই সম্মিলনৰ ভাৱধাৰ অতি সুন্দৰ যদিহে ইয়াক সামা-মৈত্ৰী ভাৱত ডাঙৰ দীঘল কৰি থাকবলৈ যত্ন কৰা হয়। দ্বিতীয় প্ৰস্তাৱৰ কাম গাইপতি কৰি গলেই হল। দেশীয় বস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ কোনো কথা কোৱা দৰকাৰ নহয়। মনৰ বলতেহে এনে ভাল কাম হব পাৰে। দেশীয় বস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰা এটা ফেশ্বন হৈ পৰিব লাগে। এইবিষয়ে আমি কোতয়ালাই কাকতে-পত্ৰই নিতৌ ছিলোঁ। ১৮৪১ শকৰ ১৭ পুহৰ "আসামীয়া" কাকতত "দেশীয় বস্ত্ৰ আৰু তাৰ ব্যৱহাৰ" নামৰ প্ৰবন্ধত আমাৰ বক্তব্য জনোৱা হৈ গৈছে। তৃতীয় প্ৰস্তাৱমতে তাঁত বোৱা নিয়মৰ বিষয়ে যি উপায় দৈছে সি উত্তম হৈছে। তাৰ বাহিৰেও যি উপায় আছে

আৰু আমি আচল ঠাইত আলচ কৰিম আৰু সম্মিলনৰ গাত লাগি সহায় কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিম। চতুৰ্থ প্ৰস্তাৱমতে সকলো খবৰ দৰকাৰী লোকক যোগাব খোজা কথা জানেই হৈছে। এই কাম সমাজ সেৱকৰ কামৰ ভিতৰতে। এনেকুৱা প্ৰত্যেক কামৰ বেলেগ বেলেগ বোৰ্ড সংস্থাপিত কৰিলে সহজে বহুত কামৰ আহিল মৰিব। ৫ম, ৬ষ্ঠ আৰু ৭ম প্ৰস্তাৱমতে কাম সোনকালে হব লাগে। ৮ম আৰু ৯ম প্ৰস্তাৱৰ কাম বৰ্ত্তমান আমাৰ অতি দৰকাৰী। এতিয়া ছাত্ৰ সম্মিলনে তাৰ কাম কৰি থাকক। সেই কাম কিদৰে সুকৃত সুচাৰুৰূপে কৰিব লাগিব তাকো আমি আচল ঠাইত আলচ কৰিম। যেনেকোৱা দ্বিতীয় সংস্কৰণৰ কাম সাহিত্য-সম্মিলনৰ হাতত দি আহিছে কৰিছে। সাহিত্য-সম্মিলনে এতিয়া তাৰ লাগি কাম কৰিলেহে হয়। এই কাম শনৰ বলেও প্ৰায় সম্পূৰ্ণকৈ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাহে শ্ৰেয়। অৱশেষত ছাত্ৰ-সম্মিলনৰ কৰ্ম্ম-কৰ্ত্তা ছাত্ৰসকলক ইয়াকে কওঁ যে সম্মিলন হওঁতে যি মাত্ৰাত খোজ লৈছে সেই মাত্ৰাতকৈ যেন কম নহয় আৰু বেগ কমলেও সম্মিলনৰ ভাৱ গুৰু হয়। তাৰ কাৰণে সম্মিলনৰ খোজ আৰু ধাৱলৈ বাধ্য হব।

বৰ্ত্তমান যিকেইটা কাৰ্য্য কৰা প্ৰস্তাৱ সম্মিলনে হাতত লৈছে সেই প্ৰস্তাৱকেইটাৰ মতে যদি অন্ততঃ ১০ দহ বছৰ ভালকৈ কাম কৰিব পাৰে তেন্তে সম্মিলনে উৰ্দ্ধ দিক ঢোৱাৰ বাহিৰেও এই নিচিনা দেশৰ যে কিমান উন্নতি হব তাক ভালকৈ ভাবি চালেই বুজা যায়। এইকেইটা লাগতিয়াল কাম কাৰ্য্যত পৰিণত নহয় মানে আৰু বেলেগ কাম যেন হাতত নলয়। যেতিয়া আমি ছাত্ৰ-সম্মিলনক সেই প্ৰকৃত ভাৱৰ পৰা অগ্ৰসৰ হোৱা দেখা পাম তেতিয়া সম্মিলনে আন নতুন কাম হাতত লব পাৰিব।

"সম্মিলনৰ সহানুভূতিকাৰকৰ এজন"

বিজুলী।

শ্ৰীভবানন্দ পাঠক।

অনন্তকন্দলি আৰু আচাৰ্য্য ৰামানুজৰ শূদ্ৰৰ ওচৰত উচ্ছিষ্ট ভিক্ষা।

পৰম বৈষ্ণৱ অনন্তকন্দলিয়ে শঙ্কৰদেৱৰ ওচৰত উচ্ছিষ্ট ভিক্ষা কৰাৰ কথা আজিকালি সকলোৱে জানে। আৰু ভাতৰ পৰিবৰ্ত্তে শঙ্কৰদেৱে শেহ দশমৰ পদ ভাঙিবলৈ দি বৈষ্ণৱৰ গৌৰৱ বৈষ্ণৱে কেনে ৰাখিলে সিও জনাইছে। এই আখ্যানটোক লক্ষ্য কৰি ৬ষ্ঠ সংখ্যা প্ৰদীপিকাত ৰত্নদেৱৰ আমাৰ শিক্ষিত সমাজক সতৰ্ক কৰি দিছে—কোনেও যেন মনত নকৰে যে ওচৰত বামুণেও দেখোন শঙ্কৰদেৱৰ পাতৰ প্ৰসাদ বিচাৰিছিল। অনন্তকন্দলি দেৱে পৰমাৰ্থ ভাৱেৰেহে প্ৰসাদ খুজিছিল ইত্যাদি। কন্দলি দেৱে যি ভাৱে নোকোৱাক এইটো ঠিক যে এই আখ্যানত প্ৰকৃত বৈষ্ণৱৰ বিনয়নম্ৰতাৰ হে পৰিচয় পোৱা যায়। শঙ্কৰদেৱৰ উচ্ছিষ্ট দানত হে পাৰমাৰ্থিকতাৰ বিকাশ দেখা যায়। বৰবলৈ দেউৰ প্ৰধান আপত্তি শূদ্ৰৰ পাতৰ ভাত বামুণে খাব পাৰে নে? কিন্তু অনন্তকন্দলিৰ মনত কয়তে বৈষ্ণৱৰ ভিতৰত জাতিভেদৰ বৈষম্য উপস্থিত হোৱাই নাছিল। অনন্তকন্দলিয়ে এঠাইত নিজেই কৈ গৈছে— "কলিযুগ মধ্যে, বৈষ্ণৱৰূপে বিষ্ণু, কৰিলো সত্য কীৰ্ত্তনা।" "বিষ্ণু" বৈষ্ণৱৰ অভেদ জ্ঞান কৰিয়েই বৈষ্ণৱ কন্দলিয়ে উচ্ছিষ্ট ভিক্ষা কৰিছিল। যি ওপৰ বৈষ্ণৱ ইতিহাসত এইটোৱেই যদি এক মাত্ৰ ঘটনা হব তেন্তে তেনেহলে বিষ্ণু-বৈষ্ণৱৰ অভেদ বাদ হয়তো বৰবলৈ দেৱৰ ভৱনাই মিলে হেঁতেন (শঙ্কৰ বামুণৰ আত্মাভিমানত আঘাত পৰিছে)।

কিন্তু এই দৰৰ ঘটনা আৰু আছে। তলত সবিশেষ বিৱৰণ দিয়া হব। ইয়াত সংক্ষেপে উল্লেখ কৰা যাব পাৰে যে আচাৰ্য্য ৰামানুজে কাঞ্চীপূৰ্ণ নামে শূদ্ৰৰ ঔৰসত শবৰীৰ গৰ্ভজাত ভক্ত একনত উচ্ছিষ্ট খাইছিল।

আচাৰ্য্য ৰামানুজ আদি বৈষ্ণৱ শ্ৰীসম্প্ৰদায়ৰ সংগঠক। তেওঁ যাদৱপ্ৰকাশ নামে অদ্বৈতবাদী শৈৱ সম্প্ৰদায় ভুক্ত পণ্ডিত একজনৰ ওচৰত শাস্ত্ৰ শিক্ষা কৰিছিল। ভৱিষ্যতে বিশিষ্টাদ্বৈত মত প্ৰচাৰক ৰামানুজে পণ্ডিতৰ বেদান্ত ব্যাখ্যাত দূষণ ধৰাত পণ্ডিতে গভীৰ ষড়যন্ত্ৰ কৰি তীৰ্থ দৰ্শন কৰিবৰ ছলেৰে পানীত ডুবাই ৰামানুজক মাৰিবৰ উদ্যোগ কৰে। যথাসময়তে এই ষড়যন্ত্ৰৰ কথা জানিব পাৰি ৰামানুজে এজন ব্যাধ আৰু ব্যাধপত্নীৰ সহায়ত ৰাতিয়েই দুৰ্গম অৰণ্যৰ ভিতৰেদি পলাই পৰ পায় গৈ। ঘুৰি আহোঁতে ৰামানুজে মাকৰ আগত সকলো কথা ভাঙি কওঁতে মাকে উত্তৰ দিলে— এই কাঞ্চী ক্ষেত্ৰত কাঞ্চীপূৰ্ণ নামেৰে এজন পৰম ভক্ত আছে। তেওঁ শূদ্ৰ পিতাৰ ঔৰসত শবৰীৰ (অসমৰ মিকিৰ কছাৰী আদিৰ দৰে পাৰ্ব্বত্য জাতীয়া স্ত্ৰী) গৰ্ভত উৎপন্ন। তেওঁৰ ওচৰত সকলো কথা ব্যক্ত কৰিলে তেওঁ নিশ্চয় তোমাক উপায় দিব।" মাকৰ কথামতে কাঞ্চীপূৰ্ণৰ ওচৰত সকলো কথা খুলি কোৱাত কাঞ্চীপূৰ্ণই আশ্বাস দি কলে যে ভগৱান তেওঁৰ প্ৰতি সন্তুষ্ট নহলে ব্যাধৰূপ ধৰি তেওঁক ৰক্ষা কৰি তেওঁৰ হাতে পানী খাব খুজিলেহেতেন। সেই দেখি কাঞ্চীপূৰ্ণই আদেশ দিলে যেন ৰামানুজে প্ৰত্যেক দিনে একলহ পানী আনি বিষ্ণুমূৰ্ত্তি শ্ৰীবৰদৰাজক অৰ্পণ কৰে। ৰামানুজে উত্তৰ দিলে— "ব্ৰহ্মাদি দেৱতাসকল বেদান্তাদি শাস্ত্ৰৰ দ্বাৰা যাৰ অনুসন্ধানত ব্যস্ত আপুনি কেৱল ভক্তি-দ্বাৰাই সেই বৰদৰাজৰূপী ভগৱান বিষ্ণুৰ অন্তৰঙ্গ হৈছে। সেই গুণে আপোনাৰ নিচিনা ভগৱৎ ভক্তৰ উপদেশ প্ৰতিপালন কৰিলে নিশ্চয় মোৰ মঙ্গলহে হব।" কাঞ্চীপূৰ্ণৰ আদেশেই তেওঁৰ "আপ্ত বাক্য" স্বৰূপ হল আৰু বিষয়ীৰ সংসৰ্গ এৰি বৰদৰাজৰ কৈঙ্কৰ্য্য লাভ কৰি পৰমমনে কাঞ্চীতীৰ্থক্ষেত্ৰত কালযাপন কৰিবলৈ ধৰিলে।

কাঞ্চীপূৰ্ণৰ ভগৱৎ প্ৰেম লক্ষ্য কৰি ৰামানুজে এই ভক্তৰ উচ্ছিষ্টৰ ভোজন কৰি নিজক কৃতাৰ্থ কৰিবৰ মনেৰে এদিন তেওঁক নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। কাঞ্চীপূৰ্ণই ৰামানুজৰ অভিসন্ধি বুজি, থাকিলে নগ-লেও ৰামানুজ ক্ষুণ্ণ হব ভাবি নিমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰিলে। তেওঁ ইচ্ছা কৰিয়েই পলম কৰি গৈ ৰামানুজৰ ঘৰ অহি পালত দেখে যে তেওঁৰ অহাত পলম হোৱাত তেওঁক আগবঢ়াই আনিবলৈ ৰামানুজ গৈছে। চেগ বুজি কাঞ্চীপূৰ্ণই ৰামানুজৰ ঘৈণীয়েকক মাতি কলে যে তেওঁৰ মন্দিৰত বহুত কাম বাকী আছে, সোনকালে খাবলৈ দিলে ভাল হয়। [illegible] খাই-বৈ উঠি যোৱা পাতখন বহুত দূৰলৈ দলিয়াই পেলাই কাঞ্চীপূৰ্ণ উভতি আহিল। ৰামানুজে আহি দেখে যে ঘৈণীয়েকে গা ধুই আকৌ ৰান্ধিবলৈ গৈছে। কাৰণ সোধাত ঘৈণীয়েকে কলে যে কাঞ্চীপূৰ্ণই [illegible] খাই-বৈ গল। শূদ্ৰৰ উচ্ছিষ্ট বামুণে খাব নোৱাৰে সেই দোষ গুচাবলৈ ভাতবোৰ দাসদাসীসকলক বিলাই দি আকৌ ৰান্ধিবলৈ গৈছে। ৰামানুজে বৰ বিৰক্ত হৈ কলে—"হায় নাৰী জাতি কি ক্ষুদ্ৰাশয়! যিজনে ভক্তিৰ প্ৰভাৱত বৰদৰাজৰ অন্তৰঙ্গ হৈছে তেওঁকো শূদ্ৰ জ্ঞান কৰে।" ইয়াৰ কিছুদিনৰ পিছত ঘৈণীয়েক ৰক্ষাম্বাৰ জাত্যাভিমানৰ মাত্ৰা বাঢ়ি যোৱাত অন্য অন্য ঘটনাক উপলক্ষ্য কৰি কৌশলে ঘৈণীয়েকক বাপেকৰ ঘৰলৈ পঠিয়াই দি ৰামানুজে সন্ন্যাস গ্ৰহণ কৰে।

বিষ্ণুমূৰ্ত্তি বৰদৰাজৰ সেৱাত নিযুক্ত থাকি ভগৱৎ ভক্তি দিনে দিনে বাঢ়ি যে উঠিল তেনেকৈ কাঞ্চীপূৰ্ণৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তিও গভীৰতৰ হব ধৰিলে। এদিন কাঞ্চীপূৰ্ণ বৰদৰাজৰ মন্দিৰত উপবেশন কৰি আছে, এনেতে ৰামানুজ গৈ তেওঁৰ ওচৰ চাপি মিনতি কৰি কব ধৰিলে— "কৃপাময়, আজি আপুনি মোৰ পঞ্চ-সংস্কাৰ সম্পন্ন কৰি উদ্ধাৰ কৰক। মই আপোনাৰ শৰণাগত হৈছো। আপোনাত বাজে মোৰ আৰু ৰক্ষক কোনো নাই। ইহ জগতত আপুনি সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ ভক্ত। এতেকে আপুনি মোক অৱহেলা নকৰিব।" কাঞ্চীপূৰ্ণই ৰামানুজৰ কথা শুনি শাস্ত্ৰীয় বিধিৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি কবলৈ ধৰিলে—"বৎস

ৰামানুজ, যদিও ভৰদ্বাজ সংহিতাত উক্ত আছে যে যোগীসকলে সকলযোনিতেই জন্ম গ্ৰহণ কৰি থাকে, তথাপি তুমি যি কৈছা সেইটো অশাস্ত্ৰীয় নহলেও আচাৰ বিৰুদ্ধ। যিসকলে পৰমাত্মৰূপী ভগৱানক প্ৰত্যক্ষ কৰিছে, তেওঁলোকৰ কুলাদিৰ বিচাৰ নাই। সম্ভৱতঃ তুমি এই মত অৱলম্বন কৰিয়েই মোৰ ওচৰত দীক্ষিত হব খুজিছা। শূদ্ৰৰ ওচৰত ব্ৰাহ্মণৰ দীক্ষা গ্ৰহণ আচাৰ বিৰুদ্ধ। মোৰ পৰা সেইটো হব নোৱাৰে।"

ৰামানুজে মনে মনে চিন্তা কৰি কলে - "ঠিক কথা, এওঁ পৰম ভাগৱত, নিজৰ মুক্তিৰ কামনাত ভগৱানক উপাসনা কৰে। এওঁ কিয় মোৰ অনুৰোধত সামাজিক বিধি লঙ্ঘন কৰি লোকৰ বিৰাগভাজন হব।" ইয়াৰ পিছত অত্যন্ত বিনীত ভাৱে কাঞ্চীপূৰ্ণক কব ধৰিলে—"হে ভক্তশ্ৰেষ্ঠ! এতিয়া উপায় কি? কোনে মোৰ মুক্তিৰ পথ কৈ দিব; মই কোন গুৰুৰ শৰণাগত হম? কাঞ্চীপূৰ্ণই কৃপা কৰি মোক গুৰুৰ নাম কৈ দিয়ক।" কাঞ্চীপূৰ্ণই কলে "বৎস ৰামানুজ, তুমি এদিন অপেক্ষা কৰা। মই তোমাক গুৰু দেখুৱাই দিম।"

শঠকোপ বা শঠাৰি সূত্ৰ।

ৰামানুজৰ জন্ম শক ১০১৯ খৃঃ। ৰামানুজৰ আগতো বৈষ্ণৱ মত দাক্ষিণাত্যত প্ৰবল ভাৱেই চলিছিল, আৰু নাথমুনি, যমুনাচাৰ্য্য আদি প্ৰধান প্ৰধান বৈষ্ণৱাচাৰ্য্যও আছিল। ৰামানুজে কেৱল শ্ৰীসম্প্ৰদায় নাম দি দাক্ষিণাত্যৰ বৈষ্ণৱসকলক সম্প্ৰদায় ভুক্ত কৰি থৈ যায় আৰু বেদান্ত সূত্ৰৰ শ্ৰীভাষ্য লিখি বৈষ্ণৱ মতক দৰ্শন সিদ্ধ কৰি লয়। যি হওক আদিতে বৈষ্ণৱ মত চলাওঁতাসকলৰ ভিতৰত শঠাৰি বা শঠকোপো একজন। "শঠাৰি নীচ কুলীয়া শিল্পীৰ ঘৰত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। তেওঁ নীচকুলীয়া শূদ্ৰ হৈয়ো ঈশ্বৰ প্ৰদত্ত প্ৰতিভাবলত অসাধাৰণ জ্ঞানৰ অধিকাৰী হয় আৰু শ্ৰুতিৰ সাৰাংশ মন্থন কৰি দ্ৰাবিড় ভাষাত "শঠাৰি সূত্ৰ" নামে বৈষ্ণৱ গ্ৰন্থ এখন ৰচনা কৰে। তেওঁ জনসাধাৰণক বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মত দীক্ষিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল; কিন্তু নানান কাৰণত সেইটো হৈ উঠিল। ৰামানুজে নানা শাস্ত্ৰত, বিশেষতঃ বেদান্তত অদ্বিতীয় পণ্ডিত হলেও, দাক্ষিণাত্যৰ পণ্ডিতসকলৰ মতে শঠাৰি সূত্ৰ অৱলম্বন কৰিহে সম্প্ৰদায় গঠন কৰে।" সেই বিষয়ে ৰামানুজ চৰিত্ৰত এটি ঘটনাৰো উল্লেখ আছে। ৰামানুজৰ পূৰ্ব্ববৰ্ত্তী বৈষ্ণৱ মত প্ৰচাৰক যমুনাচাৰ্য্যই যেতিয়া নৰদেহ ত্যাগ কৰে সেতিয়া খবৰ শুনি দূৰ ঠাইৰ পৰা ৰামানুজ গৈ শৱৰ ওচৰ পালত দেখে যে মৃত আচাৰ্য্যৰ হাতৰ তিনিটা আঙুলী জাপ খাই আছে। কাৰণ সুধিলত শিষ্যসকলে কলে যে মৃত্যুৰ অলপ আগতে আচাৰ্য্যদেৱে তিনিটা অপূৰ্ণ কামনাৰ গণনা আঙুলীত কৰিব খুজিছিল। আৰু গণনা কৰি আঙুলী কোচাওঁতেই তেওঁ চকু মুদিলে। ১ম কামনা—বেদান্ত সূত্ৰৰ বৈষ্ণৱ মত পৰিপোষক শ্ৰীভাষ্য এখন লিখিব লাগে। ২য় আৰু ৩য় বিষ্ণুপুৰাণকৰ্ত্তা পৰাশৰ আৰু শঠাৰি সূত্ৰ লেখক শঠকোপৰ নাম চিৰস্মৰণীয় কৰি ৰাখিব লাগে। শঠাৰিৰ অন্য এটি নাম "কাৰিপুত্ৰ"। আৰু যমুনাচাৰ্য্যৰ আদেশক্ৰমে ৰামানুজে এজন শিষ্যৰ নাম কাৰিকেশ ৰাখিছিল।

দাক্ষিণাত্যৰ কুৰুকা নগৰত শঠকোপ মুনিৰ মূৰ্ত্তি বিৰাজিত আছিল।

যতিৰাজ ৰামানুজে তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি কুৰুকা নগৰত উপস্থিত হলত ভক্তিভাৱে এই মূৰ্ত্তিক প্ৰণিপাত কৰি পূজাৰি ঠাকুৰসকলে দিয়া তীৰ্থ প্ৰসাদ আৰু মালা আদি গ্ৰহণ কৰিলে। আৰু কৃতাঞ্জলি কৰি তলত দিয়া শ্লোকটো পাঠ কৰি স্তৱ কৰিলে—

বকুলধৰবনমালাবক্ষসং বেদ-বাহ্য-প্ৰবল-সময়-
বাদচ্ছেদনং পূজনীয়ম্।
বিপুলকুৰুকনাথং কাৰিসূনং কবীনং শৰণমুপ-
গতোহহং চক্ৰহস্তেভকুম্॥

নিৰপেক্ষ অসমীয়া ৰাইজে ওপৰত তুলি দিয়া কথাবোৰ অলপ মন কৰি চাব। যিবোৰ মহাপুৰুষৰ নাম স্মৰণ কৰি হেজাৰ হেজাৰ মানুহে মুক্তি পাওক নেপাওক নানান ক্লেশ-পীড়িত জীৱনত শান্তি পাব লাগিছে, সেইসকল ব অন্যৰ ওচৰত ঋণ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাৰ পক্ষপাত

আঁত ধৰ নোৱাৰো। অমি জানো সূৰ্য্যৰ কিৰণে নদী, সাগৰ, বিল, পুতিময় দুৰ্গন্ধ খাৱৰ পৰাও ৰস সংগ্ৰহ কৰি মেঘৰূপে ভূৰতক পানী দান কৰে আৰু চৰাচৰ পৃথিবীৰ ৰসৰ আকৰ হয়। কিন্তু প্ৰদীপিকাৰ ক্ষুদ্ৰাশয় পৃষ্ঠপোষকসকলে ভাবি চাওঁচোন—যি বামুণ আচাৰ্য্যৰ ওচৰত ৰামানুজে শাস্ত্ৰ শিক্ষা কৰিছিল সেই বামুণ পণ্ডিতে ঈৰ্ষান্ধ হৈ তীৰ্থ স্নান কৰিবৰ ছলেৰে ৰামানুজক পানীত ডুবাই মাৰিবৰ আয়োজন কৰিছিল। বান দশপতীৰ দয়াত পৰিত্ৰাণ পাই, শবৰী-সন্তান কাঞ্চীপূৰ্ণৰ আদেশ অনুসাৰেহে ৰামানুজে ঈশ্বৰ সেৱাত মন দিলে আৰু ভগৱৎ প্ৰেমত মুগ্ধ হৈ শবৰী সন্তানৰ ওচৰতে উচ্ছিষ্ট আৰু দীক্ষা প্ৰাৰ্থনা কৰিছিল আৰু নীচকুলীয়া শূদ্ৰ শঠাৰিৰ দ্ৰাবিড় ভাষাত বিৰচিত স্তৱক আশ্ৰয় কৰিহে আদি বৈষ্ণৱ শ্ৰীসম্প্ৰদায় গঠিত কৰিলে আৰু কৃতজ্ঞতা পাশত বদ্ধ মনেৰে সেই নীচকুলীয়া শূদ্ৰৰ মূৰ্ত্তিক "শৰণমুপগতোহং পূজনীয়ং" বুলি সেৱা কৰিছিল।

হে আচাৰ্য্য ৰামানুজ! আপোনাৰ পবিত্ৰ নামক অপবিত্ৰ কৰিবৰ মনেৰে ওপৰত তুলি দিয়া আৰু নিন্দা কথাবোৰৰ আলোচনা কৰা নাই। যি মিছা জাত্যাভিমানৰ কাৰণে নিজৰ আৰ্য্যাশ্ৰয়ভাৰক কাৰ সন্মান ওৰণ কৰিলা, মিছা জাত্যাভিমান পূজাৰ সম্প্ৰদায়ে শ্ৰীৰঙ্গনাথ মন্দিৰত আপোনাৰ নিজৰ উদ্ধাৰকৰ ওপৰত পূজাৰ বলা চুৰ কৰিব নোৱাৰি আপোনাক আততায়ীৰূপে নিমন্ত্ৰণ কৰি বিষান্ন প্ৰদান কৰিছিল, সেই স্বাৰ্থান্ধ পূজাৰি সম্প্ৰদায়ৰ আগত বিজুলীৰ লোকৰেৰে আপোনাৰ উদাৰ আদৰ্শ দেখুৱাব লৈহে এইবোৰ কথাৰ অৱতাৰণা। প্ৰদীপিকাৰ সম্পাদক আৰু গড়ুৱামুৰীয়া সত্ৰৰ বামুণ শ্ৰেণীৰ পূজাৰি সম্প্ৰদায়ে দামোদৰদেৱৰ যি শূদ্ৰসেৱাক "অপকৰ্ম্ম" বুলি ভাব কৰিছে সেই শূদ্ৰসেৱাক আশ্ৰয় কৰিয়ে আচাৰ্য্য ৰামানুজ আৰু দামোদৰদেৱে অমৰত্ব লাভ কৰিলে। শূদ্ৰ শঙ্কৰদেৱে কাপোৰ কানিৰ পৰা ব্ৰহ্মচাৰী সন্নী কৰায় যি ছিক দামোদৰৰ উপকাৰত কাৰো অস্বীকাৰ কৰা নাছিল; কিন্তু বজাৰ আগত খল কথাই কাৰাগাৰত ঔষুৰাই বুঢ়া বয়সতো দামোদৰদেৱক উৎপীড়ন কৰাইছিল বামুণ কামেশ্বৰ

মিশ্ৰ আৰু গণক মিশ্ৰৰে নহয় নে?

বৰদলৈয়েৰ ৪ৰ্থ সংখ্যাৰ এঠাইত দামোদৰী সত্ৰত সংস্কৃত ভাগৱত আৰু সংস্কৃত গীতা ইত্যাদি ওপৰত থোৱাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। ইয়াত কাৰো একো কবৰ কথা নাই, কিন্তু "হে" এটি লগাই তেওঁ ধ্বনি কৰিছে যেন সংস্কৃতৰ ভাগিনী হলেই সেইবোৰত মাহাত্ম্য নেথাকে। ওপৰত উল্লেখ কৰা শঠাৰি হল অনাৰ্য্য দ্ৰাবিড় ভাষাত লেখা কিন্তু শ্ৰীসম্প্ৰদায় শঠাৰি শূদ্ৰক অৱলম্বন কৰিহে সংগঠিত হয়।

(৪)

মুনি বাহন চৰিত্ৰ।

খৃষ্টীয় শত-শতাব্দীত দাক্ষিণাত্যৰ ওৰায়ুৰ নামে ঠাইত তিৰুপ্পান আলোৱাৰৰ জন্ম হয়। তেওঁ জাতিত পৰিয়া বা চণ্ডাল আছিল। তেওঁ সদাই বীণা যন্ত্ৰত হৰিনাম কীৰ্ত্তন কৰি ফুৰিছিল। তেওঁ হৰিনামত বিভোল হৈ এদিন শ্ৰীৰঙ্গনাথ মন্দিৰৰ সন্মুখত প্ৰায় অচেতন হৈ পৰি আছিল এনেতে মুনিনামে পূজাৰি ঠাকুৰ আহি চণ্ডাল এটিক বাটত পৰি থকা দেখি দূৰৰ পৰা দলি এটি মাৰি আঁতৰি যাবলৈ কয়। বৈষ্ণৱ চণ্ডালে চেতনা পাই সোনকালে উঠি বাট এৰি গুচিগল। ইপিনে মুনি আহি মন্দিৰৰ দুৱাৰ মুখত উপস্থিত হৈ দেখে যে ভিতৰৰ পৰা দুৱাৰ বন্ধ। অনেক চেষ্টা কৰিও দুৱাৰ মেলিব নোৱাৰি মন্দিৰৰ অধিষ্ঠাতা প্ৰভুক প্ৰাৰ্থনা কৰিব ধৰিলে। বহুত স্তুতিৰ পিছত কোনোবাই কোৱা যেন শুনিলে—"মুনি, তুমি আজ মোক ভাৱেৰে প্ৰহাৰ কৰিলা, তোমাক আহিব দিব নোৱাৰো।" মুনিয়ে কাতৰ কণ্ঠে উত্তৰ দিলে—"প্ৰভু কেতিয়া আপোনাক ভাৱেৰে প্ৰহাৰ কৰিলো?" উত্তৰ হ'ল—"কাবেৰী তীৰ্থত যি মহাপুৰুষে বীণা হাতত লৈ মোৰ নাম কীৰ্ত্তন কৰিছিল, তেওঁ মোৰ দ্বিতীয় বিগ্ৰহ। তুমি যদি তেওঁক কান্ধত লৈ মোৰ মন্দিৰ প্ৰদক্ষিণ কৰা, তেনেহলে দুৱাৰ মেল খাব, নহলে নহয়।" শুনা মাত্ৰেই মুনিয়ে পাগলৰ দৰে লৰি গৈ চণ্ডালৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ ধৰিলে। চণ্ডালে ভয়ত তত নেপাই বিনীতভাৱে কব ধৰিলে—"প্ৰভু, মই হীন চণ্ডাল,

মই অপৰাধ কৰিছো, মোক যথাবিধি শাস্তি দিয়ক"। চণ্ডালৰ কথা শেষ নহওঁতেই বামুণে জোৰ কৰি চণ্ডালক কান্ধত তুলি সপ্তপ্ৰাকাৰবিশিষ্ট শ্ৰীৰঙ্গনাথৰ মন্দিৰ প্ৰদক্ষিণ কৰিলে। তেতিয়াৰ পৰা তিৰুপ্পান আলোৱাৰৰ নাম মুনি বাহন হ'ল।

ভক্ত ভগৱান অভেদ নহয় নে? ব্ৰাহ্মণ দামোদৰদেৱৰ হৰিদেৱে, দৈৱজ্ঞ সাৰ্ব্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্যই শূদ্ৰ শঙ্কৰদেৱক সেৱা কৰি ধন্য হৈছিল, প্ৰদীপিকাৰ শিখণ্ডী সম্পাদক আৰু পৃষ্ঠপোষকসকলৰ অপমান কিহত? ৫ম সংখ্যা প্ৰদীপিকাৰ বীৰদৰ্পৰ ভিতৰতো অসমীয়া ব্ৰাহ্মণেতৰ লোকক অপমান কৰা মূল কাৰণোক্ত এটি আছে। প্ৰদীপিকাই চৈতন্যদেৱক অসমীয়া অথবা বুলি নানান বাক্ জাল পাতি প্ৰমাণ কৰিব লাগিছে। চৈতন্যদেৱক যদি বাস্তৱিকতে প্ৰদীপিকাই মানে, চৈতন্যদেৱৰ শিক্ষালৈ মন নাদিলে কিয়? বৈষ্ণৱৰ আৰু অপমান কিহত? চৈতন্যদেৱে ভুৰি ভুৰি কৈ গৈছে—

তৃণাদপি সুনীচেন তৰোৰিব সহিষ্ণুনা।
অমানিনা মানদেন কীৰ্ত্তনীয়ঃ সদা হৰিঃ।

তৃণতকৈয়ো যেতিয়া নিজক নীচ বুলি ভাবিব পাৰে, তেতিয়া আৰু অপমান কিহত? প্ৰদীপিকাই অসাধ্যিক বাখ্যাৰে প্ৰমাণ কৰিছে চৈতন্যদেৱ আৰু দামোদৰদেৱ তেওঁ শিষ্যৰ অৱতাৰ, শঙ্কৰদেৱ নহয়। চৈতন্যদেৱৰ শিক্ষাৰ পোৱা অসমীয়া বৈষ্ণৱ সকলৰ আকৌ অপমান কিহত? "ধন্য কলিযুগ তেৰি তামাসা, দুখ লাগে আৰ হাসি!"

জগন্নাথ মন্দিৰৰ পূজাবিধি।

(৫)

দামোদৰদেৱৰ মন্দিৰত শাক্ত, শৈৱ পূজাৰ বিধেয়-অবিধেয়তাক লক্ষ্য কৰি জগন্নাথ মন্দিৰৰ পূজা বিধি পৰ্য্যন্তৰ আলোচনা ডুচ সম্পাদকৰ মাজত হৈ গৈছে। অসমীয়া ৰাইজে তলত তুলি দিয়া কথাবোৰে মন কৰি চাবচোন।

যতিৰাজ ৰামানুজে জগন্নাথ মন্দিৰ চাবলৈ গৈ তাৰ পূজা বিধিত অসন্তুষ্ট হৈ পূজকসকলক কলে যে শ্ৰীৰঙ্গনাথৰ ৰঙ্গনাথৰ উৎসৱ, অৰ্চ্চনা, যি দৰে হয় সেইদৰে কৰিব লাগে। পূজকসকলে মতে নিজিয়াই যতিৰাজৰ দৃঢ় সংকল্প হৈ বৈষ্ণৱ মন্ত্ৰ কৰি তেওঁৰ বৈষ্ণৱমত অনুসাৰে পূজাবিধি চলাবলৈ কাৰবাৰ কৰিলে। পূজকসকলে ভয়াশ হৈ জগন্নাথদেৱৰ আগত কৰুণ প্ৰাৰ্থনা জনাই কলে যে যদি ৰামানুজৰ মত প্ৰচলিত হয়, তেনেহলে তেওঁলোকে আত্মহত্যা কৰিব। পূজকসকলৰ প্ৰাৰ্থনাত তুষ্ট হৈ জগন্নাথে স্বপ্নযোগে ৰামানুজক আদেশ দিলে—"যতিৰাজ, শ্ৰীৰঙ্গ প্ৰভৃতি বিভিন্ন বৈষ্ণৱক্ষেত্ৰ আছে, সেইবোৰত সম্প্ৰদায় অনুসাৰে পূজাবিধি থাকিলেও মই এইক্ষেত্ৰত সেইবিধ প্ৰৱৰ্ত্তন কৰিবলৈ ইচ্ছা নকৰো। এই ক্ষেত্ৰ স্বাধীন, ইয়াত মই স্বাধীনভাৱে বিৰাজ কৰো। সেইদেখি লোকেও মোক স্বাধীনভাৱে পূজা কৰি সুখী হওক।" ৰামানুজে এই কথাত সন্মত নহল যদিও, জগন্নাথৰ মায়াত শ্ৰীকূৰ্ম্মক্ষেত্ৰত নিজমতে বৈষ্ণৱ মন্দিৰ স্থাপনা কৰিলে।

এই ঘটনাক লক্ষ্য কৰি "দাক্ষিণাত্য ভ্ৰমণ" গ্ৰন্থ প্ৰণেতা বঙ্গীয় পণ্ডিত ৺শৰচ্চন্দ্ৰ শাস্ত্ৰীয়ে কৈছে—"পুৰুষোত্তম ক্ষেত্ৰত জগন্নাথৰ অৰ্চ্চনা কোন বিধি অনুসাৰে হয়, নিশ্চয়কৈ কব নোৱাৰি। স্মাৰ্ত্তপণ্ডিতসকলে কয় "বেদবিধি অনুসাৰে।" পৌৰাণিক সকলে কয় "নাৰদ—পঞ্চৰাত্ৰ অনুসাৰে" হয়। এজন তান্ত্ৰিকে অত্যন্ত দম্ভ কৰি মোক (শাস্ত্ৰীক) কৈছিল—মই (তান্ত্ৰিক) স্পষ্ট দেখুৱাই দিব পাৰো তন্ত্ৰমতে জগন্নাথৰ পূজা সম্পাদিত হয়। প্ৰকৃতপক্ষে ভগৱানৰ কথাই ঠিক, এই ক্ষেত্ৰত ভক্তসকলে স্বাধীনভাৱে যি কোনো মতে উপাসনা কৰিব পাৰে। বৰ্ত্তমান যি প্ৰথা চলিত আছে তাৰ পৰা অনুমান হয়, বহু প্ৰথাৰ মিহলি হৈ এক প্ৰথাৰ সৃষ্টি হৈছে। শবৰ বা শবৰসকলে ৰন্ধা ভোগৰ প্ৰথা দেখি বোধ হয় এইটো আদিম শবৰ সকলৰ প্ৰথা। পূজাবিধিত অলপ বৌদ্ধ-তন্ত্ৰোক্ত প্ৰথাও যে নাই এনে নহয়। উৎসৱাদিত আকৌ পৌৰাণিক প্ৰথা সম্পূৰ্ণ বিৰাজমান। যি ওপৰত বহুত ধৰ্ম্ম-সম্প্ৰদায়ৰ অভ্যুত্থানত বহুত প্ৰকাৰ সৰ্ব্বজিত পূজা আৰু অঙ্গন্যাস প্ৰৱেশ লাভ

কৰিছে ইয়াত সন্দেহ নাই॥"

শাস্ত্ৰ-শাৰ্দ্দি বৰদলৈদেৱে তৰ্কাচ্ছন্ন মেল নকৰি অলপ "look before and after" কৰিলে ভাল হয়। জগন্নাথৰ প্ৰসাদভোজনৰ সময়ত জাতিভেদ নোথাকে, দামোদৰী মন্দিৰত থাকিব—নে নোথাকে?

নামধৰ্ম্ম।

(৬)

"সংস্কৃতি" বাপুৱে নানান শাস্ত্ৰ বচন কলিযুগত পূজাৰ বিধেয়তা প্ৰমাণ কৰিবলৈ গৈছে। ভাল কথা; কিন্তু শেহত বকজ্জুৰি লৈহে অলপ বেকা মাৰে গৈ। "ব্ৰাহ্মণ সকলে শালিগ্ৰামক মন্ত্ৰেৰে হৰিক পূজা কৰে, সিবিলাকো হৰিনাম মাত্ৰ, অৰ্থাৎ "হৰেৰ্নামৈব ... ... কলৌ নাস্ত্যেৱ" ইত্যাদি। সত্য, ত্ৰেতা, দ্বাপৰত পূজাদিৰ ব্যৱস্থা আছেই। সেই তিনি যুগৰ মন্ত্ৰবোৰ হৰিনাম নাছিল নে কি? তেনেহলে "কলিত" হে নামৰ কেৱল বোলাৰ সাৰ্থকতা কি? পূজামন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰোঁতেই যদি হৰিনাম লোৱা হয়, তেনেহলে অন্য অন্য যুগৰ মন্ত্ৰবোৰত হৰিনাম নাছিল নে? তেনেহলে "কলিৰ" নিমিত্তেহে আকৌ হৰিনামৰ ব্যৱস্থা কিয়?

যি হওক পূজাত অধিকাৰ নথকা, বা পূজা নকৰা সকল যে বৌদ্ধমত অৱলম্বী নহয় সেইটো উপনিষদতেই আছে। তলত গোটেই বিধি তুলি দিয়া হ'ল।

"হৰিঃ ওঁ। দ্বাপৰান্তে নাৰদো ব্ৰহ্মাণং জগাম কথং ভগবন্ গাং পৰ্য্যটন্ কলিং সন্তৰেয়মিতি। সহোবাচ ব্ৰহ্মা সাধু পৃষ্টোঽস্মি। সৰ্ব্বশ্ৰুতিৰহস্যং গোপ্যং তচ্ছৃণু যেন কলিসংসাৰং তৰিষ্যসি। ভগবত আদিপুৰুষস্য নাৰায়ণস্য নামোচ্চাৰণমাত্ৰেণ নিৰ্দ্ধূতকলিৰ্ভৱতি। নাৰদঃ পুনঃ পপ্ৰচ্ছ তন্নাম কিমিতি। সহোবাচ হিৰণ্যগৰ্ভঃ—হৰে ৰাম হৰে ৰাম ৰাম ৰাম হৰে হৰে। হৰে কৃষ্ণ হৰে কৃষ্ণ কৃষ্ণ কৃষ্ণ হৰে হৰে।

ইতি ষোড়শকং নাম্নাং কলিকল্মষনাশনং। নাতঃ পৰতৰোপায়ঃ সৰ্ব্ববেদেষু দৃশ্যতে। ইতি ষোড়শকলস্য জীৱস্যাবৰণবিনাশনং। ততঃ প্ৰকাশতে পৰং ব্ৰহ্ম মেঘাপায়ে ৰবিৰশ্মিমণ্ডলীবেতি। পুনৰ্নাৰদঃ পপ্ৰচ্ছ ভগবন্ কোঽস্য বিধিৰিতি। তং হোবাচ নাস্য বিধিৰিতি। সৰ্ব্বদা শুচিৰশুচিৰ্ব্বা পঠন্ ব্ৰাহ্মণঃ সলোকতাং সমীপতাং সৰূপতাং সাযুজ্যতামেতি। যদাস্য ষোড়শীকস্য সাৰ্দ্ধত্ৰিকোটীৰ্জপতি তদা ব্ৰহ্মহত্যাং তৰতি বীৰহত্যাম্। স্বৰ্ণস্তেয়াৎ পূতো ভৱতি। পিতৃদেৱমনুষ্যাণাং অপকাৰাৎ পূতো ভৱতি সৰ্ব্বধৰ্ম্মপৰিত্যাগপাপাৎ সদ্যঃ শুচিতামাপ্নুয়াৎ। সদ্যো মুচ্যতে সদ্যো মুচ্যত ইত্যুপনিষৎ। ইতি শ্ৰীকলিসন্তৰণোপনিষৎ সমাপ্তা॥

ইয়াতে কোনো মাৰি শালগ্ৰামৰ মূৰত ফুল তুলসী চটিয়াবলৈ বা হৰিনাম উচ্চাৰণ কৰিবলৈ যতন কৰে স্বৰ্গৰ দুৱাৰখন মেলা থাকক নে নোথাকক, নামধৰ্ম্ম এই ভাবত সহজ আৰু সুগম যে দেশে, বিদেশে, ৰেলে, জাহাজে, শুচি বা অশুচি—সকলো অৱস্থাতে ইয়াক পালন কৰিব পাৰি। ইয়াত পাত্ৰ অপাত্ৰ ভেদ নাই। এই অৰ্থতহে ই সুগম আৰু সহজ। ঘণ্টাত কোনো মাৰি মহনা চৰাইৰে মতাৰ দৰে মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰাতকৈ "সাৰ্দ্ধত্ৰিকোটী" জপ কৰা যে কিমান টান সকলোৱে জানে।

পুথি-পূজা।

(৭)

বৰদলৈদেৱে পুথি-পূজাক শাস্ত্ৰ বিহিত নহয় বুলি কৈছে আৰু শিল পিতলৰ মূৰ্ত্তি আদিক পূজাৰ ব্যৱস্থাক শাস্ত্ৰ বিহিত বুলি কৈছে। উত্তম কথা। শালগ্ৰাম মূৰ্ত্তিক শিল বুলি মনত ভাবি পূজা কৰে নে ইয়াত মনেৰে ঈশ্বৰত্ব আৰোপ কৰি পূজা কৰে? যদি ঈশ্বৰত্ব আৰোপ কৰিহে পূজা কৰা হয়, তেনে হলে পুথিত ঈশ্বৰত্ব আৰোপ কৰি সেৱা পূজা কৰিলে কি অবিধি আছে? বেদান্ত সূত্ৰত "শাস্ত্ৰযোনিত্বাৎ" সূত্ৰ অৱতাৰণা কৰি ব্ৰহ্ম কেৱল মাত্ৰ শাস্ত্ৰৰ দ্বাৰাই প্ৰকাশ্য আৰু জ্ঞেয় বুলি প্ৰতিপন্ন কৰিছে (শ্ৰীভাষ্য)। ভগবন্ময় বুলি ভাগৱতো ভগবানৰ নামান্তৰ মাথোনহে।

"প্ৰচ্ছন্নবৌদ্ধ।"

(৮)

অসমীয়া বাইজে "প্ৰচ্ছন্নবৌদ্ধ" বিষয়ক কথাবোৰ অতি সাৱধানে পঢ়িব। বাস্তবিকে "প্ৰদীপিকাৰ" কিছুমান childish যুক্তি অকণো দেখিলে মনত হয় সেইবোৰ ২৬ বছৰ নানা শাস্ত্ৰ আলোচনা কৰা "বেদান্তসকড়ো" বৰদলৈ দেৱৰ পৰা আহিব নোৱাৰে। "প্ৰদীপিকা" লেখক বাস্তৱতে বৰদলৈ দেউ নে কোনোবা পণ্ডিতনন্দন টিকনিধৰ শৰ্ম্মা? যি হওক গোৱৰ হৰালে কাণ্ডাল গোসাঁই আৰু বিচিনা নাম নোহোৱা প্ৰবন্ধবোৰৰ সম্পাদক গোসাঁই বুলি ধৰিব পাৰি। বৰদলৈদেৱে নানা কুতৰ্কৰ বাক্য জাল মেলি শাস্ত্ৰ বখান বা নবখানি দেখুৱাবৰ চেষ্টা কৰিছে শঙ্কৰদেৱৰ আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম বৌদ্ধমতাৱলম্বী আৰু বৈষ্ণৱ মতৰ চোতা ভাঙি যাব খোজা কিছুমানক বৰ হৰিদেৱ দামোদৰদেৱে গুৰালবোৰে গবুৱা দমা কটা কোবাত মতঁযুটিলে অবিদ্যাৰণ্যবিচাৰী ম'হগণক খুটিলে অনাদৰে আনলে; যিবোৰ নাইলে সেইবোৰ "মহাপুৰুষীয়া বোলা ভণ্ড পাষণ্ড" হৈ পাক নানান হাবি-বননীয়ে বিচৰণ কৰি ফুৰিব লাগিছে!!

বৰদলৈৰ প্ৰধান যুক্তি শঙ্কৰী মতত জ্ঞানৰ প্ৰাধৰ্য্য থকা এতেকে সি বৌদ্ধমত! এই যুক্তিৰ যে কি উত্তৰ দিম ভাবিবই নোৱাৰি। অসমীয়া বাইজক এটি উদাহৰণ দিওঁ, মন কৰিব। কোনোবাই যদি কয় বৰদলৈদেৱে ছিগাৰেট হোপে, ঠেঙাপিন্ধা মূৰত ছাহাবৰ টুপি পিন্ধে, এতেকে বৰদলৈ দেউ খৃষ্টীয়ান, অসমীয়া ৰাইজে স্বীকাৰ কৰিব নে প্ৰদীপিকাৰ সম্পাদক খৃষ্টীয়ান? বৰদলৈ দেউৰ শঙ্কৰ-মতত বৌদ্ধ ধৰ্ম্মৰ ছাঁ দেখাৰ যুক্তি ইয়াতকৈ সমীচীন নহয়, ৰাইজে এতিয়াই গম পাব।

জ্ঞানৰ প্ৰাধৰ্য্য থকা হেতুকে শঙ্কৰৰ মত বৌদ্ধ মত! গীতাতো জ্ঞানৰ প্ৰাধৰ্য্য আছে। গীতাবাদ কি বৌদ্ধমত? বেদান্তসূত্ৰ আৰু প্ৰধান উপনিষদ বোৰত জ্ঞানৰ প্ৰাধৰ্য্যত নহয়, বিশুদ্ধ জ্ঞানবাদ পৰিপোষক কথাবোৰো আছে, অদ্ভুতঃ ভগবান শঙ্কৰাচাৰ্য্যত সেইবোৰৰ জ্ঞানৰ সমূলক ভাষ্যবোৰ লিখিছিল। ভগবান শঙ্কৰাচাৰ্য্য কি বাস্তৱিকতে প্ৰচ্ছন্ন বৌদ্ধবাদী?

অসমীয়া ৰাইজে মন কৰি চাব ৮ম সংখ্যা প্ৰদীপিকাত ভাগৱতাৰ্য্য প্ৰচাৰক সকলৰ পুৰুষনামৰ উক্তত বৰদলৈয়ে শঙ্কৰাচাৰ্য্যক শত্ৰুৰাত পেলেতে (৬ষ্ঠ সংখ্যা বাহিৰত লেখক এজনে বৰদলৈ দেউৰ ভুল আঙুলিয়াই দিছে)। বিশুদ্ধ জ্ঞানবাদী শঙ্কৰাচাৰ্য্য যদি প্ৰচ্ছন্ন বৌদ্ধবাদী হয়, তেন্তে তেওঁৰ ধৰ্ম্ম শাস্ত্ৰ-সম্প্ৰদায়ৰ অৱলোকন পুৰুষনামৰ পাৰদৰ্শিত বাপ পাতি বে থকা দামোদৰদেৱৰ পাছে, দামোদৰদেৱো বৰঞ্চ প্ৰচ্ছন্ন বৌদ্ধবাদী নহয় নে? বৰদলৈয়ে হয়তো ধুৰ্ত্ত বাঘা মকৰে যে শঙ্কৰাচাৰ্য্য কুলত ব্ৰাহ্মণ আছিল, বিশুদ্ধ জ্ঞানবাদী হলেও তেওঁৰ মতত ভক্তি আৰু কৰ্ম্মৰ বাব থাকিবই লাগিব, নোহোৱা হলেও নহব হেতানে। শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ বিশুদ্ধ জ্ঞানবাদ বাস্তৱিকেই প্ৰচ্ছন্ন বৌদ্ধমত হয় নে নহয়, ইয়াত আলোচনা কৰাটো অপ্ৰাসঙ্গিক; বৰদলৈদেৱে "সুক" কৰিলে, চোৱা যাব পাৰে। কিন্তু মাধ্বাচাৰ্য্য আদি বৈষ্ণৱসকলে শঙ্কৰৰ মায়াবাদক প্ৰচ্ছন্ন বৌদ্ধ বুলিছিল। শঙ্কৰমতাৱলম্বী যাদৱাচাৰ্য্যৰ বেদান্ত ব্যাখ্যাত দখল ধৰিছিল বুলিয়েই ৰামানুজক শিষ্য কৰিবলৈ পোনাই ডুবাই মাৰিব খুজিছিল। ৰামানুজ আচাৰ্য্যই যে তেওঁৰ পূৰ্ব্বাচাৰ্য্যৰ ওচৰত দীক্ষা লয়, তেওঁৰ দীক্ষাগুৰু ৰামানুজৰ প্ৰতি শেষ উপদেশ এই আছিল,—

ত্বমেৱ ৰক্ষকস্তুনা সৰ্ব্বেষাং বৈষ্ণৱোত্তম।
প্ৰচ্ছন্নবৌদ্ধমৰ্বাদৈৰ্নুনা শতধোঽসৌ ভৱান্॥

"প্ৰচ্ছন্নবৌদ্ধ" দ্বাৰা মায়াবাদী শঙ্কৰাচাৰ্য্যৰ মতাৱলম্বী সকলক লক্ষ্য কৰা হৈছে। বৰদলৈৰ নিজৰ যুক্তিৰ দ্বাৰাও শঙ্কৰাচাৰ্য্য বৌদ্ধমতাৱলম্বী প্ৰতিপাদিত হয়, আৰু আদি বৈষ্ণৱসকলেও শঙ্কৰাচাৰ্য্যক বৌদ্ধমতাৱলম্বী বুলিছিল। শাস্ত্ৰ-শাৰ্দ্দিল বৰদলৈদেৱে ভাগৱত ধৰ্ম্মৰ বিৰল পুৰুষনামা ডাঙিয়াইছে, অসমীয়া ৰাইজে তাৰ পৰাই গম পাব দামোদৰপন্থীও বৌদ্ধমতাৱলম্বী প্ৰতিপন্ন হয় নে নহয়?

শঙ্কৰদেৱৰ মতত জ্ঞানৰ প্ৰাধান্য থকা

বাৎস্যায়নের ভক্তির প্রাধান্যও আছে সে নাই "রসময়ী মায়োজোতা ভক্তি"র সবাই নাইলে অনেক পরিচয় পাব। বরদলৈয়ে শঙ্করর মত আলোচনা করো বুঝে করাই ভাল। "যমুনা উজাই বয় না ভাসিয়াই বয়" দেখা যাব। তার পিছত দামোদরদেবের immediate predecessor চৈতন্য মহাপ্রভু! প্রদীপিকার সম্পাদকর বুজ বর-সত চৈতন্যদেবের মধুর ভাব-মূলক রাধাকৃষ্ণ যুগল লীলার প্রতি সবিশেষ বাড়তি দেখা গেছে। অন্যান্য রাতজক কৈ থাকা নাতক যে রাধাকৃষ্ণ যুগল উপাসনা নব বৈষ্ণব ধর্মর last development। এক্ষত তার আগে বৈষ্ণবসকলে লক্ষ্মী নারায়ণ বা কেবল নারায়ণঃ পূজাতে করিছিল। মধুর ভাব-মূলক বৈষ্ণব ধর্ম উদ্ভব ভারতত ডুখন মহাপুরুষে প্রচার—করে বল্লভাচার্য আরু চৈতন্যদেবে। দুয়ো সমসাময়িক আছিল। রাধা-বার আগে বৈষ্ণব গ্রন্থ বিষ্ণুপুরাণ, হরিবংশ অনেক ভাগবতে তো নাই। বিষ্ণুপুরাণ আরু হরিবংশত রাসক্রীড়া পাইছও (ভাগবত সকার দরে) নাই। তাত হল্লীষ ক্রীড়া বুলি এবিধ নাচর কথা কৈছে। পুরাণকারসকলে যেতিয়ার কথা কৈছে তেতিয়া হবতো হল্লীষ ক্রীড়ার নিচিনা কিবা জাতীয় উৎসব এটি আছিল। আরু শ্রীকৃষ্ণর তৎকালীন সামাজিক প্রথা অনুসারে তাত যোগ দিছিল। কত পুরণি আচার-উৎসব লোপ হৈছে বা নতুন নাম গ্রহণ করিছে তার ইয়ত্তা নাই। সংস্কৃত কাব্যনাটকাদিত "বসন্তোৎসব" নামে এবিধ উৎসবর নাম পোৱা যায়। এতিয়া তো বসন্তোৎসব নামে কোনো উৎসব নাই। সেইদরে হল্লীষক্রীড়াও হয়তো তদানীন্তন সমাজর উৎসব এটি আছিল। এই হল্লীষক্রীড়াকেই আশ্রয় করি ভাগবতকারে গোপাঙ্গনাসকলর শ্রীকৃষ্ণর লগত মধুরভাব স্থাপন করি তার ভক্তিব্যাখ্যা ডাঙ্গ্রাইছে। ভাগবতত নানান্ গোপীর মাজতো রাধাদেবীর উল্লেখ নাই। কেবল উল্লেখ আছে এজনী গোপীর প্রতি কৃষ্ণর চিত্ত বিশেষ ভাবে আকৃষ্ট হোৱাত, গোপীয়ে গর্ব্বস্ফীতা হৈ কৃষ্ণক কান্ধত উঠিব খুজিছিল। গোপীর দুর্ভাবনা দেখি কৃষ্ণ তৎক্ষণাৎ অন্তর্হিত হল। ইয়া তো ভাগবতর এইজনী গোপীক লৈয়ে ব্রহ্মবৈবর্ত্তপুরাণকারে রাধা-কৃষ্ণর মধুর সম্বন্ধ সৃষ্টি করিলে! বৈবর্ত্তপুরাণ-কারে কিন্তু কৈছে যে তেওঁ সামবেদর পরা রাধা শব্দর বুৎপত্তি আনিছে—

রাধা শব্দস্য বুৎপত্তিঃ সামবেদে নিরূপিতা।...
গোলোকোহি কোটিজন্মানাং কর্ম্মভোগং শুভাশুভম্।
আকারেণ গভবাসক ইত্যাদি।

নিরপেক্ষ পণ্ডিতসকলে আলোচনা করি থির করিছে যে বেদর ৩৩ টা দেবতার ভিতরত দূরত থাকক, পুরাণর ৩৩ কোটি দেবতার ভিতরতো রাধাদেবীর নাম নাই।

বেচি কথা খরচ নকরি থোপতে কৈ দিওঁ যে রাধা বাদ প্রচ্ছন্নবৌদ্ধমত। রাধাবাদর আধ্যাত্মিকতাত আসোঁ হাই ডারিবার ইচ্ছা নহে। প্রদীপিকার সম্পাদকসকলর কোনো বন্ধুর প্রতি scoffing attitude আমার নাই। ভাগবতর রাসলীলা ধুওতো প্রচ্ছন্নবৌদ্ধর ছাঁ যে একেবারে নাই তেনে নহয়।

শাস্ত্রজ্ঞ বরদলৈয়ে জানে যে বৌদ্ধসকলর তিনি যানর ভিতরত সহজ বা ধানায়নো এটি। ভারতীয় বৌদ্ধ ধর্মর অবনতির সময়ত বিশেষতঃ ভিক্ষুশ্রাবক আরু শ্রাবিকাসকলর একে মঠতে থাকির লগে তেওঁরাত নানান অবৈধ ক্রীড়ার প্রশ্রয় পায়। কালক্রমে এই সহজ যানর পরাই উত্তর ভারত বিশেষতঃ বঙ্গদেশত সহজীয়া বৈষ্ণব ধর্ম এটি ওলায়। আরু সহজ মতাবলম্বী জয়দেবর কাব্য শক্তির গুণত রাধাকৃষ্ণ লীলা মূলক গীতগোবিন্দই সকলোরে মন মুহি পেলায়। বিদ্যাপতি আরু চণ্ডীদাসর রাধা-কৃষ্ণর যুগল লীলাও সহজ ধর্ম মূলক। সহজীয়া সকলর প্রধান সাধন প্রণালী পরস্ত্রীর লগত মধুর সম্বন্ধ স্থাপন। মহাপুরুষ চৈতন্যদেবর ধর্মর খুঁত বিচরা অভ্যাস আমার নাই, তথাপি কৈ যোৱা উচিত যে চৈতন্যদেবর ধর্ম সহজ মতমূলক। চরিতত উল্লেখ আছে যে বিদ্যাপতি, চণ্ডীদাসর কবিতা শুনি ভাগবত পঢ়া হৈকেয়ো চৈতন্যদেবে বেচি আনন্দ পাইছিল, আরু

ভাবিবলৈ তার ইহ সম্প্রতি প্রাপ্ত হৈছিল। আরু প্রথমে ধর্ম ব্যাখ্যা করোঁত চৈতন্য দেৱেও শ্রীনিবাসর ঘরত অতি গোপন ভাবেহে লীলা প্রকাশ করিছিল। সময় অনুসারে বিশদ ভাবে এই বিষয় আলোচনা করা যাব। রাধাবাদর ওপরত প্রথমর পরাই "খাঁটি" হিন্দুসকলর সংশয় আছিল। সেইদেখি ব্রহ্মবৈবর্ত্তপুরাণ কারে মিছাতে সামবেদর নামে শপথ কাটি রাধাবাদক হিন্দু মতর ভিতরত সুমাবর চেষ্টা করিছিল।

ভাগবতর রাসলীলাও পণ্ডিতসকলে অসংদিগ্ধ ভাবে গ্রহণ করিব নোৱারিছিল। পরীক্ষিতেই প্রথমে খুকুরি লাগিল। শুকদেৱে কোনো প্রকারে আধ্যাত্মিক ব্যাখ্যা এটি উলিয়াই তেওঁর সংশয় ছেদ করিলে। তথাপি পণ্ডিতসমাজ রাসলীলার বিষয়ত শুকদেৱর ব্যাখ্যাতে সন্তুষ্ট থাকিব নোৱারাত পৌরাণিক অবতারবাদত আশ্রয় লব লগীয়াত পরিছিল। কঠোপনিষৎকারে সর্ব্বসাধারণর সংশয় ভঞ্জন করি রাসলীলাক "খাঁটি" হিন্দু গ্রাহ্য করিবর মানসে নতুন ব্যাখ্যা আরম্ভ করিলে। কেইফাকি মান তুলি দিলো :—

হরিঃ ওঁ শ্রীমহাবিষ্ণুং সচ্চিদানন্দলক্ষণং রামচন্দ্রং দৃষ্ট্বা সর্ব্বাঙ্গসুন্দরং মুনয়ো বনবাসিনো বিস্মিতা বভূবুঃ। তং হোচুর্নোহবদ্যমবতারান্ বৈ গণ্যন্তে আলিঙ্গামো ভবন্তমিতি। ভবান্তরে কৃষ্ণাবতারে যূয়ং গোপিকাভূত্বা মামালিঙ্গথ। অন্যে যে অবতারাস্তে হি গোপা ন স্ত্রীশ্চ নো কুরু। অন্যোন্যবিগ্রহং ধার্য্যং তবাঙ্গস্পর্শনাদিহ শাশ্বৎ স্পর্শয়িতাস্মাকং গৃহীমোহবতারান্ বয়ম্। রুদ্রাদীনাং বচঃ শ্রুত্বা প্রোবাচ ভগবান্ স্বয়ম্। অঙ্গসঙ্গং করিষ্যামি ভবদ্বাক্যং করোম্যহম্। ইত্যাদি।

মূলার্থঃ—রাম অবতারত রামচন্দ্রর সচ্চিদানন্দমূর্ত্তি দেখি মুনিসকলে কলে তেওঁক যেন আলিঙ্গন করি সুখভোগ অনুভব করিব পারে। রামচন্দ্রই উত্তর দিলে কৃষ্ণাবতারত মুনিসকলে গোপীরূপে অবতীর্ণ হৈ তেওঁক আলিঙ্গন করিব পারিব। ইত্যাদি।

রাসলীলার এই অভিনব ব্যাখ্যা ভাগবত রচনার পিছত। নহলে ভাগবতর ভিতরতে এই ব্যাখ্যা থাকিব লাগিছিল হেতেন। কঠোপনিষৎকারে ওপরত দিয়া ব্যাখ্যারে রাসলীলার বিষয়ে লোকর সংশয় দূর করিবর চেষ্টা করিছিল।

ইয়ো "প্রচ্ছন্নবৌদ্ধমত," আরু নকলেও হব যে চৈতন্যদেবর বৈষ্ণবধর্ম্মত সহজমত অতি কমেও বাব অনা বর্ত্তমান আছে। রাতিভ মন কান চাই বরদলৈর ভাগবতী ধর্ম প্রচারকসকলর পুস্তকমালার টিকত আছে "প্রচ্ছন্নবৌদ্ধবাদী" শঙ্করাচার্য্য আরু দামোদরদেবর মুখর ওপরতে ওলমি থাকে "প্রচ্ছন্নবৌদ্ধবাদী" চৈতন্যদেব! Equation করি চালে দামোদরদেবো তার ভিতরতেই পরে।—২৬ বছর শঙ্করাচার্য্যই কবি যতি কোবাই তপস্যা করার "ফলং স্যাৎ কিমতঃ পরং বদ।"

চৈতন্য দামোদর সমাগম লীলা।

লক্ষণঃ—প্রদীপিকাই "নমো ব্রহ্মণ্যদেবায়" বুলি শঙ্করচরিত আলোচনার শেষ ভটিমা পেলোৱা যেন লাগিছে। বরদলৈদেৱর শেষ সিদ্ধান্তবোর সময় মতে উভ-পরা করি চাব লাগিব। ডাঙর নোৱারিলে "বলে নোৱারা শৰক পায় নমস্কার" জনাব লাগিব। চরিত আলোচনা করোঁত বরদলৈদেৱর প্রধান আপত্তি "অনুমান" করাত। কিন্তু তেখেতেই আকৌ অনুমানেরে ঠিক করিলে শঙ্করদেৱর প্রথম বার তীর্থ করিবলৈ গৈছিল অতিকমেও ৫০ বছর বয়সত! এই অনুমানর ঠেলা-হেঁচার পরা বোধ হয় বরদলৈদেৱে রামচরণ ঠাকুরর শঙ্কর চরিত পঢ়া নাই বা রামচরণর মত তেওঁর মতর লগত নিমিলে বুলি তার উল্লেখেই করা নাই। রামচরণে কয় শঙ্করদেৱর যোৱা বেলিকা তেওঁর বয়স ৪০ বছর।

বরাহক্ষেত্রক লাগি গৈলা সঙ্গ করি॥
সিতো পুণ্যভাগিক্ষেত্র দেখিলা শঙ্করে।
স্নান দান করিলন্ত তাত আনন্দরে॥

তাতে জন্ম বৰাহ প্ৰভুৰ জাত হৈলা।
সেহিসে কাৰণে তীৰ্থ পুণ্যভাগী হৈলা॥
তীৰ্থ কৰি পুনৰপি গৈলন্ত শঙ্কৰ।
হৈলন্ত আসি হৈল-পান চল্লিশ বৎসৰ॥
প্ৰয়াগ তীৰ্থক লাগি—ইত্যাদি।

(ৰামচৰণ ঠাকুৰ)।

আৰু এটি কথা। শঙ্কৰদেৱে বৰদলৈৰ মতে ৩০ বছৰত বিয়া কৰাবোও তেওঁ কন্যা মনুক বিয়া দিবে তীৰ্থলৈ গৈছিল। মনুক অতি কম বয়সতেই বিয়া দিছিল—

শুনিয়োক কতো কথা চন্দৰী মধাই।
সৰ্ব্বদায়ে মনুক কুৰিবা কোলে লই।

(ৰামচৰণ।)

—তীৰ্থলৈ যাবৰ সময়ত দিয়া বন্ধুবৰ্গৰ প্ৰতি উপদেশ।

যি হওক দামোদৰদেৱৰ বিষয়ে কোৱা দুই এযাৰ কথাৰ সত্য বিচাৰি চোৱা যাওক। নাৰদ, চৈতন্য, দামোদৰদেৱক লৈ নানান সিদ্ধান্ত উপস্থিত কৰা হৈছে। বৰদলৈৰ মতে দামোদৰদেৱে চৈতন্যৰ পৰা আচাৰ্য্য পদবী পালে। কথাষাৰ বৰ vague; আজকালিৰ পণ্ডিত-সকলৰ দৰে "আচাৰ্য্য" উপাধি পালে নে আৰু কিবা পালে বুজা টান।

সাৰ্ব্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্যৰ শঙ্কৰ চৰিতত দামোদৰদেৱৰ "আচাৰ্য্য" পদবীৰ বিষয় এইদৰে আছে—

পৰম বৈষ্ণৱ দিটো বিপ্ৰ দামোদৰ।
উদাস মহন্ত দিটো শিষ্য শঙ্কৰৰ॥
পৰম ভকতি ভাব পূৰ্ব্বত আছিল।
পৰ অৰ্থে শ্ৰম কৰি জীবিকা কৰিল॥
শঙ্কৰ তাহাঙ্ক লাগি সাদৰ কৰিল।
শাস্ত্ৰক পঢ়াই তাঙ্ক পূজা ভাগ দিল॥
পাটবাউসীত সত্ৰ সভা কৰিলন্ত।
আচাৰ্য্য পাতিয়া দামোদৰক থৈলন্ত॥
শঙ্কৰে বোলন্ত শুনা বিপ্ৰ দামোদৰ।
শৰণ কৰাহা বিপ্ৰ কৰ্ম্মী নিৰন্তৰ॥
দামোদৰে মাধৱৰ দণ্ডক থাপিল।
নিজশক্তি প্ৰচাৰিয়া বৈকুণ্ঠক গৈল॥

সাৰ্ব্বভৌম ভট্টাচাৰ্য্য শঙ্কৰদেৱৰ সমসাময়িক আছিল। আৰু জাতি হিচাবেও ব্ৰাহ্মণ-বিদ্বেষী হ'ব কথা নাছিল। সাৰ্ব্বভৌম আৰু বৰদলৈ সমান শ্ৰেণীৰ। সাৰ্ব্বভৌমৰ কথাবোৰ দেখা কথা আৰু বৰদলৈৰ অনুমানৰ দ্বাৰা সৃষ্টি!

যি হওক চৈতন্য-দামোদৰ উপাখ্যানটোৰ দামোদৰী গ্ৰন্থত ভিন্ন ভিন্ন সুৰ আছে। দামোদৰদেৱৰ সম্পূৰ্ণ চৰিত হৈছে ৺নীলকণ্ঠ দাসৰ চৰিত। ৰামৰায়ৰ চৰিতত ঘটনা পৰম্পৰাৰ বিশেষ উল্লেখ নাই। নীলকণ্ঠৰ চৰিতত দামোদৰদেৱৰ জন্মৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ক'ত কি কৰিলে শঙ্কৰদেৱৰ লগত কেনেকৈ পৰিচয় হ'ল, মন্ত্ৰ কাৰ পৰা ল'লে, শঙ্কৰৰ তিথি উৎসৱ কেনেকৈ পালন কৰিলে—সকলো সবিশেষ ভাবে বিবৃত আছে। তাত আৰু উল্লেখ আছে যে শঙ্কৰদেৱৰ লগত আগেয়ে দামোদৰদেৱৰ পৰিচয় নাছিল। দামোদৰদেৱৰ পিতৃদেৱ সদানন্দহে শঙ্কৰৰ ওচৰত দামোদৰৰ পৰিচয় কৰি দিলে।—

এই গ্ৰন্থত চৈতন্য নাৰদ দামোদৰ সমাগমৰ কথা দূৰাক্ষৰেও উল্লেখ নাই। তাতো লীলাৰ বিষয় এই খিনিতে আছে—

একদিনা পূজাৰ সময়ে দামোদৰ।
শঙ্কৰত পশিলন্ত গৈয়া মাধৱৰ॥
সেহিবেলা অদ্ভূত সমস্তে দেখিলা।
মাধৱৰ অৰ্চ্চা দামোদৰত চৰিলা॥
পূজাৰি ব্ৰাহ্মণে যত পুষ্প মালা দিলা।
মাধৱৰ কথা দামোদৰত ৰাহিলা॥

(নীলকণ্ঠ।)

শঙ্কৰৰ লগত পৰিচয় হ'লত শঙ্কৰদেৱে ক'লে—

ভাগৱত পঢ়া সবে শুদ্ধ ৰঙ্গে আমি।
সমস্তকে জানা তুমি যেন অন্তৰ্য্যামী॥

দামোদৰদেৱে উত্তৰ দিলে।—

দামোদৰ বদতি সকলো জানা তুমি।
ভক্তি বৃক্ষ গজিবাৰ তুমি নিজভূমি॥
অৱশ্যে সাৰিবা গতি সমস্ত লোকৰ।
কিছু কাৰ্য কৰ্ম্মে মাত আজ্ঞা আমাৰ॥
মাধৱে বোলন্ত কৰ্ম্ম উত্তম কি ৰহি।
এহি বুলি গীত এক কৰিলা তবিষ॥

দামোদৰদেৱে কৃষিৰ কথা কওঁতেই মাধৱদেৱে কৃষি বিষয়ক আধ্যাত্মিক গীত এটি ৰচনা কৰিলে। বোধকৰো এইটো গীতকেহে ৰচনা

কৰিছিল—

কি ৰূপ কৰ আলোচনাই, হৰিচৰণ সেৱাৰ পৰম সুখে ইত্যাদি।—

তাৰ পিছত এইদৰে গুৰুসকলে ভাগৱত চৰ্চ্চা কৰি থকাৰ পিছত —

একদিনা শঙ্কৰে পাছে তাঙ্ক বুলিলন্ত॥
ব্ৰাহ্মণ সজ্জন লোক যতেক আছয়।—
শুনাও সবাকে তুমি নাহিকে সংশয়॥
দামোদৰে বোলে তুমি আচাৰ্য্য সাক্ষাৎ।
কথাপিতো ইটো ভাৰ লাগয় আমাত॥
ভক্তাইবু লোকক মই জানা স্বৰূপত।
সংসাৰ ঘটিলে তেবে শৰণ পাৱত॥

শঙ্কৰে ক'লে—

ব্ৰাহ্মণক মন্ত্ৰ শূদ্ৰে দিবাক নপাই।
এতেকেসে শিষ্যত দিয়াইবুহু অন্য ঠাই॥
সন্ন্যাস কৰি আমি নাসিবু ঘৰত।
প্ৰসঙ্গ প্ৰবৰ্ত্তি তুমি পঢ়া ভাগৱত॥

তাৰ পিছত ওৰেষাৰ পৰা নদীয়াৰ চৈতন্যদেৱৰ ওচৰলৈ গ'ল। চৈতন্যদেৱে তুলাপাতত মন্ত্ৰ লিখি ৰামৰাম গুৰুৰ হাতত দিলে। উক্তি আছে —

কীৰ্ত্তন মন্দিৰে যেবে সবেয়ো আছন্ত।
ৰামৰাম গুৰু দামোদৰক মাতয়॥
চৈতন্যে তোমাক প্ৰতি দিয়াছে সন্দেশ।
লৈয়োক আপুনি হেৰা কাৰ অভিলাষ॥
এহি বুলি দামোদৰ হাতে আনি দিলা।
দামোদৰে লৈয়া পাছে প্ৰণাম কৰিলা॥
ঠগিত থাপিয়া ৰঙে বস্তুক ৰাখিলা।
শালগ্ৰাম মালা লেখা তিনিক দেখিলা॥
ঠগিসমে মালা প্ৰতিমাৰ আগে থৈলা।
গুৰু মানি চৈতন্যক দণ্ডৱত কৈলা॥
হৰি ধ্বনি কৰিলন্ত ভক্ত নিৰন্তৰ।
লাভিলা সংসঙ্গ আবে বুলিলা শঙ্কৰ॥
থাম ভাঙ্গি পত্ৰ পাছে দামোদৰে চাইলা।
শৰণ ভজন শিক্ষা চাৰিনাম পাইলা॥
... ...
গঙ্গাজল প্ৰসাদ শঙ্কৰে আনি দিলা।
দামোদৰে গঙ্গাজল মাথাত কৰিলা॥
গঙ্গাজল প্ৰসাদক ভোজন কৰিলা।
জগন্নাথ তিলকক অঙ্গে পিন্ধিলন্ত॥ (নীলকণ্ঠ)

দামোদৰদেৱৰ চৰিতৰ এই আদি স্তৰৰ লগত মহাপুৰুষীয়া পুথিৰ বিৱৰণী সম্পূৰ্ণৰূপে মিলে। শঙ্কৰ-চৰিতত আছে ৰামৰাম গুৰুৰ পৰা দামোদৰদেৱে মন্ত্ৰ পালে। শঙ্কৰৰ মন্ত্ৰতো চাৰিনাম, দামোদৰদেৱেও পালে চাৰিনাম আৰু এইটোও মন কৰিব লগীয়া যে চৈতন্যৰ মন্ত্ৰত ষোল নাম। নীলকণ্ঠৰ চৰিতত এইটোও আছে যে দামোদৰদেৱে কিবিধি কৰিছিল।—

২য় স্তৰ। কবিচন্দ্ৰৰ সন্তচৰিত সম্পূৰ্ণ দামোদৰ চৰিত নহয়। ইয়াত দেখুৱাবৰ চেষ্টা আছে অসমত কেনেকৈ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্ম প্ৰবৰ্ত্তিত হ'ল। "কৈলাস শিখৰে বসো" ব্ৰহ্মা, বিষ্ণু, হৰে মিটিং কৰি শৰণী শঙ্কৰক আগেয়ে পঠাই দিলে আৰু শঙ্কৰৰ আদেশপালক স্বৰূপে বিষ্ণুৱে দামোদৰৰূপে অৱতীৰ্ণ হ'ল। ইয়াতো চৈতন্যৰ কোনো উল্লেখ নাই। কেৱল এই কথা আছে—

তিনিজনে আলোচিয়া, মনে বিমৰিষ কৰি
পশ্চিমক পঠাইলা ব্ৰাহ্মণ।
স্থান হাতে উদ্ধাৰিয়া ভাগৱত শাস্ত্ৰচয়
লাভিলা বৈদিক নাম ৰত্ন॥
সেহি হৰি নাম গাই, দামোদৰ যত্নতাই
আপুনিও কৰিলন্ত মন।
হৰিগুৰু, শঙ্কৰেও কহিলন্ত গোপ্য কৰি
সুধা হৰি-নাম মহাধন॥

গ্ৰন্থকাৰৰ অৰ্থ স্পষ্ট নহয়। পশ্চিমলৈ বামুণ পঠোৱাৰ দ্বাৰা শঙ্কৰদেৱ সকলৰ ২য় বাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণক লক্ষ্য নকৰিব পাৰে —এই স্তৰতে প্ৰথম নাৰদৰ অৱতাৰণা। সভাত শঙ্কৰ, হৰিগুৰু, দামোদৰদেৱ সকলোৱে বহি আছে এনেতে—

সন্ন্যাসীৰ বেশ ধৰি, জগতৰ উপকাৰী
আহিলা নাৰদ ঋষি।

নাৰদে কিছু মন্ত্ৰ দিবলৈ অহা নাই—

তোমাক দেখিবে আমি, আসিলোহো প্ৰভু স্বামী
আন কিছু নাহি মনস্কাম॥

৩য় স্তৰ। ৰামৰায়ৰ গুৰুলীলা। এই স্তৰতে

প্ৰথমে চৈতন্যৰ আবিৰ্ভাৱ আৰু নাৰদৰ দীক্ষাদান। চৈতন্যৰ লগত দামোদৰদেৱৰ কেৱল "সম্ভাষণ" হোৱাৰ কথাহে আছে। আচাৰ্য্য পদবীৰ কোনো উল্লেখ নাই। ইয়াতো দামোদৰদেৱৰ কৃতিত্ব ভিন্ন আকাৰে ইঙ্গিতে অলপ আছে। ইয়াত আকৌ আছে পত্নীবিয়োগৰ পিছত দামোদৰদেৱে একান্তচিত্তে ধৰ্ম্মপ্ৰচাৰত মন দিলে। ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিততো সেয়ে আছে।

৪ৰ্থ স্তৰ। বৈষম্য সমীকৰণঃ--

এই স্তৰৰ পূৰ্ণবিকাশ হৈছে গোপনে প্ৰচাৰ হৈ থকা ভট্টদেৱৰ নামে প্ৰচাৰিত পুঁথি এখনত। এই খনেই দামোদৰীসকলৰ বিশেষতঃ বৰদৈলেদেৱৰ প্ৰধান সম্বল।

ৰামৰায়ৰ নাৰদ-ৰূপ-ধাৰণা অলৌকিক ঘটনা। কাজেই এনেধৰণে মীমাংসা কৰিব লাগিল। ভট্টদেৱৰ বেশবাদী চৰিতলেখকে কয়, নাৰদ অহা নাই, চৈতন্যহে নাৰদৰ ভাও দেখুৱালে।

"পাছে হাতে বীণা ধৰি কৃষ্ণ নাম গাই নাৰদৰ শ্ৰেষ্ঠা দেখাইলা। সেইবেলা দামোদৰে...নাই... দেখিলে যে মহাপ্ৰভু মই দৰিদ্ৰ ব্ৰাহ্মণ কিছু আশীৰ মাগো। স্বদেশৰূপৰা আহন্তে তাতমবাত লোকাসুৰ তিনটি প্ৰাণা দিগম্বৰে তনিলো। পাছে শঙ্কৰে বস্ত্ৰ তিনি খানি পিৰধান কৰাই নিকটে ৰাখিছে"।

"পাছে চৈতন্যে তাঙ্ক তত্ত্বজ্ঞান দি উপদেশক হৈল।" দামোদৰদেৱৰ মুখে চৈতন্য অহা বুলি জানি ৰামৰাম গুৰু আৰু শঙ্কৰে পিছে পিছে খোজ উলিয়াই গ'ল। ব্ৰহ্মপুৰাণৰ মতে চৈতন্যক সাক্ষাৎ জনাইত চৈতন্যৰ আদেশ হ'ল--

"হে ব্ৰহ্ম হৰিদাস, ভক্তি প্ৰেমৰস উচ্চত কৰহে নামোচ্চাৰ। এতেকে নিষ্কিঞ্চন (অৰ্থাৎ দৰিদ্ৰ ব্ৰাহ্মণ দামোদৰদেৱত) জনত ৰাহবেক। হেৰ দেখাও; এহি বুলি কমণ্ডলুৰ জল শঙ্কৰে ঢালিল। পাছে উচ্চে নৰহি জল নামে বাহিল; আৰু বোলন্ত মিদেশক গেতে শঙ্কৰক জানি। ঢি বৰ মহন্ত ইত্যাদি"।

নাম-বৈষম্য সমীকৰণ। চৈতন্য পন্থীৰ যোগ্য নাম, অথচ চৈতন্য-শিষ্য দামোদৰৰ চাৰি-নাম, ইয়াৰো এবিধ মীমাংসা লাগিল।

শঙ্কৰৰ চাৰি নাম, দামোদৰৰো চাৰি নাম, মানুহে কি ভাবিব? কাজেই গ্ৰন্থকাৰে অৱতাৰণা কৰিছে চৈতন্যদেৱে মূল মন্ত্ৰ চাৰি নামহে। তাৰো আকৌ শূদ্ৰ সেৱক সকলে তিনি নাম হে পায়। উৰিষ্যাৰ শূদ্ৰ প্ৰতাপৰুদ্ৰ ৰজাক তিনি নাম দিওঁতে, অল্প বুলি অৱজ্ঞা কৰি ৰজাই বিষণ্ণত পৰিল। ৰজাৰ সন্তোষৰ অৰ্থে মূল তিনি নামকে মোৰ নাম কৰি চৈতন্যে প্ৰচাৰ কৰিলে--এইদৰেহে দামোদৰেও চাৰি নাম পালে। দামোদৰীশূদ্ৰ সকলে তিনি নামহে পাব পাৰে, বামুণৰহে চাৰি নামত অধিকাৰ। চৈতন্যদেৱে এই চাৰি নাম তুলাপাতত লেখি ৰাম ৰাম গুৰুৰ "মাৰ্ফতে" পঠিয়াই দিলে। আচৰিত কথা এইটোহে চৈতন্যে গোটেই দামোদৰদেৱক তত্ত্বজ্ঞান দিব পাৰিলে, মন্ত্ৰ একেবাৰে নেদিয়াৰ কাৰণ কি?

ইয়াৰ পিছত ৰাম ৰাম গুৰু আৰু শঙ্কৰদেৱে পাটবাউসীত "ভাগৱত প্ৰসঙ্গ পাতি দামোদৰক বাট দিলা। পাছে দামোদৰে তাক যাই নৰহে দেখি, শঙ্কৰে বোলে হে গুৰু তুমি নৰহা কি কাৰণে। ইদেশত হৰিৰ নাম দিবাক চৈতন্যৰ আজ্ঞা তোমাক হৈছে। দামোদৰে বোলে গোসাঞি আতা আমাৰ তিনটি প্ৰণীক কোনে পুষিবেক: শঙ্কৰে বোলে মহাপ্ৰভু পুষিবেক। এই শুনি দামোদৰে প্ৰসঙ্গে বসিলা। পাছে ৰাম ৰাম গুৰু নি তান হাতে শৰণ পটল খানি দিলা" দামোদৰে চৈতন্যক প্ৰণাম কৰি লৈ চাৰ যোগ চাই দেখে ভূৰ্জ পত্ৰত লেখি দিছে: ব্ৰাহ্মণক চাৰি নাম, শূদ্ৰক তিনি দিবাক আজ্ঞা কৰিছে।

দামোদৰদেৱৰ দেহৰ অৰ চিন্তা শঙ্কৰৰ আশ্বাস-বাক্য মতে দূৰ হোৱা বুলি শঙ্কৰ-চৰিততো আছে। আৰু দামোদৰদেৱৰ "প্ৰসঙ্গে যাই নৰহা" বুলি ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ চৰিততো আছে। আচল কথা ২য় বাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণৰ পিছত ৰাম ৰাম গুৰুৰ হতুৱাই শঙ্কৰে দামোদৰদেৱক মন্ত্ৰ দিয়াইছিলে। পাছে শূদ্ৰৰ মন্ত্ৰ লোৱাত ভবিষ্যত প্ৰদীপিকাৰ সম্পাদকে "অপকলঙ্ক" বুলি ভাব-

ৰৰ ভয়ত কোনোবাই প্ৰচাৰ কৰি দিলে যে ৰাম ৰাম গুৰুৱে তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰিবলৈ যাওঁতে চৈতন্যদেৱে তেওঁৰ "মাৰ্ফতে" মন্ত্ৰ পঠাই দিছিল।

৫ম স্তৰ।-- আৰু "কিস্তিমাৎ"। বৰদৈলেদেৱে দেখিলে যে পুৰণি চৰিতকাৰসকলে খৰাই পকাই কৰিলৈ গৈও শঙ্কৰদেৱ আৰু ৰাম ৰাম গুৰুৰ হাত এৰাব নোৱাৰিলে। চৈতন্যক এৰি দিবও নোৱাৰি আৰু এৰি নিদিলেও "ৰাম ৰাম গুৰুৰ মাৰ্ফতে" মন্ত্ৰ পঠোৱাটো ভিঃ পিঃ ডাকত মন্ত্ৰ পঠোৱা যেন হয়। সেই কাৰণে চৈতন্যদেৱে মন্ত্ৰ দিয়াটো সঁচা নহয়, তেওঁ আচাৰ্য্য উপাধিহে দিলে আৰু চৈতন্যদেৱে নাৰদৰ ভাও দিয়াটোও ঠিক নহয়; অথচ স্বৰ্গৰ নাৰদকো অনাটো টান হয়। সি হ'ল হ'লে, নাৰদৰূপী সন্ন্যাসীয়েহে দামোদৰদেৱক মন্ত্ৰ দিলে!

অসমীয়া ৰাইজে ওপৰত দিয়া বিশ্লেষণবোৰৰ পৰাই বুজিব "যমুনা কোন দিনে বয়"। কিন্তু এটি বৰ আচৰিত কথা মাধৱদেৱৰ দোষতেই হওক বা কি কাৰণেই হওক শঙ্কৰচৰিতত শঙ্কৰদেৱৰ গুৰুৰ নাম নাই। অথচ বৰদৈলেয়ে বাবে সাঁচে কোনোবাই ঠিক কৰি দিলে চৈতন্যৰ পৰাও শঙ্কৰে মন্ত্ৰ পালে পাব পাৰে! কিন্তু দামোদৰ চৰিতত স্পষ্ট লেখাই আছে ৰাম ৰাম গুৰুৰপৰা দামোদৰদেৱে মন্ত্ৰ পাইছিল। আৰু পিছ চৈতন্যৰ যোগ নামৰ মন্ত্ৰ নহয়, শঙ্কৰৰ চাৰি নামৰ মন্ত্ৰ।

এনেস্থলত অসমীয়া ৰাইজৰ হকে অতি দুখেৰে জনাও--বৰদৈলেদেৱ, ২৬ বছৰৰ শাস্ত্ৰাধ্যয়নৰ দোহাই দিয়া সত্ত্বেও আপোনাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰিলোঁ। আপুনি প্ৰশ্ন কৰিছিলে শঙ্কৰ যদি পূৰ্ণাৱতাৰ তেনেহলে ৰাম ৰাম গুৰুৰ হতুৱাই দামোদৰদেৱক মন্ত্ৰ দিলে কিয়? পূৰ্ণাৱতাৰ হলেও শ্ৰীকৃষ্ণই জৰাসন্ধৰ ভয়ত সাগৰৰ মাজত লুকাই আছিল। আৰু শঙ্কৰতো আপোনাৰ মতে অৱতাৰৰ ভিতৰত নপৰেই; সেই দেখি ৰাম ৰাম গুৰুৰ হতুৱাই দামোদৰদেৱক মন্ত্ৰ দি পুৰো হিত ঠাকুৰসকলৰ অসন্তোষ ৰজাক ৰাখিলে আৰু তেওঁলোকৰ মতিও দামোদৰদেৱৰ দ্বাৰাই বৈষ্ণৱধৰ্ম্মৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ কৰিলে। শঙ্কৰদেৱৰ লগত ৰামসৰস্বতী সাৰ্ব্বভৌম, অনন্তকন্দলি আদি বহু পণ্ডিত সকলো আছিল আৰু তেওঁৰ নিজকেও গন্তাৰমুনীৰ বাপ আৰু দীপিকাৰ সম্পাদকৰ শ্ৰেণীৰ মানুহো আছিল। "নিষ্কিঞ্চন" দামোদৰদেৱক "সাঁকঞ্চন" কৰি শঙ্কৰদেৱে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম্মৰ প্ৰতি বিমুখ বিপ্ৰসকলক সমুখ কৰিলে। "কলাৱতাৰ" শঙ্কৰৰ মন্ত্ৰপূত দামোদৰদেৱ নিবাতকবচকুল বিনাশক পাশুপত অস্ত্ৰ।

"পাষণ্ড মৰ্দ্দন কলিকো কালে
আকো সম নাহি বীৰ।"

সাহিত্য কথা।

আমাৰ অসমীয়া ল'ৰা চাৰিজন এতিয়া বিলাতত। তেওঁলোক--মিঃ উপেন্দ্ৰনাথ বেজবৰুৱা, মিঃ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ, মিঃ ৰোহিণী কুমাৰ বৰুৱা, মিঃ নৰেন্দ্ৰ কাকতি। প্ৰথম জনা স্বনামধন্য শিক্ষা প্ৰচাৰক মিঃ গোবিন্দ বেজবৰুৱাৰ পুত্ৰ; এওঁ এতিয়া লণ্ডনৰ মিড্‌ল্‌ টেম্পলত (Middle Temple) আইন শিক্ষা কৰিছে। তেওঁ অলপতে অক্সফোৰ্ডলৈ গৈ তাতো আইন পঢ়িবলৈ। দ্বিতীয় জনা অৱসৰপ্ৰাপ্ত হাকিম মিঃ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ ৰায় বাহাদুৰৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ। মিঃ সন্দিকৈ আমাৰ দেশৰ পৰা নাম-যশ লৈ বিলাতলৈ গৈছে। তেওঁ সংস্কৃতত পণ্ডিত। তেওঁৰ সংস্কৃত বিদ্যাৰ পাণ্ডিত্যৰ কথা ভাবিলে আমাৰ দেশৰ গৌৰৱ স্বৰ্গীয় আনন্দৰাম বৰুৱাৰ কথা মনলৈ আহে। আমি আশা কৰো মিঃ আনন্দৰাম বৰুৱাৰ দৰে বিদ্বান হৈ আৰু তেওঁ নিজে দীৰ্ঘজীৱী হৈ আমাৰ দেশৰ নাম মিঃ সন্দিকৈয়ে যেন পৃথিৱীত আৰু সুপৰিচিত কৰায়। এওঁ এতিয়া পৃথিৱীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ডাঙৰ কিতাপৰ ভঁৰাল থকা

লণ্ডনৰ ব্ৰিটিশ্ মিউজীয়মত (British Museum) পুথি কিতাপবোৰ পঢ়ি জ্ঞান আৰু বিদ্যাৰ চৰ্চ্চা কৰিছে আৰু মাজে মাজে অক্স্‌ফৰ্ডলৈ গৈ বিখ্যাত কিতাপৰ ভঁৰাল বড্‌লীয়ান লাইব্ৰেৰীত (Bodleian Library) কিতাপ আলোচনা কৰি সেই জ্ঞান আৰু বিদ্যাৰ আৰু উৎকৰ্ষতা সাধন কৰিছে। তেওঁ য়ুৰোপীয় ভাষাবোৰৰ চৰ্চ্চাও ইয়াৰ লগে লগে কৰিছে। লাটিন গ্ৰীকো শিকিছে। তৃতীয় জনা চাহবাগিচাৰ বিখ্যাত গৰাকী মঃ প্ৰসন্ন কুমাৰ বৰুৱাৰ ভাগিন। এওঁ এতিয়া এডিনবৰা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কৃষি-বিভাগত পাঠ কৰিছে। চতুৰ্থ জনা ব্ৰিষ্টল বিশ্ববিদ্যালয়ত এঞ্জিনীয়েৰিং বিদ্যা শিক্ষা কৰিছে। এওঁ স্বৰ্গীয় স্বনামধন্য মিঃ লক্ষ্মীনাথ কাকতীৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ। শেষৰ দুজন অলপতে বিলাতলৈ গৈছে। এওঁলোক সকলোৰে আমি সৰ্ব্বতোভাৱে উন্নতি কামনা কৰোঁ।

আমাৰ আসামৰ প্ৰথম হাইকোৰ্টৰ জজ মিঃ আব্দুল মজিদ চাহাবৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ মিঃ ইনামস মাজিদক বিলাতৰ পৰা কৃতবিদ্য হৈ দেশলৈ উভতি অহাৰ পাছত গৱৰ্ণমেণ্টে ইণ্ডিয়ান্ ছিভিল ছাৰ্ভিছৰ সভ্য কৰি আকৌ বিলাতলৈ পঠাইছে। এওঁৰ দ্বিতীয়বাৰ বিলাত যোৱাৰ দৰকাৰ নাছিল। কেম্ব্ৰিজৰ বি-এ, আৰু বাৰিষ্টাৰ পাছ কৰি বিলাতত সাত বছৰ বাস কৰাৰ পাছত তেওঁ ইয়াত যি কোনো কামেই দক্ষতাৰে কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। এই দুবছৰ ইয়াত থকা হলে তেওঁ ভাৰতবৰ্ষীয় কামৰ লাগবান্ধ আৰু সোণকালে শিকিলেহেঁতেন।

এওঁলোক সকলোৰে আমি উন্নতি কামনা কৰোঁ। এওঁলোকৰ আদৰ্শ লৈ আমাৰ আসামৰ পৰা আৰু লৰা য়ুৰোপ আৰু আমেৰিকালৈ গৈ যেন আমাৰ দেশৰ মুখ উজ্জ্বলায় আমি এই বাঞ্ছা কৰোঁ।

এতিয়া আমাক যেন এওঁলোকে নিজ নিজ শিক্ষা ক্ষেত্ৰত কি শিকে, কি দেখে, কি কৰে এইবোৰ লেখি আমাৰ কৌতূহল নিবাৰণ কৰে আৰু আমাৰ দেশৰ মানুহক নতুন নতুন বাতৰি থকা কিতাপাদি লেখি সভ্য জগতৰ আন আন ঠাইৰ কথা-বতৰা জনাই আমাৰ মানসিক উন্নতি কৰায়। তেওঁলোকেই ভৱিষ্যতে আমাৰ দেশৰ অগ্ৰগণ্য পুৰুষ হব। তেওঁলোকৰ পৰা আমাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ বহুতো সাহায্য পাম বুলি আশা কৰি আছোঁ; এই কথা ফেৰি তেওঁলোকে যেন মনত ৰাখে।

আৰু কোন য়ুৰোপ, আমেৰিকালৈ যাব?

ডাক্তৰ শ্ৰীযুত বিপিন বিহাৰী বৰা ডাঙৰীয়াই গৱৰ্ণমেণ্টৰ ডাক্তৰী কামৰ পৰা অৱসৰ লৈ ঘৰতে আছে। ঘৰতে আছে বুলি তেওঁ এনেয়ে বহি থকা নাই। ঘৰতে তেওঁ স্বহস্তে সূতা কাটি তেওঁৰ সহধৰ্ম্মিণী আৰু তেওঁ দুয়ো লগলাগি গামোছা, চেলেং, চোলা ইত্যাদি কৰিছে। আজিকালি বঙ্গদেশবাসীয়ে ঘৰুৱা শিল্পৰ (Cottage industry) মনে চকু দিছে। আমাৰ আসামৰ ভাল মানুহৰ ভিতৰত ডাক্তৰ বৰাৰ দৰে দেশী শিল্প চৰ্চ্চা কেইজনে কৰে? কলিকতাত Bengal Home Industries Association (বঙ্গ ঘৰুৱা-শিল্প-সভা) আছে। তাত বঙ্গদেশত হোৱা সকলো বস্তুকে আধুনিক সভ্যতাৰ উপযোগী কৰি তৈয়াৰী কৰি ৰখা হয়, মানুহে গৈ কিনিব পাৰে। আমাৰ আসামত তেনে সভা কিয় নাই? আমাৰ আসামত যেখোন ঘৰে ঘৰে তাঁত। এনে স্থলত এনে এখন সভা কি শিল্প-গৃহ হোৱা একো টান নেদেখোঁ। কিয় নহয়? আমাৰ আসামৰ পাট, মুগা, এড়ি, বাচন-বৰ্ত্তন, আৰু কপোৰ গামোছা মনোহাৰী—সঁচাসঁচিকৈ এই বস্তুবোৰ মনোভিৰাম আৰু নয়নাভিৰাম। আমাৰ দেশৰ মানুহৰ এই শিল্পৰ পিনে মন মেলিলে দেশৰ বহুতো উপকাৰ হয়। আসামৰ কোনো জিলাত দেশীয় দ্ৰব্যাগাৰ আছে নে?

ইতিপূৰ্ব্বে আমি শুনিবলৈ পাইছিলোঁ যে, শ্ৰীযুত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য্য ডাঙৰীয়াই "স্মৃতি" বুলি এখন কিতাপ হাতত লৈছিল। কিন্তু দুখৰ বিষয় এই "স্মৃতি" এতিয়াও স্মৃতিতেই আছে। এই "স্মৃতি" আমি শ্ৰৱণ, দৰ্শন, স্পৰ্শন

কৰি হাবিয়াস পূৰাম বুলি বাট চাই আছোঁ।

আৰু শুনিছিলোঁ অমিকুনা পুৰুষ স্বৰ্গীয় হৰিবিলাস আগৰৱালা ডাঙৰীয়াৰ জীৱনী লেখিবলৈকো তেওঁ হাত লৈছিল; কিন্তু সেই কিতাপ খনও লেখা আমাৰ ভাগ্যত হৈ নুঠিল। আগৰৱালা ডাঙৰীয়াই নিজেই তেওঁ আত্মজীৱনী লেখি থৈ গৈছে, তাকে ঠিকঠাক্ কৰি ছপা কৰাটো একো টান নহয়। তেওঁৰ পুত্ৰসকলে যে কিয় এই কিতাপ খনি উলিয়াই কম হলেও প্ৰথম তাঙৰণ বেচি শত কৰা নাই তাকেহে আমি ভাবিছোঁ। আগৰৱালা ডাঙৰীয়াৰ দীৰ্ঘ জীৱন আছিল, তাতে তেওঁ এজন কৰ্ম্মবীৰ আছিল। তেওঁৰ জীৱনী পঢ়িবলৈ আমাৰ যে মিঠা লাগিব ইয়াক নকলেও হব। পুত্ৰসকলে দয়া কৰিব নে?

প্ৰফেচাৰ শ্ৰীযুত সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱৰ "আনন্দৰাম বৰুৱা" পঢ়িলোঁ। এই কিতাপখন পঢ়ি সকলো অসমীয়াৰে আনন্দ বৰ্দ্ধন হৈছে, ই নিশ্চিত; কিন্তু আমি ভাবিছিলোঁ যে কিতাপখনৰ কলেৱৰ আৰু বহল হব। এই কিতাপখনি পাই অসমীয়া ৰাইজে শ্ৰীযুত সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ শলাগ লৈছে। তাত দুটা এটা কথা ভুল থাকিব পায়, পাছত সেইবোৰ দেখুউৱা হব। আশা কৰোঁ সকলো অসমীয়াৰ ঘৰতে এই কিতাপৰ একো একোখনি লোৱা হৈছে। এতিয়া মিঃ ভূঞাক ধন্যবাদ দি আমাৰ এই কথা সামৰোঁ।

আৰু এটি কথা। আমাৰ সম্পাদক শ্ৰদ্ধাস্পদ শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ কলমৰ পৰা বহুত দিন কোনো কিতাপ দেখা নাই। তেওঁৰ সুৰস ভাষায় অসমীয়া সাহিত্যৰ অঙ্গ শোভন কৰিছে। আৰু যেন শোভন কৰে এই আশা ৰাখিলোঁ।

শ্ৰীযুত ৰমাকান্ত বৰকাকতী ডাঙৰীয়াৰ দুই কন্যাই আমাৰ দেশৰ প্ৰথম "লেডি গ্ৰেজুৱেট।" এওঁলোকৰ এজন বিলাতলৈ যাবৰ কথা হৈছিল—আশা কৰোঁ এওঁলোক দুয়োজনেই বিলাতলৈ যাব। তালৈ গৈ নতুন বস্তু শিকি আহি আমাৰ দেশৰ ছোৱালীবিলাকক এটি নতুন বাট দেখুৱাই দিব, এই আশা কৰিলোঁ। আমাৰ এতিয়া চাৰি জনা ছোৱালী গ্ৰেজুৱেট; আমাক আৰু ছোৱালী গ্ৰেজুৱেট লাগে। ছোৱালী ডাক্তৰ লাগে। বৰ সুখৰ কথা শ্ৰীমতী লক্ষ্মীপ্ৰভা বৰা, লেডি ডাক্তৰ বিলাতলৈ গৈছে। তেওঁৱেই বিলাতলৈ যোৱা অসমীয়া প্ৰথম তিৰোতা। আমি তেওঁৰ উন্নতি কামনা কৰোঁ। তেওঁ কটকৰ মেডিকেল স্কুলত তিনি চাৰি বছৰ থাকি পঢ়ি আছিল—এতিয়া বিলাতলৈ গৈছে। আসামৰ পৰা আগেয়ে এবাৰ যোৱাত এইবাৰ বিদেশলৈ যোৱাত তেওঁৰ তিমান বেয়া লাগিব নেপায়। আমাৰ আসামত লেডি ডাক্তৰ, নাৰ্চ (আজিকালি আধুনিক শিক্ষিতা নাই) ইত্যাদি লাগে। বিংশতি শতাব্দীত থাকিবলৈ হলে বহুতো বস্তু লাগে—তাৰে ভিতৰত প্ৰধান হৈছে, "চানেটেশ্যন্" (Sanitation) আৰু "চানেটেৰি মেজাৰ্চ" (Sanitary measures)"। এই লেডি ডাক্তৰ, নাৰ্চসকলে এইবোৰ শিকি আমাৰ দেশত এইবোৰৰ উপায় প্ৰচলন কৰি দিয়া উচিত।

অসমীয়া ভাষাত স্বাস্থ্য আৰু বিজ্ঞান সম্বন্ধীয় কিতাপ নাই। আমাৰ বছৰে বছৰে ইমান অসমীয়া লৰাই বিজ্ঞান বিভাগৰ ছাপ লৈ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ওলাই যায়, তেওঁলোকে ইংৰাজী বিজ্ঞানৰ কিতাপ কিছু কিছু পঢ়ে আৰু বহুতো এনে কিতাপ আছে যি তেওঁলোকে হয়তো পঢ়াই নাই কিন্তু লেখা পঢ়াৰ চৰ্চ্চা ৰাখি যদি তেওঁলোকে আমাৰ ভাষাক একো একোখন কিতাপ দিয়ে, তেনেহলে আমাৰ অসমীয়া ভাষাৰ অঙ্গৰ যে পুষ্টিসাধন হ'ব সি নহয়—আমাৰ দেশৰো বহুতো কল্যাণ হব। সঁচা কথা টেক্সট্ বুক কমিটিৰ মঞ্জুৰত নপৰিলে কিতাপ বেচি টকা কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু সেই বুলিয়েই এই বিষয়ে উদাসীন হৈ বহি থকাও ভাল নহয়। নবকুমাৰৰ খৰি বিচাৰিবলৈ গৈ বনবাস হল, সেই বুলি তেনে অৱস্থাত পৰিলে নবকুমাৰে কিম্বা নবকুমাৰৰ দৰে আন লৰাই আকৌ কাঠ আহৰণ কৰিবলৈ নোযাব নে? ইংৰাজী বহুত কিতাপ

আছে যিবোৰ কিতাপৰ পৰা আমাৰ ভাষালৈ অনুবাদ কৰি আমি ভাল ভাল কিতাপ পাব পাৰোঁ। আমাৰ বিজ্ঞানপাৰদৰ্শী লৰালিকলে এবাৰ এই বিষয় ভাবি চাব নে?

ডাক্তৰ জন্সনে কৈছিল হয়—"None but a blockhead ever wrote except for money"; কিন্তু অষ্টাদশ শতাব্দীত ইংৰাজী ভাষাৰ যেনে অনুমোদন আছিল, দুখৰ বিষয় আমাৰ ভাষাৰ আধুনিক অৱস্থা তেনে নহয়। সেই দেখি ডাক্তৰ জন্সনৰ মত আমাৰ ইয়াত নেখাটে। আৰু, আমাৰ শাস্ত্ৰয়েই কৈছে নহয় যে আমি কাম কৰি যাম, তাৰ ফল কি হয় পিচৰ কথা। টেক্সট্ বুক কমিটিয়ে কিতাপ নামঞ্জুৰ যদি কৰে, সেইটো টেক্সট্ বুক কমিটিৰ এক্তিয়াৰ। আমাৰ এক্তিয়াৰত যি আছে, অৰ্থাৎ কিতাপ লেখা, বিদেশী ভাল ভাল কিতাপবোৰ তৰ্জমা কৰা (বিশেষকৈ বিজ্ঞান অংক স্বাস্থ্য সম্বন্ধীয় কিতাপবোৰ); আমি সেই কাম কৰিবলৈ হেলা কৰোঁ কিয়? সৰল ভাষাত স্বাস্থ্য সম্বন্ধীয় কিতাপ এখন দেখিছিলোঁ। সেইখন শ্ৰীযুত ৰমাকান্ত বৰকাকতীয়ে অনুবাদ কৰা। এডিনবৰাৰ কৃতবিদ্য ডাক্তৰ স্বৰ্গীয় নন্দ কুমাৰ ৰায়ৰ বক্তৃতাবোৰৰ সেই কিতাপখন অসমীয়াত তৰ্জমা কৰা হয়। সেই কিতাপ খনি এতিয়া কোনোবাই দেখিছে নে? এতিয়া সেই কিতাপ কিনিবলৈ পোৱা যায় নে? বোধ কৰো বৰকাকতী ডাঙৰীয়াই এই বিষয়ে আমাক অলপ পোহৰাই দিব পাৰিব। ডাক্তৰ নন্দ কুমাৰ ৰায় স্বৰ্গীয় গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ জোঁৱায়েক।

শ্ৰীভাৰতবৰ্ষ বৰুৱা।

৫৩৭৪/অং

উছাহৰ নব জাগৰণ।

দিয়ক ঈশ্বৰে যেন নতুন জীৱন,
—উছাহৰ নব জাগৰণ!
নতুন বাটত মোৰ নতুন পোহৰ নামি
আশাৰ জেউতি যেন কৰে বিকীৰণ,
আঁতৰক অন্ধ আবৰণ।
উছাহৰ নব জাগৰণ॥

দিয়ক ঈশ্বৰে মোক দুখৰ জীৱন,
হ'ব সেয়ে শিৰৰ ভূষণ।
বাৰিষা মেঘৰ দৰে ভীষণ ধুমুহা লই
দুখৰ মাজতে হ'ব সুখ দৰশন।
—চিক্ মিক্ বিজুলী কিৰণ।
দুখ মোৰ শিৰৰ ভূষণ॥

দিয়ক ঈশ্বৰে মোক প্ৰেমৰ জীৱন,
—শৰতৰ পূৰ্ণিমা কিৰণ!
শান্তিৰ কৰুণা ধাৰা তৃষিত প্ৰাণত নামি
দিয়ে যেনে প্ৰেম পৰশন,
—হ'ক তেনে প্ৰেমৰ জীৱন।
—শৰতৰ পূৰ্ণিমা কিৰণ॥

দিয়ক ঈশ্বৰে মোক ভক্তিৰ জীৱন,
কৰা প্ৰভু কৃপা বৰিষণ,
প্ৰত্যেকীয়া জীৱনৰ সুখদুখ অৱহেলি
তোমাতেই কৰোঁ যেন আত্মসমৰ্পণ।
—তোমাৰেই দান ই জীৱন।
কৰা প্ৰভু কৃপা বৰিষণ।
—দিয়া যেন নতুন জীৱন,
আঁতৰক মোহ আবৰণ,—
—উছাহৰ নব জাগৰণ॥

"যত"—